

PISMA VATROSLAVA JAGIĆA VLADIMIRU LUNAČEKU

Pisma znamenitih slavista u povijesti slavistike uvijek su bila zanimljiva istraživačima te discipline. U pismima su našli dragocjenih podataka iz kulturnoga, znanstvenoga i društvenopolitičkoga života. Tu činjenicu potvrđuju pisma Vatroslava Jagića upućena Vladimiru Lunačeku, uredniku novina "Obzor" u Zagrebu. Jagićeva su pisma predložena u prijepisu i popraćena priređivačevim bilješkama i komentarima koji omogućuju bolje razumijevanje događaja i svih onih Jagićevih promišljanja, upita, prijedloga i kritičkih stavova što ih je Jagić uputio Vladimiru Lunačeku u trideset pisama u vremenskom razdoblju (veljača 1915. – veljača 1923.).

Ključne riječi: Vatroslav Jagić; Vladimir Lunaček; novine "Obzor"; korespondencija; hrvatska povijest; Juraj Križanić; slavistika; kroatistika.

O Vladimiru Lunačeku u *Hrvatskoj književnoj enciklopediji*, knj. 2 (2010., 556) čitamo da je bio likovni, književni i kazališni kritičar, dramski pisac i publicist. Rođen u Vinkovcima 23. siječnja 1873. umro u Zagrebu 1. kolovoza 1927. godine. Maturirao je 1892. u Zagrebu, a medicinu studirao u Beču i Pragu te pravo u Zagrebu. Isprva je bio privatni učitelj, a od 1903. do 1906. radio u redakciji *Agrarier Zeitung*, zatim u *Obzoru* kao publicist (1906. – 1918.) i urednik (1918. – 1927.). Uređivao i *Dnevni list* (1905. – 1906.), *Ilustrovani Obzor* (1908. – 1909.) *Vienac* (1910. – 1913.). Godine 1914. – 1915. bio je tehnički urednik i umjetnički savjetnik časopisa *Savremenika*. Potvrdio se kao likovni kritičar pri čemu je zastupao likovni utjecaj i prihvaćanje umjetničkih stremljenja europskih pogleda kao i A. G. Matoš, Vlaho Bukovac, Ljubo Babić i dr. Polemičke tekstove o slikarstvu i skulpturi objavljivao je u časopisima *Život* i *Savremenik*; zalagao se za slobodu izraza koji počiva na sveobuhvatnom uvidu u umjetnost. Pisao je i drame, u *Obzoru* je pratio predstave

zagrebačkoga HNK-a. Kao Svetozar Miletić i Lunaček je kazalište smatrao svetištem kulture. Dragutin Prohaska je u vezi s Lunačekom zapiso: "Hedonista i epikurejac po svome nazoru na svijet, on nije razvio nikakov estetski kriterij osim časovita svijetovanja umjetničkog djela. Aktovke su mu mahom erotične, salonske, brane ženu od muškarčeve surovitosti, optužuju muškarce, težište je u bojevnom dijalogu medju spolovima a ne ljudima (...) Lunaček je ostao causeur, foljtonista i u drami".

Uza sve to, Lunaček se bavio i poviješću zagrebačkoga kazališta. Smatram da je od interesa za buduće istraživače ako spomenem da se u NSK u Zagrebu, u Odjelu rukopisa i starih knjiga nalazi nekoliko Lunačevih rukopisa. Upućujem na signature istih: R 4539 (Biografije članova zagrebačkoga kazališta); R 4619 (Kazališni repertoire (1784 – 1860)" br. I., br. II.); R 4620 (Historija kazališta od 1800 do 1840); R 46 25 (Historija kazališta, miscellanea); R 4639 (Lunaček, Aktovke, njem. rukopis). O Lunačku valja vidijeti i u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, knj. 9, Zagreb 2021., 194-195.

Dopisivanje Vatroslava Jagića i Vladimira Lunačeka počelo je sa 6. veljačem 1915. a zadnje je pismo Jagićevo napisano 23. veljače 1923.¹ (ukupno 30 pisama). Lunačkova pisma Jagiću datiraju od 29. rujna 1916. do 19. prosinca 1920. zadnja dva pisma su bez datuma (ukupno 17 pisama).² Mogli bismo zaključiti da su vjerojatno ta dva pisma pisana u siječnju 1921. To je dopisivanje uglavnom u razdoblju Lunačkova uređivanja novina *Obzora*, *Vienca* i časopisa *Savremenika* u Zagrebu.³ U Jagićevim pismima Lunačku nalazimo dragocjenih podataka iz društveno-političkoga života, kulturnoga i njegova znanstvenoga područja. Posebno su zanimljive Jagićeve opservacije o političkim zbivanjima nakon raspada Austro-Ugarske 1918. i stvaranja nove SHS kraljevine i kasnijim zbivanjima u toj kraljevini. Zanimljivo je da Jagić 30. prosinca 1918. Lunačku, uz ostalo i ovo piše:

"(...) Kako vidite, ja i ako nisam posvećen u sve zgibove javnoga života naših krajeva, mislim i zamišljam ipak o tome, što bi trebalo da se uradi za sreću i napredak

¹ Zadnje dvije dopisnice, jedna s poštanskim žigom 3. veljače 1923. na adresu: Gospodinu uredniku Obzora Vladimiru Lunačku u Zagrebu (Agram) Marovska ulica 24, I kat Hrvatska – Kroatien. Druga dopisnica sa pošt. žigom 23. veljače 1923, na adresu: Gospodinu redaktoru Vlad. Lunačku, Zagreb (Agram), Preradovićev trg 9, I.

² Postoji zadnji dopis Lunačeka Jagiću samo prva strana dopisnice s adresom; Herr Hofrat dr. Vatroslav Jagić Wien,, Kochgasse 15 i tri pisana redka s potpisom V. Lunaček. Na dopisnici su dvije poštanske marke s natpisom na ćirilici i latinici: Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenca, bez čitljiva poštanskoga žiga. Zaključiti bi se moglo da je dopisnica pisana i poslana kad je već formirana SHS; proglašena je 29. listopada 1918. Vidi: Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, Naklada "Matica hrvatske", Zagreb 1920., 189-210, i ostale predočene dokumente. Što se tiče Jagićeve adrese u Beču valja reći da je dolaskom u Beč najprije stanovao u Langeasse 32, potom u Döblinger Hauptstrasse 54, a od 1897. godine do smrti 1923. stanovao je u Kochgasse 15 u peterosobnom stanu u osmom kataru (Bezirku).

³ O Lunačku vidi u: *Hrvatska književna enciklopedija*, knj. 2, Zagreb 2010., 556-557. Vidi također u NSK, sign. R 6399, gradivo koje se odnosi na Vladimira Lunačeka, rukopis.

naše južnoslovenske države, zvala se ona kraljevina ili republika. Moj pesimizam – ne znam znači li taj preveliku starost ili da još nisam dovoljno ostario! – nalazi nešto u dojakošnjim uredjenjima, kojih ne odobravam: **1.** zašto toliko zajedničkih ministara? Takova centralizacija ne vodi k cilju. Zajednički ministri, dosta bi bilo da su tri-četiri, a sve drugo da ostane autonomno, kao do sada. Nije u redu da Hrvatska išta od svoje autonomije gubi, pošto je i onako osjećala i tu autonomiju, koju je do sada imala, pretijesnom. **2.** ne mogu odobriti, da je namjera poglaviti samo Beograd glavnim gradom. Što bi škodilo stvari, a koliko bi ugodilo osjećajima, da se rekne, jugoslovenska država ima tri glavna grada! Beograd, Zagreb, Ljubljanu! Drugo je praksa, drugo je teorija. Barem u teoriji valjalo bi izreći potpunu ravnopravnost, u praksi bit će kako se stvari dalje razviju“. Dakle, Jagić je već tada uvidio da beogradski hegemonizam i centralizacija u SHS neće imati budućnosti.

Ovdje predložena Jagićeva pisma prepisana su bez zahvata u njegov jezik, pravopis i leksik. Sva su pisma popraćena bilješkama s podacima o izvorima iz kojih su bilješke u svom diskursu formulirane. Smatram da je Jagićevim pismima Lunaceku podastrto niz dragocjenih podataka o kojima se dosad nije znalo. Stoga ta pisma imaju vrijednost izvora iz prve ruke, pa su ona relevantna i za hrvatsku historiografiju.

P I S M A

VATROSLAV JAGIĆ VLADIMIRU LUNAČEKU

1.

Beč, 6. veljače 1915.

VIII/I, Kochgasse 15

Mnogo poštovani Gospodine!

Vaše zanimljivo pismo, puno mračnih pogleda u našu budućnost, izazvalo je kod mene jednaku zabrinutost, kako ćemo proći poslije rata, ako ostane vlast u rukama od ona dva privilegirana naroda naše monarhije,⁴ koji danas vode prvu i veliku riječ, a mi im se ne umijemo oduprijeti, što bi nam jedva pošlo za rukom složnom otpornom snagom sviju slovenskih [slavenskih] naroda, a mi je ne vidimo gotovo nigdje. Niti su složni Poljaci, i ako im je pala sikira u med, niti Česi, a ponajmanje mi na jugu, Hrvati, Srbi i Slovenci. Rekao bih čak, da je kod nas Hrvata najgore. Htjeli bismo nešto, a kao da i ne znamo upravo što. Što je nekoć rekao sredovječni

⁴ Monarhije.

ljetopisac: progonimo jedan drugoga zamjenitom⁵ mržnjom, to vrijedi još i danas, u tim teškim vremenima. Mene upravo boli, kad čitam interpelacije o neurednostima, koje se kod nas zbivaju, koje se ne mogu svagda pripisivati Magjarima, već najviše kako se čini ide na naš račun, na slabo ili nimalo razvijenu svijest za vršenje dužnosti prema pravednosti i poštenju!

Mi smo se sinoć (ja, moj zet Rešetar i g. Tomo Matić) razgovarali o sramoti i ljagi našeg anafalbetizma. Morali smo Vama, hoćeš nećeš, za pravo dati, da pravo tajnog glasovanja u vlasti anafalbetskog čovjeka puno naliči na nož u rukama djeteta. Ako se naredbenim putem ne uvedu neke kontrole i kontrole, može se to pravo pretvoriti u veliku našu štetu. Gledajte, kako se Magjari boje, i odupiru, a nama kao da je uz lijepu teoriju deveta briga, što će iz tog prava izići.

Kako izadje prva sveska "Archiva",⁶ koja se sada štampa, odmah ću Vam je poslati. Bit će mi osobito milo, ako nadjete povoda, da o izdanju progovorite, koje je sada, u vrlo kritičnoj situaciji. Broj se upisnika tako nizak, da ne pokriva troškova, a potpore ni od kuda.

Moj se Križanić teda negda opet nastavlja, sada smo u 17 tabaka, dakle po mom računu preko polovine. Ako posao opet ne zapne, mogla bi biti knjiga naštampana u prvoj polovici godine 1918-te kamo sreće da poleti u svijet kao golub mira.⁷

Ne znam, jesam li Vam javio, da sam dužan našoj bečkoj akademiji kratku ili opširnu, kako već valja, biografiju. Opomenut da toj dužnosti zadovoljavam, dao sam se ljetos u Payerbachu na nastavak rukopisa, koji sam bio otpočeo pisati g. 1897 u Adamstalu kraj Brna. Sada nastavljam taj posao, dakako njemačkim jezikom. Ako ga srećno dovršim, htio bih da ga netko pročita bi li to vrijedno bilo da se napiše i hrvatskim jezikom te našampa. Ako budete još i onda kod *Obzora*, poslat ću drage volje rukopis Vama, može biti biste koju crticu iz njega izvadili za Vaš organ.⁸ Nalazim, da je velika šteta, što se kod nas sačuvalo tako malo autobiograf-

⁵ Izrazitom.

⁶ Jagić je 1876. u Berlinu osnovao/pokrenuo časopis *Archiv für slavische Philologie*, koji je izlazio pod njegovim uredništvom četrdeset i pet godina, sve do 1920. kad je tiskan 37. svezak. Jagićeva je zamisao bila da taj časopis treba postati središnjim mjestom slavenske filologije na njemačkom govornom području. Okupio je najistaknutije slaviste onoga doba, ali je često sam svojim radovima popunio veći dio pojedinih svezaka. Što je sve u tom časopisu objavljivano uputno je vidjeti: *Archiv für slavische Philologie: Gesamthaltverzeichnis*. Veröffentlichungen des Instituts für Slavistik in Berlin. Ur. H. H. Bielefeld, Akademie-Verlag, Berlin 1962. Vidi još: Vatroslav Jagić, Moj boravak u Berlinu i njegove posljedice. U: *Savremenik*, god. 7., br. 1, str. 1-4, Zagreb.

⁷ Taj je knjiga tiskana pod naslovom: *Život i rad Jurja Križanića* 1917. u izdanju JAZU u Zagrebu.

⁸ Vladimir Lunaček bio je tada urednik novina *Obzora* koji je izlazio u Zagrebu od 1. kolovoza 1871. pa sve do 1941. godine. Svoju političku zadaću *Obzor* je očitovao riječima: "(...) postupno oslobođanje naroda, postupni razvitak njegova moralna i materijalna stanja", borit će se za "dvostruko narodno djelo, unutarnji preporod i vanjsko oslobođenje. Mi ćemo svoju dužnost vršiti zdušno, a uspjeh leži u rukama celoga naroda. Radimo svi!" Citat u: Agneza Szabo, *Središnje institucije hrvatske u Zagrebu 1860 – 1873*, I. Zagreb 1987., 98. Usput valja još reći da je *Obzor* bio politički list

skih crtica od ljudi, koji su nekoć veliku rolu igrali u domovini, kao Gaj, Kukuljević, Mažuranić itd, itd. Ja sam, sva pisma Račkoga ustupio već davno akademiji,⁹ neka se za svaki slučaj ondje nadju. Ali ima još mnogo zanimljivih pisama s raznih strana i od raznih ljudi!

Želim Vam u svim poslovima srećan uspjeh i šaljem srdačan pozdrav.

Vaš V. Jagić

2.

Payerbach, 29. kolovoza 1916.

Mnogopoštovani Gospodine!

U *Obzoru* br. 239 od nedjelje 27. kolovoza nalazim u Vašem članku "Hrvatski biografski rječnik" spomenuto moje ime kao nekog pomagača kod Meyerovog leksikona. Molim Vas, da uzmete do znanja, da to ne stoji. Ja nisam nikada bio nikomu pomagačem ni kod jednog enciklopedijskog rječnika. Ne bih htio da mi se prisvaja, čega nije bilo. Koliko ja znam, kod Brockhauusa¹⁰ je pomagao u smislu vaše bilješke prof. Leskien,¹¹ a kod Meyera nekošnji slavist Scholvin. Za prof. Jirečka znam, da je bio stalan suradnik kod Ottova slovnika naučnoga.¹² A kad sam vam javio o tome, što nije bilo, da vam kažem, u svezu sa Vašom kritikom, nešto i o tome, što ima pozitivnu stranu glede moje malenkosti. U bečkoj akademiji radi se, u vezi sa bavarskom akademijom, o izdanju rječnika bavarsko-austrijskog njemačkog narječja. Kod svake akademije postoji za taj posao posebni odbor, kod nas u

Narodne stranke pojavivši se krajem 1860. List je uspio okupiti sve kulturne i političke djelatnike, te predstavlja tada pravu sliku ondašnjega književnog i političkog života. Imao je tendenciju opor-bene politike prema bečkom centralizmu i mađarskom dualizmu pa je zbog toga 1867. "preselio" u Beč gdje je izlazio pod nazivom "Novi Pozor", a 1869. izlazio je u Sisku pod nazivom "Zatočnik", a od ožujka do srpnja 1871. pod nazivom "Branik". Godine 1897. list izlazi opet u Zagrebu kao "Obzor" te izlazi sve do 1941. godine.

⁹ Vidi pisma Račkoga Vatroslavu Jagiću u: Alojz Jembrih, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022., 11-33.

¹⁰ Vidi: https://de.wikipedia.org/wiki/Brockhaus_Ezyklop%C3%A4die

¹¹ August Leskien (1840. – 1920.), njemački indogermanist i slavist. Kod njega je Vatroslav Jagić u Leipzigu doktorirao. Disertacija mu je objavljena 1899. pod naslovom: *Das Leben der Wurzel de in den slavischen Sprachen*. Leskien je Jagiću uputio 274 pisma. Vidi: NSK, Zagreb, sig. R 4610b.

¹² Konstantin Josef Jireček (1854. – 1918.), češki filolog, sveučilišni profesor u Pragu i Beču. U Spomenutom slovníku, odnosno u Riegerovu "Slovníku naučný" objavio je i Jagić opširan svoj prilog, pod natuknicom "Jihoslavané", Vidi: Alojz Jembrih, Vatroslav Jagić i starija kajkavska književnost kao oslonac u pogledima na kajkavštinu. U: *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, ur. Ivo Frangeš i dr., Zagreb 1986., 59-75. Jireček je Jagiću uputio 93 pisma. Vidi u: NSK, Zagreb, sign. 4610b.

Beču od šest lica, među njima i moja malenkost. Naš je obmann prof. germanistike Seemüller,¹³ koji se najviše toga radi odrekao bečke profesure (ušao u penziju), da se može sasvim posvetiti tomu poslu. Taj gospodin radi posao zbilja uzorno, on saziva i nas vrlo često u sjednice, u kojima iznosi svoje poglede, pita naše mišljenje, traži za prešno učinjene stvari naknadno odobrenje. Posao je do početka rata išao vrlo glatko, imali smo čitav burô radnika, koje je radio po njegovim naputcima. Sada su gotovo svi članovi burô-a u vojsci te je posao zapeo, ali mi se ipak, i ako redje sastajemo.

Slažem se uglavnom s Vašim mislima te mi se čini, da bi pomenuti način radnje u bečkoj akademiji mogao biti koristan i za hrvatski biografski rječnik.¹⁴ Sve stoji do jednog čovjek, koji će se tomu lijepomu zadatku sav posvetiti. Ali i tada ne može se biti bez odbora i bez malenog burô-a. Odbor treba da izradi i odobri načela radnje, koja se imaju saopćiti saradnicima. Sam 'ogled' nije dostatan, pošto u njem ima članaka nejednake vrijednosti i raznim načelima izradjenih.

Još ću Vam za privatno znanje kazati, da bečka akademija zamišlja novo izdanje jednog biografskog leksikona, da nastavi djelo Wurzbachovo.¹⁵ Odbor, koji pretresa tu misao u kojem je i moja malenkost, naišao je na tolike poteškoće, skupčane sa izdanjem takova djela, da smo za sada stvar odgodili do jeseni, da tada nastavimo o njoj raspravu. S velikim je zanimanjem odbor saslušao moje saopćenje, da jugosl. akademija ima na umu izdanje biografskog rječnika hrvatskih kulturnih ljudi.¹⁶

Sa pozdravom

Vaš V. Jagić

¹³ Joseph Sebastianus Seemüller (1855. – 1920.). O njemu vidi: https://de.wikipedia.org/wiki/Joseph_Seem%C3%BCller

¹⁴ U vezi s tim rječnikom vidi pismo Branka Vodnika Vatroslavu Jagiću od 14. prosinca 1915. godine u: Alojz Jembrih, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022., 352-354.

¹⁵ Constant Wurzbach, Ritter von Tannenberg (1818. – 1893.) autor je biografskoga leksikona koji je izlazio od 1856. do 1891. *Biographische Lexikon des Kaiserthums Österreich*, tiskano je 60 svezaka. Naslov: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 – 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*. Wurzbach je u svom Leksikonu donio 24.254 biografija, među njima 1053 osobe iz Hrvatske.

¹⁶ Vrlo je zanimljiv tekst zapisnika sa Skupne sjednice JAZU u Zagrebu od 5. svibnja 1917. Naime pod točkom 3. piše: "Prima se na znanje ili odobrava zapisnik Odbora za 'Hrvatski biografski rječnik' od 1. maja 1917. uz dodatke: a) da se honorari za članke odmah isplaćuju, čim ih odobri odbor; b) da odbor stupi u vezu – ali samo pismeno – s onim odborom u Beču, koji se osnovao pod okriljem carske bečke akademije nauka, da pripravlja, nadovezujući na Wurzbachov rječnik, biografski rječnik, za vrijeme od godine 1815. do 1915., svih naroda austro-ugarske monarhije; ta veza našega odbora sa bečkim imala bi svrhu, da bečki odbor na osnovu naših podataka što potpunije uvrsti u svoje djelo najzaslužnija naša lica". Citat u: *Ljetopis JAZU*, svezak 34, za godinu 1917., 84. No veće je 1915. JAZU u svom izvještaju o djelatnosti, u Ljetopisu, knj. 31, svez. 1, za godinu 1916., 169-197, zapisala: "Mjesto daljih priprava za izdavanje 'Jugoslavenskoga enciklopedijskoga rječnika'

odlučila je Akademija u skupnoj sjednici od 31. januara 1915. na prijedlog posebnog odbora izabrana u sjednici od 25. oktobra 1914. – i to: pr. čl. dr. Gustav Janeček, Vjekoslav Klaić, dr. Gavro Manojlović i dr. Ivan Strohal – ovo: 'neka se za sada što intenzivnije radi i što skorije izradi potpun biografski rječnik hrvatskih ljudi od najstarijih vremena do danas, t. j. onih Hrvata, koji su se na ma kojem polju istakli'. Kasnije je ovaj odbor postavljen stalnim, pojačan pr. čl. drom Jurjem Majcenom, kao posrednik između Akademije i urednika toga biografskoga rječnika, a konačno je tomu odboru predano i samo uređivanje rječnika, uz ovlast, da predlaže stalne glavne svoje pomagače u uređivanju; glavni stalni pomagač je sada prof. dr. Oton Kučera, predsjednik Matice Hrvatske. Podjednako je uzeto u osnovu i to, da bi se odmah poslije hrvatskoga biografskoga rječnika imao izraditi i hrvatski stvarni rječnik. (...) Sadašnje je stanje rada oko Hrvatskoga biografskoga rječnika ovo: od napisanih već članaka izdana je ogledni arak; pribran je dosta velik broj autobiografske građe; daleko je uznapredovalo popisivanje svih vijesti po svim znatnijim novinama i časopisima počevši od vremena preporoda hrvatske književnosti i narodnoga hrvatskoga života; stigao je oveći broj već gotovih članaka. Želja je Akademije, da bi se prvi sveščići toga rječnika stali izdavati već god. 1917. (..) U 'Hrvatski biografski rječnik' ući će životopisi ili bar kratke životopisne napomene. – ako radi nestašice građe ili radi manje važnosti ne budu životopisi mogući – svih obih ljudi (plemenâ i porodicâ), koji su se u opsegu hrvatskih zemalja počevši od najstarijih vremena, pa sve do danas, makar čime istakli i – malo ili mnogo – sudjelovali u narodnom razvoju: kraljevi, velikaši, vojskovođe, svećenici, politici, upravnici, učenjaci, književnici, umjetnici, glazbenici, veliki trgovci i brodari, veliki dobrotvori, knjižari i. t. d.; ovamo pak pripadaju i oni domaći ljudi, koji su djelovali u tuđini, ali i oni tuđi ljudi, koji su radili u krilu naroda hrvatskoga. Po utvrđenoj osnovi naše akademije imao bi se sav rukopis dovršiti do konca 1919. godine, a godine 1920. imao bi se izdati taj 'Hrvatski biografski rječnik', koji će obsezati oko 80 tiskanih araka u obliku i slovima ovog oglednoga araka. Naime Akademija je je objavila prvi ogledni arak spomenuta Rječnika. Ovaj podulji citat naveo sam zbog toga da se vidi kako je zapravo ideja i sam početak rada na dotičnom rječniku, preteča današnjem *Hrvatskom biografskom leksikonu*. U vezi s *Hrvatskim biografskim rječnikom*, Uputno je još vidjeti u *Ljetopisu JAZU*, knj. 31, svezak 1 za godinu 1916., 135, 137, 140, 150. No kad je riječ o tom akademijinom projektu treba ipak još i ovo reći. Velimir Deželić stariji bio je involviran u izradu spomenutog biografskoga rječnika. To se razabire iz sljedećih rečenica: "U međuvremenu je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti pokrenula projekt izdavanja biografskog rječnika. Kako se već znalo da se Deželić bavi prikupljanjem biografija, pozvali su ga u pomoć. U Deželićevim zapisima to je ovako prikazano: 'Kad je zaključila Akademija da izdade takav slovník, u više navrata bio sam s akademijom u kontaktu, a može se iz Ljetopisa akademije vidjeti, da sam joj ustupio i na upotrebu svoju građu, što mi je ona zahvalno priznala. Biografski slovník akademije počeo se izrađivati, ali kao da je posebna nedaća pratila to djelo. Neprestance izmjenjivali se urednici, onda je došao veliki svjetski rat i mislim, da će još mnogo vremena proteći, dok akademija ostvari to djelo'. Akademija nije taj projekt nikad završila, jer ga je prekinula 1922." Đuro Deželić, Dora Sečić, Milovan Petković, *Dr. Velimir Deželić stariji (1864. – 1941.)*, Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Zagreb 2002., 115. Kad je riječ o spomenutom Akademijinom projektu o izdavanju *Biografskoga rječnika*, onda je važno spomenuti da se je na taj pothvat Akademija odlučila nakon što je još 1909. dobila donaciju od generalmajora Marka pl. Czerliena od 20. 000 kruna za osnutak zaklade pod njegovim imenom iz koje bi se financirao rad na spomenutom enciklopedijskom rječniku.

3.

U Beču 24. listopada 1916.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Vi ćete teći: i taj ne odgovara! Ali nije tako, kako Vam svjedoči ovo pismo. Samo je nevolje, što moj odgovor neće biti sasvim povoljan. Ja bih drage volje poslao već sada vama jedan akzemplar "Archiva", barem najnovije sveske, ali kako sam istom prije dva dana stigao opet u Beč, veliki je nered u mojem stanu te ne mogu doći do skladišta, da vidim, imam li što u zalihi, čime bih Vam mogao poslužiti. Naš je žurnal u velikoj stisci, od kako je rat, spao mu je broj potpisnika na minimum, tako da će bez potpore jedva moći nastaviti život. A i saradnika je sve to manje. Tomu se ne čudim, pošto žurnal izlazi u - Berlinu, i na - njemačkom jeziku. Današnje dakle prilike nisu za takov, ma i čisto naučni posao povoljne. Vidjet ćemo, tko doživi uspostavu novih vremena, hoće li među zavadjenim narodima doći opet i to skoro do mirnih odnošaja. Dao bog.

Ja sam upravo pročitao u *Obzoru*, kasko je jedan radnik pao, lupio glavom o čošak jedne stuba te na mjestu ostao mrtav. Nešto se je slično moglo jučer (u ponedjeljak) dogoditi meni na ulazu u dvorsku biblioteku. Spotaknuo sam se na jednu stepenicu ispred velikih vrata te bojeći se da ću pasti teturao sam sve bliže k vratima od ulaza i napokon ipak pao i lupio glavom (t.j. upravo čelom) u velika vrata. Mogao sam skrhati vrat ili rasprskati čelo, a od naočara, koji se slomiše, ozlijediti oči. Kad sam pao, pola u nesvijesti, povedoše me u predsoblje biblioteke te odmah obaviše glavu hladnim kompresima. I tako, hvala bogu, mogoh poslije po sata u kolima kući u krevet. Čitavo po podne i preko noći metaše mi studene obloge na glavu i na desno koljeno. Tako podje opasnost srećno bez većih posljedica, ozljede na čelu proći će polagano, a očima nije ništa, kako sudite, mogu Vam i ako povezan na glavi, sa bijelom platnenom krpom kao turski hodža, pisati ove riječi. Da sam veliki gospodin, kao što nisam, pjevali bi u crkvama *Te deum laudamus!*

Molim vas dakle, strpite se, dok za koji dan uzmognem potražiti u mojem "skladištu", pa što nadjem, drage ću vam volje poslati. Ta u Zagrebu i onako slabo tko zna za bogatu sadržinu ovog časopisa, koji je pod mojom redakcijom dotjerao do 36 tomova, a da nije rata, mogao sam biti blizu 40-tomu – što u rukama jednog redaktora nije obična stvar.¹⁷

Ja sada ozbiljno radim na – Križaniću, kojemu će godina 1917 ili po mojem računu g. 1918 biti tristogodišnjica bjegova rođenja. Taj čovjek, ako i koji, zaslužuje da se poslije 300 godina još sjeti njegova života, njegova uža domovina Hrvatska.¹⁸

¹⁷ Vi bilj. 6 ovdje.

Sa prijateljskim pozdravom

Vaš V. Jagić

¹⁸ U JAZU, razred historičko-filologički održao je sjednicu 9. siječnja 1917. te je u zapisniku pod točkom 2 zapisano: "Prihvaća se za 'Djela' radnja pr. čl. Dr. Vatroslava pl. Jagića: 'Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja'. Djelo se ima po mogućnosti štampati još ove godine." *Ljetopis JAZU*, svezak 34, za godinu 1917., 73. Jagićeva monografija o Jurju Križaniću tiskana je u izdanju JAZU, 1917., pod naslovom: *Život i rad Jurja Križanića*. Bila je to posljednja knjiga tiskana za Jagićeva života. Kad je danas o Jurju Križaniću riječ, i to nakon Jagićeve monografije o njemu, treba reći da je o Križaniću u hrvatskoj filologiji i historiografiji pisano iz više različitih aspekata. Posebno valja vidjeti tekst: *Ivan Golub, Zrinski, Križanić i Lippay-tragovi dodira*. U: Kolo. Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu., XIX., br. 1, Zagreb 2011., 77-150 i tamo navedenu literaturu. No iako je Juraj Križanić ostao u memoriji temeljem istraživanja što su ih proveli ruski povjesničari, zatim V. Jagić i Ivan Golub, još je uvijek u hrvatskoj historiografiji i kulturi premalo poznat hrvatski dominikanac Venjamin koji je prije dvijesto godina prije Križanića boravio u Rusiji i koji je bio suradnik poznatoga novogorskoga arhiepiskopa Genadija. Venjamin je "odigrao vrlo aktivnu i značajnu ulogu u momentu ruske historije, koji je bio najsudbonosniji za rusku crkvu i društvo. Bio je uz ostalo glavni urednik prve potpune crkvenoslavenske Biblije pravoslavnih Slavena i u tome poslu je u mnogome približio slavensku Bibliju Vulgati". O tome više, vidi: Vladimir Rozov, Hrvatski dominikanac Venjamin u Rusiji. U: *Nastavni vjesnik*, knj. XLI, svez. 8-10, Zagreb 1933., 302-336. Inače Vladimir Rozov je bio lektor ruskoga jezika na *Odsjeku za slavenske jezike i književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu* od 1932. do 1940. Uz lektorat držao je predavanje o ruskoj književnosti 19 i 20, st. osobito o Puškinu i Turgenjevu.

4.

Beč, 4. ožujka 1917.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Vaše me ljubazno pismo podsjetilo na neispunjenu dužnost uljudnosti, da Vam zahvalim na pismu, u kojem bješe laskava ponuda, da se iz moje radnje o Križaniću štogod našampa u *Obzoru*. Budite, molim Vas, uvjereni, da bih to rado učinio, da se ne protive tomu svakojake neprilike. Jedna i glavna je ta, što ne znam, hoće li i kad će ta radnja biti naštampana, pak i da bude naštampana, tko zna, hoće li ugle dati svijeta, dok sam živ. Jer su današnje prilike takve, da može našim "vlastodršcima" i to smetati, što je jedan čovjek govorio o Rusima u 17. stoljeću! Meni se dakle ne čini zgodno, da se štampanjem ma kojega komada prije vremena svraća pažnja na takovu knjigu. Ali nije samo to. Moj rukopis, istina, leži već dva mjeseca u akademiji, a sada je, kako mi javlja prof. Manojlović,¹⁹ odasлана u štampariju, da valjda

¹⁹ Gavro Manojlović (1856. – 1939.) povjesničar, bio je predsjednik JAZU od 1909. do 1919. Autor je knjige *Povijest staroga orienta, knj. I. Od najstarijih vremena do u jedanaesto stoljeće prije Isusa*, MH, Zagreb 1923. Ima jedna zgoda iz Manojlovićeva života zapisana u knjizi: *Korespondencija*

opet ondje leži dva mjeseca i duže, jer nemaju sлагаča. Zato sam ga mislio, da mi rukopis vrati, što će on valjda i učiniti. Tako dakle bit će moj rukopis valjda opet na putu iz Zagreba u Beč, dok Vam stigne ovo pismo. U mene se rodila i ta misao, da bi se rukopis mogao štampati u Beču, samo ne znam, ne smetaju li tomu ugovori izmedju akademije i Zagreb. Štamparije i uz to još i razlika u trošku, jer sve mislim, da bi štampanje ovdje bilo znatno skuplje, i ako bi bilo ljepše i za mene udobnije.

Ako se ova pitanja do skora riješe te dobijem ovamo rukopis, za koji sam sve to vrijeme prikupljao kojekakve dodatke, gledat ću da ispunim vašu drugu alternativu, napisat ću Vam nekoliko riječi o čitavom djelu. To se može učiniti kao neki izvještaj o radnji predstavljenom na izdanje u akademiji. Kod nas ovdje, valjda od nedavna (mislim od kakvih 30 godina) vlada dobar običaj, da se u "Anzeigeru"²⁰ daje kratka sadržina od svake radnje, što se predlaže u akademiji za štampu. Moram odmah izdati, i ako se taj "Anzeiger" šalje raznim redakcijama, to ipak rijetko kada udje štogod u novine. Ja ću dakle po našem ovdašnjem običaju napisati kratak izvještaj o mojoj rukopisnoj, sada već od akademije primljenoj radnji te ga vama poslati. Gledat ću da ne bude odveć suhoparan, i ako ne mislim praviti konkurencije Vašim vrlo duhovitim feljtonima, koje s nasladom čitam. Istina, da me kod toga kad god spopadne i žalost, to sam tako zaostao za poznavanjem hrvatske nove i najnovije literature. O tom vašim novim i najnovijim, modernim i naprednijim strujama, na sramotu moram priznati, nemam jesne slike. Vi za mene otkrivajte čitave tajne, čitavu Ameriku. Ali ja bih htio jedno znati – a to može biti znadete Vi – imala sva ta naša pisanja tolik upliv na društvo? razvija li ga, daje li mu pravac mišljenja i ubjedjenja? Ili je to i sada još, (...) što je bilo nekoć, u mojem mladim godinama, samo neki ukras i užitak za malobrojni inteligenciju, za pisce, profesore i mladež?

Meni je o novoj godini, kad smo si izmijenili pozdrave, pisao poznati ugledni "Staričeh" Dr. Mattuš,²¹ da se u Češkoj čude kao nečemu, nečuvenomu, ako se u Češkoj nadje koji analfabet! Zašto ima u Hrvatskoj školska autonomija već od godine 1860-e, dakle preko 50 godina, a opet je analfabeta, kako čujem, vrlo mnogo? Odakle to dolazi, da Hrvati kao demokratski narod – tu kod nas ne igra aristokracija nikakve role – tako malo imaju osjećaja za narod? Za prosvjetu masa? Vidite, ja sam zato toliko zavolio našega Križanića, što je on svemu zlu, kojega je u svoje vrijeme nalazio vrlo mnogo u Rusiji (a ima ga bogami i sada mnogo) tražio glavni uzrok u - neznanju. On nije volio Nijemaca – a tko ih voli danas? – ali se duboko

Vatroslava Jagića, JAZU, knj. I., Zagreb 1953., 105. Naime u pismu Nikola Andrić od 3. kolovoza 1927. piše Jagiću, uz ostalo: "Manojlović je za doba svoga direktorovanja u Osijeku dao baciti Strossmayerovu sliku iz svoje školske radionice". (?)! Manojlović je Jagiću uputio 16 pisama. Vidi u: NSK, sign. R 4610b. O Manojloviću vidi *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 9, Zagreb 2021., 524-525.

²⁰ To je naslov rubrike u časopisu *Archiv für slavische Philologie*.

²¹ Jaroslav Mattuš (1867. – 1922.), češki političar; o njemu vidi: https://www.biographien.ac.at/oebI/oebI_M/Mattus_Jaroslav_1867_1922.xml

klanjao njihovu umijeću, (...) jednom riječi – to je bio vrlo uman čovjek, pravo svjetlo svojeg doba u slovenskom svijetu

Oprostite što sam se nešto razglagoljao.²²

Primate to kao izraz mojeg poštovanja.

Vaš V. Jagić

5.

Beč, 15. travnja 1917.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Iako Vaše zanimljivo pismo upravo me izaziva odgovora, napisat ću Vam ipak nekoliko riječi, kojima ću neke Vaše vijesti ispraviti, a neke potvrditi ličnim iskustvom. Ispraviti smijem onaj glas, ka da je štampanje moje knjige o Križaniću odgođeno ad *calendas graecas*. To na svu sreću nije, već je rukopis ušao u štampu, prvi je tabak čak bio kod mene na korekturi. Molim vas ipak, da toga ne razgllašujete, jer tko zna, kako će štampanje napredovati te hoću li ja kraj doživjeti. Nadajmo se, ako skorim dogje do mira, da će i straha nestati, ako da bi biografija jednog Hrvata iz 17. stoljeća samo zato mogla biti komu god zazorna, što je taj čovjek volio ruski narod. Ta evo sada se otimaju za nj čak i Nijemci i Mađžari! Samo ako nije taj izliv simpatije preuranjen. Jer ako se Rusi odreknu svega, kako bi željeli Nijemci i Mađžari, tada će prestati biti evropska velevlad te pristati na ambiciju pangermansku od Berlina preko Carigrada do Bagdada. Vidjet ćemo, što će kazati najbliža budućnost. Sve visi o tome, hoće li u Rusiji držati vlast u ruci inteligencija (dakako liberalna poštena, a ne iskvarena birokracija) ili će vlast preći u ruke neobuzdane mase fabričnih radnika, socialista neumjerenih, da ne reknem anarhista. Ovi će od same želje za slobodom, kako je shvaćaju njihove teorije, raskomadati Rusiju te je baciti u tako zvani "udjelni period" nutarnjih nemira, nesuglasica. To bi dakako željela Germanija i naša prekodravska "braća".²³

Vjerujem vam, da je Vas kao i sve nas, rekao bih i same Ruse, razvitak stvari silno iznenadio. Skrivio je katastrofu sam car Nikolaj II. svojom bolesnom nepopustljivošću, ali kad je već došlo do toga, da se pomislilo njega udaljiti, trebalo je prije aranžirati stvar drugačije po onoj poznatoj poslovice-le roi est mort vie le roi. Tada ne bi bilo došlo do toga, da mase vode veliku riječ, već bi nastupila parlamentarna (...) vlada, t. j. vlast podijeljena izmegju vladara i dume. Za republiku nisu prilike

²² Raspričao.

²³ To su Jagiću tadašnji Mađžari.

jošte dovoljno sazrele. Ako se Rusi boje, da bi se ustavna monarhija mogla opet prometnuti u apsolutizam, to se je samo dokaz njihove političke kukavštine, koja može i republiku pretvoriti preko noći opet u diktaturu. Ja mnogo krivice pripisujem doktrinaru Miljukovu,²⁴ koji je mislio da će moći mase držati na uzdi, a već je sada velika opasnost da će on pasti a može biti s njim čitava vlada dumske većine.²⁵ Tada će zavladati internacionalna osilokracija,²⁶ kojoj nije stalo do časti i dostojanstva Rusije.

Ja se već davno čudim, zašto nemate u redakciji jednog čovjeka, koji bi pratio i proučavao Rusiju po ruskim izvorima, a ne po njemačkim. Veliko se neznanje očituje već u imenima, koja ne bi jedan hrvatski organ tako strašno smio nagrgivati, kako to čine njemačke novine. A vaši mudraci u redakciji ne znaju još ni toliko da se od nominativa *Novoje vremja* nesmiye ono je prenositi u druge padeže, pošto Rus, kao mi, govori u novom vremenu, iz *novoga vremeni* itd, gotovo kao kod nas, a vaš *Obzor*, kako valjda i druge novine, piše grdobe. U *novojem vremenu* itd. ali to nije jedini dokaz velikog neznanja, ima toga mnogo više. Sve je to dokaz našeg duševnog ropstva, naše slabosti za napretkom vremena.

I ja žalim, što se u Hrvatskoj još jednako premnogo gleda na kojekakve gramatičke trice, a ne pazi na duh jezika. Ja sam se već nekoć u mladim godinama borio protiv toga. Kad je prije više godina bio meni predložen od bečkog ministarstva nekakav kukavno izragjeni plan o hrvatskom jeziku za srednje škole, ja sam ga oštro išibao – ali mislim, moja kritika osta neuvažena. Veliku nesreću čine nam na brzo izragjeni prevodi u novinama iz njemačkih izvora. To će nam jezik skroz i naskroz iskvariti. Ja sam čak u saborskoj adresi na kralja nalazio više njemačkoga nego li hrvatskog duha.

²⁴ Pavel Nikolajevič Miljukov (1859. – 1943.) bio je ruski historičar i liberalni političar, poznat kao osnivač i vođa Konstituciono-demokratske partije (Kadeta). Prije bavljenja politikom je stekao veliki ugled svojim historijskim radovima, ali i neprijateljstvo carističkog režima zbog svojih stavova, te je često bio zatvaran, proganjan i prisiljen odlaziti u egzil u inozemstvo. Iz egzila se vratio za vrijeme Prve ruske revolucije 1905. godine, kada je, iskoristivši Manifest 17. oktobra osnovao Kadete. Oni su pod njegovim vodstvom trijumfirali na izborima za Prvu državnu dumu 1906. godine, te zajedno sa Trudovicima stekli većinu i nastojali ishoditi program radikalnih reformi, zbog kojih je car raspustio Dumu. Pokušaj Miljukova da je nastavi voditi u Viborgu, gdje je izdao Viborški manifest, nije uspio, te su se carističke snage konsolidirale. Miljukov je podržao ulazak Rusije u Prvi svjetski rat, ali je nakon niza poraza vladu i dvorsku kliku optuživao za izdaju i šurovanje sa Nijemcima, prije svega Grigorija Raspućina. Nakon Februarske revolucije je u martu 1917. formirana Privremena vlada kojom su dominirali Kadeti, i gdje je Miljukov držao mjesto ministra vanjskih poslova. Tamo se zalagao za nastavak rata, te zbog toga brzo postao jedan od njenih najnepopularnijih članova i bio prisiljen podnijeti ostavku. Nakon Oktobarske revolucije je prebjegao na područje Dona, gdje se počeo okupljati antiboljševički Bijeli pokret. Nakon poraza Bijelih je 1921. godine emigrirao u Francusku. Usprkos svog antikomunizma je pred kraj života podržavao sovjetsku vanjsku politiku, te je tako za vrijeme Zimskog rata rekao da mu je "žao Finaca, ali da želi obnovu ruske Viborške gubernije". Prema : https://sh.wikipedia.org/wiki/Pavel_Miljukov.

²⁵ Parlamentarne većine.

²⁶ Vladavina sile.

Ne umijem si nikako protumačiti, zašto je u 50 godina tako slabo napredovao razvitak književnog jezika, zašto se tako malo doskočilo velikom broju analfabeta. U tom smo pogledu kud i kamo zaostali ne samo za Česima, već čak za Slovencima!

Ali bit će dosta moje kritike. Oprostite, ali Vi ste me upravo izazvali, a ja sam Vam napisao evo što na srcu to na jeziku, pošto vidim u vašim riječima istomišljenika, koji usto tako jadikuje, kao ja. Nadajmo se, ako rat srećno svrši, da će se moći i o tim ozbiljnim pitanjima ozbiljno govoriti i pretresati.

Sa prijateljskim pozdravom

Vaš V. Jagić

6.

Payerbach, 24. srpnja 1917.

Mnogopoštovani gospodine!

Sa velikim priznanjem zahvaljujem na Vašem pismu, kojim ste me počastili u vrijeme koje Vama zadaje mnogo posla i brige, jer se zbivaju veliki događaji u cijelom svijetu, a i mala Hrvatska ima svoju buru u čaši vode, o kojoj donose prilično opsežan referat čak peštanske i bečke novine, uživajući u našoj mizeriji, dok inače o mirnom i ozbiljnom radu, koliko ga ima ili nema, ni mukajet!²⁷ Žalim, što se Vašem ljubaznom pozivu nikako ne smijem odazvati. Ne bih htio, da mi se predbaci osvetljivost za odveć malo pažnje sa strane akademske uprave spram moje osobe, o čemu neću ni da govorim. Cijela je istina, da ni akademija sama sobom nije poduzela ništa, da prikaže hrvatskomu narodu, koliko je u 50 godina uradila u raznim strukama nauke, a ni ono što je iznio Suvremenik nije mnogo. Ali najposlije bolje išta, nego li ništa. Meni su ljudi, što se sada skupljaju u jugosl. akademiji, velikom većinom lično skroz nepoznati, ne bih si umio sastaviti sliku njihova individualnog karaktera, a još bih manje htio biti *laudator temporis acti*. Čim lakše starci padaju u tu pogrešku, tim više želim da mi se to ne prigovori. Ja tek osjećam, a možda se u tome varam, da je horizonat ideja, planova i preduzeća akademskih u novije doba suviše malen i uzak, rekao bih, da smo na početku zaplovili širokim slovenskim ili bar južnoslovenskim morem, a sada se kreću u užim rijekama hrvatskim. Možda je to stajalište realnije, a u meni živi čak u osamdesetoj godini još uvijek nešto idealnog poleta. Ja mislim, da je taj čak u politici koristan, kamo li na bi u carstvu nauke. Stupamo u fazu nove borbe za pojačano značenje slavenstva u ovoj monarhiji. Veliki nas čekaju zadatci, ne znam, jesmo li im dorasli. Novi ban nije izustio ni

²⁷ Nema glasa, ne govori se o tome.

jedne riječi o onoj glavnoj ideji, kojom bješe prožeta adresa na kralja. To je vrlo slab znak. Ako Hrvatska ostane i poslije rata ono, što je bila prije rata, ograničena na nekoliko županija današnje Hrvatske i Slavonije, tada nemamo nikakova izgleda za bolju budućnost. Mi smo nekada po mogućnosti krčili put širim pogledima bar u akademiji. Zavirite u članke Račkoga u prvim knjigama Rada. Sada čak erotika frankopanska iznijela akademiju na smijeh!²⁸ Kao da štampa knjige za djecu! Kako čujem, napadaju netolerantni elementi čak na radove naših prirodnjaka. Sve to nisu povoljni znaci naše duševne slobode. Evo vidite, stotinu ima razloga, da se Vašem pozivu ne odazovem. To ćete Vi u kojem duhovitom feljtonu ljepše i sočnije prikazati.

Mojega je Križanića osam tabaka gotovo, još 3-4 te će životopis biti svršen. U drugom dijelu dolazi analiza njegovih radova, a trećem sinteza njegovih misli o svemu i svačemu. Rekao bih, da će čitavo djelo opsizati 25 tabaka. Samo je pitanje, kad će to izaći, hoću li ja to doživjeti?

Sa prijateljskim pozdravom

Vaš iskreni poštovalac
V. Jagić

7.

Payerbach, 10 rujna 1917.

Mnogopoštovani gospodine doktore!

Kad sam se neki dan ogradio u *Information* protiv krivog tumačenja mojih nekoliko riječi u austrijskoj delegaciji od g. 1894, iz kojih je još sada neki muhamedovac htio izvoditi nešto u korist svojih separatističkih pogleda glede južnoslovenske budućnosti, učinio sam to, da vam pravo kažem, poznavajući dovoljno jednu nelijepu crtu u našem karakteru, da kod svojih ljudi volimo vidjeti ili tumačiti nešto na zlo nego li na dobro, volimo se žaliti nego li zadovoljavati, volimo prigovarati nego li priznavati. Eto u broju 244 *Obzora* izišla je valjda i preko volje pisca onih redaka ta žalosna crta našeg značaja na vidjelo.²⁹ Prevodilac mojih riječi nije se

²⁸ Jagić aludira na objavljeni rad Slavka Ježića pod naslovom: Književna ostavština Frana Krste Frankopana u: *Građa za povijest književnosti hrvatske*, JAZU, knj. VIII., 1915., 181-228.

²⁹ Jagić je u istom broju *Obzora*, od 7. rujna 1917., 5, pod naslovom: *Političke bilješke*, objavio svoj tekst koji se odnosi upravo na sintagmu "bosanski jezik"; Jagić piše: "(...) istina je, da sam u austrijskoj delegaciji godine 1894. predložio, da se provizorno nazove zemaljski jezik *bosanskim* i to s razloga nužde, dok ne dodje do sporazuma između Hrvata i Srba. (...) Ali ja sam onda naglasio i vrlo oštro naglasio, da je ovaj tako zvani *bosanski* jezik isti onaj jezik, koji se nazivlje u Beogradu srpskim, a u Zagrebu hrvatskim."

po nekom svima nama kao prirodjenom nagonu umio uzdržati a da ne baci na me nezasluženu potvoru. On kaže, da sam ja predložio, da se provizorno nazove zemaljski jezik bosanskim, a toga u mojoj njemačkoj izjavi nema, i nije se moglo u njoj naći takova smisla, jer to ne bi bila istina. Nikada ne bi meni palo na um, da ja to predlažem, već je to bilo tako uvedeno davno prije one delegacije.³⁰ Evo vidite, kakvi smo: volimo crno, nego li bijelo, tamno nego li svijetlo. Ja sam uvjeren, da je u ono vrijeme svatko bio osvjedočen o tome, da sam ja htio tek nekomu ugoditi, a nitko nije našao za vrijedno, da me upita ili izazove, da protumačim smisao one moje digresije. Razumije se, da nisam ni ja našao za vrijedno, da se branim protiv napadaja. A ja bih vam mogao pričati, kako su neki članovi delegacije sasvim drugačije shvatili smjer mog odgovora, jer se ono tada bio moj odgovor jednomu češkomu predgovorniku – nego li naša mladež i naše redakcije. Njima nije bilo stalo do imena, već im nije bilo milo čuti, gdje ja tvrdim, da u Sarajevu vlada isti književni jezik, koji u Beogradu i Zagrebu.³¹ Sada, mislim, ne bi se više od toga zgražali, tko je od onih ljudi još žive. U tome je naš napredak očevidan. Nadajmo se, da ćemo malo po malo oboriti i neke druge predrasude, kojima se danas mnogi protive našim daljim težnjama. To stoji dakako u prvom redu do nas samih. U toj vjeri ja smjelo koračam osudnomu³² času na susret, kada će za uvijek prestati moj glas, zanijemiti moja usta.

Ne pišem vam ovih riječi, kao da bih želio, da se i na dalje o tome govori, već kad bi tko god na osnovu netačnog prevoda one moje bilješke stao opet napadati ili prigovarati, da me uzmete u svoju zaštitu.

Sa srdačnim pozdravom

Vaš V. Jagić

8.

Payerbach, NÖ, 27. rujna 1917.

Mnogopoštovani Gospodine!

Vi ste tako ljubazni i iskreno osvijetlili stvar, da se razumije, da se na vas ne mogu ljutiti, budući uvjeren, da kod vas nije bilo zlo mišljenje. A što sam onako na dugo

³⁰ U taj naziv involviran je bio Benjamin von Kállay (1839. – 1903.) ministar financija u Beču. On je zapravo nastojao oko toga da se jezik kojim govori stanovništvo Bosne i Hercegovine naziva isključivo *bosanskim jezikom*. Tu Jagić ima pravo, kad veli, da je tako bilo uvedeno prije 1894. kada je on bio u spomenutoj delegaciji.

³¹ Jagić u spomenutom članku u bilj. 29, vidi ovdje, piše da "Moje je nastojanje bilo združiti, a ne rastaviti ono, što etnički spada zajedno (...)"

³² Suđenom.

stvar u pismu razvukao, tomu je uzrok u neugodnim uspomenama, koje su ostale u mojoj pameti onamo od g. 1896, kada su tako složno svi listovi na mene napali, a nijednomu nije bilo palo na pamet da me umoli da stvar razjasnim.

S velikim sam čudom čuo od Vas, da ste moj životopis o našem Jurku Križaniću pročitali,³³ samo bih želio, da budete dobar prorok, da će moje djelo izići još ove godine. Tomu se ja ne nadam, pošto već više od mjesec dana nemam nastavka korekture, jer da štamparija nema papira. To me i ljuti i žalosti, što su naše akademske prilike tako kukavne.

Ne znam, kako bi Vama, kada jednom knjiga izađe moglo biti ma s koje strane smetnje, da o njoj ili iz nje našampate, što vas je volja. Meni bi čak milo bilo, da svratite na nju pažnju šire publike. Dakako za neveliki honorar knjiga postaje na žalost vlasništvom akademije, tako da ja nemam prava da njome raspolazem. Ja bih tek želio, da doživim, dok izađe. Nemam razloga misliti, da bi se imala bojati cenzure, jer je napisana posve objektivno, sa onom toplom simpatijom, koji zaslužuje taj rijetki čovjek našega naroda, kojemu sam gledao da budem pravedan sudija. Po mojemu sudu izlazi Križanić znatno drugojačiji, gotovo bih rekao, simpatičniji, nego li po dojakošnjem prikazivanju. Gdje bi bili slovenski narodi danas, da su pustile korijen njegove ideje! Gotovo bih rekao, da bi se još danas slovenski svijet mogao koje čemu naučiti iz njegovih knjiga. Prvo imate, da bise mala hrvatska zemlja mogla ponositi time, što su mnoge lijepe ideje nikle iz glave njezinih sinova. Samo na žalost izlazi nekako uvijek prema onoj anekdoti o Vergilijevim "Sic vos non vobis".

Vrlo me je zanimalo, što ste napisali o Iloku i njegovoj prošlosti u *Obzoru*, samo me boli, što u našoj administraciji još uvijek vladaju nekakvi sredovječno-feudalni nazori, a i nekakva podlost ili potištenost narodna.

Vi biste u Informaciji mogli što god još naći ispod mogega pera, i ako nije pod mojim imenom. Meni je do toga da izazovem raspravljanje o našoj sudbini, koja je vrlo sumnjiva i tamna. S jedne strane traži možda i premnogo, da se s druge ne dobije ništa!

Ne znam, tko u *Obzoru* vodi računa o raznim događajima koji su se dogodili prije toliko i toliko godina itd. Inače mogao bih ga podsjetiti na jednu malenkost, koja dakako nije spomena vrijedna za druge, ali za me lično ima neko značenje. U narodnim novinama od g. 1857 (dakle prije šezdeset godina!) izišao je u broju 274 od 30 studenog jedan dopis *Narodnim novinama* iz Beča sa šifrom V. J. to je bio moj prvi člančić, što je ugledao svijet, pun dakako mladjahne naivnosti, ali u njem

³³ O Križaniću je pisao u Matičinom *Viencu* 1877., br. 10. i 11. Tomo Maretić. Posebno mi je drago što mogu posvjedočiti da sam predavao 2008. na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, izborni predmet "Juraj Križanić" te je dvadeset i dvoje studenata o Križaniću pisalo seminarski rad, a jedan je napisao svoj diplomski rad također o Jurju Križaniću.

se već tada ogledalo moje nezadovoljstvo radi nemarnosti i nerada naše starije generacije. A gle, sada sam u 80-toj godini i opet prigovaram, ne starijim od sebe, već mladjim.

Sa srdačnim pozdravom

Vaš V. Jagić

Žao mi je, što moj stari prijatelj. Š. M. nije više ono, što je bio.

9.

Beč, 22. prosinca 1917.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Ne mogu propustiti, da Vam ne pod kraj godine sa nekoliko riječi zahvalio na posljednjem ljubaznom pismu, u kojem mi izjadaste mnoge naše jade i nevolje. Ima ih na žalost toliko, da je teško i prestati o njima govoriti. Ne znam, ima li kod vas dolje još ljudi zadovoljnih, kad vide svu našu kukavštinu, kojoj smo si napokon u prvom redu sami krivi? Čini mi se, da nemamo povjerenja u sebe i svoju snagu, a još manje jedan u drugoga. Ja sam se neki dan upravo zgražao čitajući i *Njivi*,³⁴ kako tudji ljudi sa tudjim kapitalom eksploatišu našu zemlju te nas čine robovima njihovih spekulacija, kao da smo u Africi. Kuda to vodi? Što će još biti od te nesrećne hrvatske zemlje? Zar se ne može zbilja ništa poduzeti protiv te kapitalistične centralizacije u Budim-Pešti, koja nas je doista učinila svojom *pars adnexa*? Kako smo svi mi na jugu u očima svijeta upravo ništa, što osjećam ja ovdje jače negoli vi u Zagrebu! Ni vrag za nas ne pita, nitko se na nas ne obazire. Hrvatska ima svoju autonomiju kao malo luče, s kojim smije da se igra, jer je to nevina zabava, unosna za neki mali procent naših ljudi, dok u istinu gospoduje i vlada nama jaka ruka tudjinstva. Ako ruski boljševici ne budu bolji, no što o njima misle i računaju Nijemci i naše njihove prirepice, dogodit će se to isto i sa Srbijom, ako je baš i uspostave. Tako ćemo svi postati kolonijom njemačko-magjarskoga (židovskoga) kapitalizma. Bratoubilačka politika radi s energijom na tome, da zatre srpstvo, u Bugarskoj, a htjeli bi je u tome da podupri vaši frankovci, kad bi samo mogli. Ovako kopamo jamu jedan drugomu.

Prema tim ozbiljnim i opasnim pojavama sile kulturne poja nam više mozak, kao što nam sifilis i glad razorava fizičku snagu, sva su druga pitanja tako malena i

³⁴ Vjerojatno misli na časopis *Hrvatska njiva* koji je izlazio u Zagrebu od 1917. do 1926. godine.

neznatna, da nije gotovo ni vrijedno o njima govoriti. Debata o novom izbornom pravu gotovo i ne može se nazvati debatom, dok čini se većina nije prihvatila nijednog predloženog ispravka opozicije. To vladanje većine čini utisak straha, da bi i najmanji ispravak mogao svemogućstvu magjarskomu (...) povodom da osujete sankciju! A to je znak naše slabosti i nepovjerenja, nepouzdanja.

Kad bismo bili jaki i složni, ne bismo se imali na svakom koraku bojati magjarske supremacije; napokon neće ni njihovo neprirodno gospodstvo trajati do vijeka. Jeste li čitali, s kolikim cinizmom Kuen-Hedervary³⁵ govori o pitanju našeg ujedinjenja sa Bosnom i Hercegovinom?! On ne bi smio tako govoriti, kad nas ne bi i odveć dobro poznao!

Ja sam upravo danas imao priliku da napišem nekoliko riječi našem vrijednomu rijetka pitanja Nijemcu, profesoru Lammaschu,³⁶ koji sada živi u Salzburgu. Zahvalan sam mu, što nije u naprečac odbio one formule o samoodredjenju naroda, već je priznao, da bi se putem internacionalnog dogovaranja imala o tome izreći neka načela, koja bi vrijedila i za narode, što žive u državnoj zajednici. Toga za sada u našoj monarkiji ne priznavaju ni Sedler³⁷ ni Wekerle,³⁸ ni Czernin,³⁹ a ipak bi nam kombinacija Lammaschova mogla mnogo pomoći, kad bismo samo mi sami umjeli živje voditi akciju.

Meni je jedan član delegacije iz Hrvatske navijestio, da će možebiti članovi delegacije iz Hrvatske dati neku izjavu o želji i potrebi našeg ujedinjenja. Bojim se, da ni do te izjave neće doći, jer su naši delegati po napatku većine *prudentes et circumspecti*. A ipak bilo bi to vrlo mudro i korisno.

Ako dodje do mira, što najposlije moglo bi biti, doći ću na proljeće u Hrvatsku, gdje me već nije bilo od godine 1915-e, tada ću iz Varaždina skoknuti i u Zagreb. Medjutim bila Vam nova godina srećna i blagoslovena u svem koliko Vašem radu. Sa srdačnim pozdravom

Vaš V. Jagić

³⁵ Dragutin Khuen Héderváry (1849. – 1918.), ban Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1883. – 1903. O njemu vidi: Martin Polić, *Ban Dragutin grof Khuen Hedervary i njegovo doba*, Zagreb 1901.

³⁶ Heinrich Lammasch (1853. – 1920.), profesor kaznenog prava na sveučilištu u Beču. Uputio je Jagiću 14 pisama od 1915. do 1917. Vidi NSK, Zagreb, sign. R 4610b.

³⁷ Szedler, Aleksander Franciszek Jakub (1811./12. – 1889.) poljski pedagog i književnik, politički demokrat.

³⁸ Sándor (Alexander) Wekerle (1848.–1921.) mađarski političar; o njemu vidi: https://de.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1ndor_Wekerle

³⁹ Czernin, Ottokar, grof (1872. – 1932.), austrougarski političar i diplomat. Austrougarski poslanik u Bukureštu (1913); kao ministar vanjskih poslova (1916.) sudjelovao u tajnim pregovorima cara Karla s francuskom i britanskom vladom u cilju sklapanja mira. Sklopio mirovne ugovore s Ukrajinom i Rusijom (1918). Zbog neslaganja s carem predao u travnju 1918. ostavku. Autor memoara U svjetskom ratu (1929). Prema: proleksis.lzmk.hr/16409.

10.

Beč, 20. veljače 1918.

VIII/I Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Upravo sam se nakanjivao,⁴⁰ da vam napišem nekoliko riječi, kad mi jučer stiže Vaše vrlo zanimljivo, ali i dosta žalosno pismo. Vaše vijesti o novoj promjeni kod vlade puno me zabrinjuju. Ako ugarski vlastodržac nije zadovoljan sa današnjim banom, to valjda znači, da u političkoj licitaciji ide minuendo na gore. Ka d Wekerle ne bi računao, da će brzo i lako naći gorega zamjenika, ne bi valjda otpuštao današnjega bana. Došlo je do toga, da što je Ugarskoj bolje, to je nama gore. Nema više onoga staroga računa iz ilirskog doba: *aula est pro nobis*. Sada čini se naprotiv da vlada princip: *aula est contra nos*. Danas Magjari mogu sve, a Sloveni u opće, Hrvati napose nemaju kod dvora, čini se, nikakova zagovornika. Radi toga ne bismo si još imali mnogo razbijati glavu, kad bi se htjeli svi redovi i koalicije i opozicije stisnuti u jaku neprobitnu falangu, kako je vidim kod Čeha. Ali kud ćemo mi s našim preko 50%-nim analfabetizmom, dok u Češkoj, kako mi jednom pisao Mattuš, gledaju na čovjeka koji ne zna čitati i pisati, kao na kakvo čudo. To ja vidim i kod svoje kuharice. To Vam je takova patriotska češka i slovenska, da bih ja želio bar nešto od toga da se nadje u Hrvatskoj kod ljudi iste klase. A za ilustraciju razlike dodat ću, da je kod mogega sina u službi isto tako jedna kuharica Hrvatica iz Draganića rodom, po imenu Lovretić, ta Vam neće ni da govori hrvatski, stidi se, valjda joj je to odveć prosto!! Ka svemu tomu, još mi javlja, da se frankovci⁴¹ vesele svakoj promjeni za nas na gore! Kakovi su to izgledi za našu budućnost?! Iz te nevolje mogla bi nas zbilja izvući jugoslavenska ideja. Ali ja nekako nemam velika pouzdanja ni u nju. Šaljem vam jedan komad bečke "Information", u kojem sam dao izvadak iz jednog članka Vašega *Obzora* o južnoslovenskom pitanju. Pohvalio sam pisca i ne poznavajući ga, samo da svratim pažnju ovdašnjih neznalica na te poučne članke. To je prava sramota, kako se malo o našim stvarima piše po bečkim novinama. Sada je i 'Zeit' pod novom redakcijom (kao i Fremdenblatt) postao njemačko-magjarski organ. Zar cijela hrvatska vlada ne može kupiti jedno pero, koje bi turalo u svijet vijesti nama povoljne?

Čudnovato je to, kako samo malena literatura, kao je još uvijek hrvatska, brzo mijenja svoje pravce i svoje ideale. Što je staro kakovih desetak godina, već je i

⁴⁰ Namjeravao.

⁴¹ Pripadnici Čiste stranke prava koje se je 1895. odvojila od Stranke prava. Na čelu je bio Josip Frank (1844. – 1916.). Vidi: Jure Krišto, Kad pravaši pođu različitim putovima...U: *Pravaška misao i politika*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2007., 143-165. i str. 125-141, 167-180.

zastarjelo, mlađji gledaju sa žaljenjem na starije. Ja i ne znam čitavoga leksikona svih tih novih, novijih i najnovijih struja. Cvate li već i futurizam?⁴² Što bismo tada imali reći mi, zaostatci starih vremena? Bogami se bojim, da će se i mojemu Križaniću prigovoriti, da je pljesniv! A ja opet mislim da nije, već da je u njemu iznesen pred naš svijet upravo kako treba život i rad znatna čovjeka, koji već tome služi nama na ponos, što se rodio u našoj sredini. Ja sam ga prikazao u drugačijem svijetlu, negoli Bezsonov⁴³ ili Bjelokurov;⁴⁴ tko ima pravo, o tome će suditi i izreći svoju kritiku. Svakako mislim, da po mojemu izlazi veći i tragičniji mučenik sukoba velikih ideja.

⁴² Književni pravac u ruskoj književnosti. Vidi: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Futurizam>

⁴³ Vidi: P. A. Bezsonov: Katolički svjašćenik' Serb' (Horvat') Jurij Križanić', revnitiel' vozsoedinenija cerkve i vsego slavanstva v XVII vjek, *Pravoslavnoe obozrenie*, 1870., I, 129-159; II, 338-394; IV, 661-723; V, 854-871; XI, 646-702; XII, 800-830. U časopisu *Academie Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol. 10, No 3, May 2021., str. 134-142, u popisu djela Bezsonova, str. 141 naveden je sljedeći naslov: Bezsonov, P.A. (1870a). Katolicheskiy svyashchennik serb (khorvat) Yuri Krijanić, Nebleushsky, Yavkanitsa, revnitiel' vossoyedineniya tserkvey i vsego slavyanstva v XVII veke. [Catholic priest Serb (Croatian) Yuri Križanić, Nebleushsky, Yavkanitsa, a zealot for the reunification of churches and all Slavs in the 17th century]. *Pravoslavnoye obozreniye*, 2. Zanimljivo je spomenuti da je Izmail Ivanovič Sreznevskij (1812. – 1880.), ruski slavist, molio je je Vatroslava Jagića da napiše ocjenu/prikaz knjige o Križaniću koju je objavio P. Bezsonov. I doista Jagić je u akademijinoj ediciji *Rad*, JAZU, knj. 18 (1872.), str. 164-205, u rubrici *Književne obznanje* objavio dotičnu recenziju: Jagić, Vatroslav: Katolički svjašćenik' Serb' (Horvat') Jurij Križanić', nebljuškij, javkanica, revnitiel' vozsoedinenija cerkve i vsego Slavanstva v XVI (treba XVII) vjek. P. Bezsonova. Vyp. 1-3, Moskva 1869-1870. Za taj prikaz/ocjenu Jagić je dobio zlatnu Uvarovski medalju, koja je vrijedila 100 rubalja. (vidi: *Spomenini moga života*, I., 125-126). Vidi još: *Život i djelo Jurja Križanića*, Biblioteka Politička misao, svezak 7, zbornik radova, ur. Radovan Pavić, Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu, Liber, Zagreb 1974., 259-277. Valja još spomenuti da je 1984. u Moskvi tiskana nova monografija o Jurju Križaniću: L. N. Puškarev, *Jurij Križanić očerk i žizn i tvorčestva*, Akademija nauk SSSR, Institut istorii SSSR, Izdatel'stvo "Nauka", Moskva 1984., 212 str. Ivan Golub je za tu knjigu napisao: "knjiga je pisana povijesno i književno, s ljudskom toplinom i s puno sluha za iskonski lik i duh često spornog Jurja Križanića. Važna je to knjiga." Vidi Golubov kratak osvrt na tu knjigu u *Zborniku zavoda za povijesne znanosti*, JAZU, 15, Zagreb 1988., 133. Vidi još: *Juraj Križanić u kontekstu hrvatske književnosti 17. stoljeća* (1618 – 1683), u knjizi: Rafo Bogišić, *Tisuću života jedan put*, književne studije i eseji, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1991., 131-154. O Jurju Križaniću piše Jaroslav Šidak u svojoj knjizi: *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Školska knjiga, Zagreb 1981., 73-140 i tamo ostalu noviju literaturu o Križaniću.

⁴⁴ Petar Aleksejevič Belokurov (1828. – 1898.), ruski filolog. Vidi: Ivan Golub, *Juraj Križanić – tražitelj mudrosti*. U: *Prilozi za istraživanje folozofije*, br. 39-40, Zagreb 1994., 201-210. Vidi još: Belokurov, S. A., *J. Križanić v Rosii*, Moskva 1901.; *Život i djelo Jurja Križanića*, Biblioteka politička misao, knj. 7, zbornik radova, Zagreb 1974., 265. Treba još istaknuti da je u hrvatskom prijevodu tiskana knjiga: Juraj Križanić, *Politika*, priredili Mate Malinar i Radomir Venturin, uvodnu studiju napisao Ante Pažanin. Knjiga sadrži i Bibliografiju I. *Djela Jurja Križanića*, II. *Literatura o Jurju Križaniću* počev s godinom 1772. a završava s godinom 1996. Svakako valja spomenuti da je JAZU u Zagrebu 1983. organizirala međunarodni znanstveni skup povodom 300. obljetnice smrti Jurja Križanića (1683 . 1983). Objavljen je zbornik radova, vidi: II. dio: *Povijesni radovi*, ur. Ljubo Boban, Zagreb 1986. (Radovi o životu i djelu Jurja Križanića sv. 4).

Samo se sobom razumije, da ja nemam ništa protiv toga, da izvadite već sada iz moje knjige što Vas najviše zanima. Porazgovorite se o tome sa prof. Manojlovićem. Knjiga je sada njihova svojina, a mislim da bi njima imalo biti upravo milo, ako već sada iznesete štogod o knjizi ili iz knjige u *Obzoru*.⁴⁵ Ja bih Vas samo molio, da istaknete moju dužnost, da prikažem čitavog Križanića, ne samo u životu već i u djelima i u idejama, koje su ga vodile kroza sav život, i ako znam da će širu publiku zanimati samo životopis.

Nikako se ne mogu sprijateljiti s neobičnom misli, da se već sada naštaštaju uspomene iz mog života, da izadjem pred svijet kao u negliže! Da budem predmetom jeftinih prigovora! Da nije to pisanije izašlo preko 100 folio-stranica, a sve to pisano staračkom, jedva čitljivom rukom, i to na njemačkom jeziku, ja bih se raskuražio da umolim nekoga da to pročita pa da se uvjeri, kako ja mislim, da tu nema bog zna čega, da moje pričanje ne može računati na interes širega kruga čitalaca. Ja se krećem kao u nekom *circulus vitiosus*. Ne ufam se moliti da tko pročita toliku gomilu rukopisa, a opet ne bih smio preduzeti veliki posao, da to pretočim iz jedne posude u drugu, dok ne znam, kako sude o stvari ljudi sasvim druge generacije, koji se nisu ni rodili kad su živjeli moji savremenici.

Vrlo mi je žao, što mi javljate o ne povoljnom stanju zdravlja mog staroga dobrog, ipak mladjega od mene, prijatelja Šime.⁴⁶ Živo ga pamtim kao mlada vitka dalmatinca, koji si je odmah, kako dodje u našu sredinu, stekao velike simpatije. Gdje su ta vremena?! Ja znam o njemu vrlo malo, jer, ne zaboravite, već 1871. godine odoh iz Hrvatske.

Lijepo Vas pozdravljam te Vam želim dobar napredak i uspjeh u svakom pogledu.

Vaš V. Jagić

11.

Beč, 10. ožujka 1918.

Mnogopoštovani Gospodine!

S velikim sam zadovoljstvom pročitao u *Obzoru* od 7. o. m. onu izjavu protiv "ekavštine", kojom već opet žele nas Hrvate natjerati da se kao pravi proletarci selimo iz jednog stana u drugi. Ja sam o tome izmijenio sa g. Čorovićem⁴⁷ nekoliko pisama

⁴⁵ U *Obzoru*, god. 59, u nastavcima tiskani su u izvadci iz Jagićeve monografije o Križaniću, pod naslovom: *Otac slavenske misli*. Br. 187, 188, 193; mjesec kolovoz, 23, 24. i 30, 1918.

⁴⁶ Misli na Šimu Mazzuru (1840. – 1918.), hrvatski publicist, političar i odvjetnik u Zagrebu. Vidi njegovu korespondenciju u NSK, sign. R 6491 i R 6492.

⁴⁷ Vladimir Čorović (1885. – 1941.) slavist, Jagićev student u Beču. Vidi 32 pisma koja je Čorović pisao Jagiću, u NSK, Zagreb, sign. R 4610b.

sama, ne želeći dakako da se u javnosti u to miješam. Jezgra moje je argumentacije: **1.** da je u Srbijanaca bilo u ono doba viših i širih pogleda, ne bi se bili odmetnuli od primjera svojih najvećih uglednika za ono doba Vuka i Daničića. **2.** što bosanski pisci prijanaju, i ako su jekavci, za ekavštinu, to je sada težnja politička, koju svatko može razumjeti i odobravati, pošto je ekavština srpski državni jezik, **3.** ne bi bilo zgodno, kad bi se i moglo, napadati na ćirilicu ili je izgoniti (to valja ostaviti poznatim faktorima), ostaje dakle u pismu dualizam, ali **4.** taj nam ne bi smio toliko smetati, kad bismo bili kulturniji, kad ne bi u nas bilo toliko duhovne lijenosti, gdje se izgovaramo nekom izmišljenom tegobom, dok se n. pr. kod ruskog jezika nitko ne tuži na pismo. Barem su meni već oko godine 1876. govorili u Berlinskoj vojnoj akademiji pruski oficiri: eh kad ne bi bilo drugih teškoća, pismo je najmanja zapreka! Tako govorahu Nijemci, a naši se Hrvati ne stide tužiti se, da im je teško čitati ćirilicu, **5.** kad su Ilirci prihvatili jekavštinu (isprva kako znate ě) lebdio im pred očima ugled Vukov kod Srba i ugled naših dubrovačkih „klasika“, nismo se dakle mi odrekli ideala, već Srbijanci, **6.** kao što nama ne bi smjela smetati ekavština, kad bismo samo htjeli čitati ćirilske knjige, tako neće ni Srbijancima smetati naša jekavština, ako ushtjednu čitati latinicom štampane knjige. Razumije se **7.** da ja nemam ništa protiv toga, ako tko kod nas voli pisati **e** nego li **ije, je** (jer je ovo teže), neka slobodno piše (mislim da je Starčević⁴⁸ jednako pisao **e**),⁴⁹ samo neka se ne traži da mi službeno već opet mijenjamo ortografiju, jer bi to danas zbilja značilo kao da mi ravnamo svoj kompas prema istoku. Ja sam dakle za ono *guieta non movere*, što osamdeset godišnjem starcu i dolikuje. A vi mladji radite, kako vas pamet uči.

Ne mislite da Vam to pišem, kao da bih htio da iznosite što god o tome u javnost. Sačuvaj bože. U današnjim vašim nesredjenim prilikama najpametnije je – šutjeti, jer kod vas vlada danas načelo: koliko ljudi toliko čudi.

⁴⁸ Ante Starčević (1823. – 1896.), hrvatski političar, osnivač *Stranke prava*. O njemu vidi: Pavo Barišić, *Ante Starčević, Ideali slobode i prava*, ŠK, Zagreb 2022. O jeziku Ante Starčevića vidi još: *Ante Starčević i njegovo djelo*, zbornik radova, ur. Dubravko Jeličić i Tomislav Sabljak, HAZU, Zagreb 1997., 143-150; Mirjana Gross, *Izvorno pravaštvo*, Zagreb 2000. Ista: *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973. Stjepan Matković, *Čista stranka prava*, Zagreb 2001.; Jasna Turkalj, *Prilog istraživanju pravaškog pokreta 1880-tih. Pravaška misao i politika*. Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2007.; Marta Husić, *Pregled razvoja pravaštva: od postanka do 1914. godine*. Dipl. rad, mentor prof. dr. sc. Stjepan Matković. U: *Lucius*. Zbornik radova Društva studenata povijesti Hrvatskih studija, "Ivan Lučić-Lucius", god. XI., svez. 16-17, Zagreb 2012., 297-325. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Uputno je još vidjeti: Janko Ibler, *Stranačko-političke prilike u njegovoj knjizi: Hrvatska politika 1903.*, knj. prva, Zagreb 1914., 205-251.

⁴⁹ U Hrvatskoj se razvio "pokret hrvatskih *mladoekavaca* koji su dijelom, do druge polovice dvadesetih godina XX. stoljeća (!) tako pisali" t. j. ekavicom. To su bili: F. Alfrević, A. Barac, N. Bartulović, N. Batušić, A. Cesarec, D. Cesarić, A. Cettineo, U. Donadini, M. Feldman, J. Kosor, V. Kovačić, M. Krleža, G. Krklec, I. Krnic, K. Krstić, J. Kulundžić, V. Majer, M. Marjanović, M. Mikac, Z. Milković, A. Nametak, M. Soljačić, Đ. Sudeta, A. B. Šimić, S. Šimić, T. Ujević. Podatci prema: Marko Samardžija, *Hrvatski kao povijesni jezik*, vlastito izdanje, Zaprešić, 2006., 64.

Kad izadje moj "Križanić", odredio sam da Vam se pošalje jedan eksemplar.⁵⁰ Molim Vas, primite ga dobrohotno, a da o knjizi što napišete, prije no što je izašla, mislim da ne dopušta akademska cenzura. Barem tako izgleda.

Ja sam, uto tako ne izlazeći u javnost, predložio da se za Preradovićevu svečanost našampa (ako imate papira) mala knjižica za narod u (...) 100 hiljada eksemplara, pa da se što dijeli badava što prodaje po 10 filira, neka se ne bi uvijek samo gospo- da zabavljala, već i narod što god o tome doznao. Tako bi trebalo da radimo, kad bismo bili praktični.

S prijateljskim pozdravom

Vaš V. Jagić

12.

Beč, 3. travnja 1918.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Iz vašega opširnoga pisma, za koje lijepa vam budi hvala, doznao sam mnogo za mene novih stvari, na žalost sve samih žalosnih i gorkih istina. A i uskrсни broj *Obzora* udešen je na isti ton. Tko je god napisao onu kritiku današnje saborske većine i njezine vlade, rekao je puno istine, koja mi ide upravo od srca. Jesu li dobitci Hrvatske zbilja tako znatni, koje je tobože donijela današnja vlada narodu, da se boje pokazati rogove toj bahatoj gospodi magjarskoj? Može biti da se ja varam, ali meni se sve tako čini, da danas Magjari smiju i mogu spram Hrvatske više no i kada. U političke debate se smije se, kažu, uvlačiti nosilac krune. Ali meni se čini, da bi to bio minimum prava hrvatskog naroda, da se nosiocu krune u najpristojnijoj formi iskažu sve nepodopštine, što ih dan na dan počinjuje Ugarska spram Hrvatske.

Za boga miloga kakova je to kukavština hrvatske narodne većine u saboru i na vladi, što si ne umije naći oduška u kakvom mu drago organu bečke publicistike, već šuti čak na takve gadne klevete, kako ih je iznijela protiv Rojca⁵¹ zloglasna Reichspost! Dok jedan snuje da izriguje⁵² sav bijes, a drugi na sve to šuti, kakav će se

⁵⁰ Indikativno je da Jagić piše: "Kad izadje moj Križanić", a knjiga u naslovu ima otisnutu godinu 1917. To bi značilo da tada, do 10. ožujka 1918., ipak nije još bila tiskana. U vezi sa Starčevićem kojega spominje Jagić da je i Starčević pisao ekavicom uputno je vidjeti: Vince Zlatko, Pravopisno-jezična previranja u sjevernoj Dalmaciji prije 1860. god. U: *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, svez. VIII, str. 263-294, posebno str.276.

⁵¹ Milan Rojc (1855. – 1941.), pravnik i političar, obnašao je i dužnost predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu. Rojc je Jagiću uputio 36 pisama. Vidi: NSK, Zagreb, sign. R 4610b.

⁵² Izbaci, izriga, povrati.

dobiti utisak za čovjeka, koji sve to motri sa strane? Doći će na misao, da mora ipak bit nešto u stvari, kad se sve mukom podnosi!

Mi čitamo dana na dan o novim uredbama u čisto dualističkom smislu i pravcu (čast i poštenje vašem *Obzoru*, koji to registrira), a za Hrvatsku se ne pita, o njoj se ne govori, nje kao da nema. Zar smo zbilja tako slabi, takove ništice? Zar onaj izmet frankovački toliko može, da se mora od njegovih prijetnja strepiti? Evo vidite, ja svega toga ne razumijem, možda sam ja sa svojim mišljenjem na sasvim krivom putu, ali ja bih rekao, da su nekada Hrvati bili odrješitiji, smjeliji, da se nisu toliko bojali. Oprostite, ne bih htio nikoga vrijedjati, nemojte me nikomu toga radi izdati, ali ja sve to pišem Vama vidjevši iz *Obzora* u opće i vaših članaka napose da se Vaše mladjahne misli za čudo podudaraju s mojim staračkim „utopijama“. Istina, ja svega i ne razumijem. Vi n. pr. kao da nagovještate najnoviji pokret mlade generacije, koju Vi valjda vidite, jer ste bliže narodnomu životu, možete pipati njegov puls. Ali kako to, da je nekoć ilirizam tako brzo hvatao korijen novim idejama, a danas kao da to ne ide ni tako lako ni tako brzo. Zar možda zato, što smo već toliko toga dobili, da je još više tražiti nečednost ili luksus. Ja ne čitam (nisam je nigda ni vidio) starčevićevske 'Hrvatske države'.⁵³ Da nije to samo igra sa nazvanjem? Kao da ni oni nemaju jasna programa. Tako im je neki dan i *Obzor* predbacio. Bit će dakle istina.

Do koji dan valjda ćete ipak dobiti Križanića, vaša dionička štamparija nije se odlikovala slagačima ni domaćim korekturama, s tipografske me strane knjiga ni malo ne zadovoljava. Vidjet ćemo što će se reći o sadržini knjige, koje bojim se mnogo neće ni razumijeti, kao što nije ni one moje knjižice o ruskoj literaturi 18. stoljeća.⁵⁴

⁵³ Pravaške novine, tjednik u kojima su glavni suradnici bili Ante Starčević i Eugen Kvaternik. Vidi: Szabo, *nav. dj.*, 111-113.

⁵⁴ Bila je to knjiga koju je tiskala Matica hrvatska u seriji slike iz svjetske književnosti, svezak treći: Vatroslav Jagić, *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*. Nagrađeno iz zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića za god. 1894. Zagreb 1895. U vezi s tom knjigom Ivo Hergešić je u svojem predavanju istaknuo da je Jagić upotrijebio dosljedno poredbeno gledište. "ne samo da pisac (Jagić) vodi računa o stranim ugledima, nego i svakom zgodom naglašuje, kako ti utjecaju izvana mogu biti plodonosni. Svoja razlaganja započinje konstatacijom, da ruska književnost od svoga postanka 'služi dvjema različitim idealima': kršćansko-bizantinskom i zapadnoevropskom. Ruska je književnost nakon Petra velikoga ostala – uz časovite proteste konzervativaca – vjerna njegovim načelima. Prikazujući književnost 'u prirodnoj vezi sa svim ostalima granama društvenog života' Jagić ne zaboravlja utjecaje, kojima 'bješe izložena književnost i sadržinom i oblikom.' Sva je ruska književnost 18. vijeka prožeta stranima utjecajima: 'nalik je na zdrava momka, koji doveden sa sela u grad neko vrijeme tek zapanjen stoji.' No doskora 'radja se volja, da i sam prione za posao, probudjuje se vjera u svoju snagu i okretnost i on počinje podražavanjem.' To je početak." Ivo Hergešić, *Uvod u predavanja iz poredbene književnosti*, Zagreb 1937., 10. Autor je na kraju, str. 15 napomenuo: "Ovo je predavanje trebalo biti održano dne 7. studenoga pr. god. na Filozofskom fakultetu za- grebačkog sveučilišta, ali je, neposredno nakon početka prekinuto zbog demonstracije nekolicine

A ja sada „(...) kako bi Rusi rekli, piši te piši svoje uspomene, već je ispisano 240 folio stranica! Za koga to? Pitat ćete, a ja Vam moram reći, da ne znam. Tek neka se nadje za svaki slučaj. U moje pričanje umećem mnogo izvoda iz pisama, kojih u mene ima više stotina. Ja dakako ostavljam sve onako kako je pismo pisano, t. j. ne prevodeći ni ruskih ni čeških ni poljskih pisama.

Nadam se, da će za koju nedjelju izaći 37 toma “Archiva” prva polovica, poslat ću odmah eksemplar Vama. Bojim se, časopis neće preživjeti mene, jer su za njemački organ slovenske nauke, koji čak izlazi u Berlinu, slabi izgledi, da bi mogao dugo živjeti. A i pomagači, suradnici sve polagano izumiru. U svesci kad je dobijete naći ćete čitavu seriju nekrologa. Toliko je toga u posljednjim godinama preminulo. Nota bene – sve ljudi mlađi od mene. Na redu sam dakle ja!

Srdačno vas pozdravljam.

Vaš V. Jagić

Ovaj sam čas pročitao Czerninov exposé. I on zna samo za Nijemce i Magjare, a grdit umije Čehe. Ni on kao netko poviše njega ne zna za Hrvate, ne vidi tlačenja naroda u Ugarskoj. Zlo i naopako, ako se Sloveni uplaše njegovih prijetnji!

13.

Beč, 27 svibnja 1918.

VIII/I Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Upotrebljujem tu zgodu, što bih imao moliti administraciju *Obzora*, da mi od danas, kad joj stigne ova vijest u Zagreb, prestane slati Obzor u Beč, već opet u Payerbach an Südbahn – a Vas molim da joj izručite tu moju molbu – da se opet oglasim sa nekoliko riječi vama, da biste bar čuli da za sada još kako tako životarim, boreći se sa “stomakom” (kako su nekoć zvali naš “želudac”), koji se jednako buni protiv jela-nejela, bez masti, bez ulja, a bogami i bez mesa! Ja se sam čudim tomu centru naših tjelesnih potreba, što je i tako snosan⁵⁵ i strpljiv. A ja bih ga htio sve

anonimnih omladinaca. Tom prilikom obećao je predavač publici, koja je htjela slušati predavanje, da će tekst objelodaniti štampom. Sad iskupluje ovo obećanje.” Naime spomenuto je predavanje bilo onemogućeno politički motiviranom (profašističkom) demonstracijom, pa je Hergešić uskoro zatim podnio ostavku na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Tako je ta katedra bila bez komparativne književnosti i predavača sve do 1956. kada 1. II. opet počeo s predavanjem Ivo Hergešić. Podatak prema: *Spomenica u povodu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb 1969., 101.

⁵⁵ Podnošljiv, izdržljiv.

polagano priučiti na stradanje, samo ne s onakim uspjehom, kako se pripovijeda za Kranjca i njegovu kobilu, koju je najljepše bio naučio da živi bez obroka pak mu se tada osvetila i krepala!

Dakle ja jošte živim te i perom prilično marljivo mašem, prije nekolike nedjelje platio sam 110 kruna za pisaći papir, na kojem jednako nastavljam svoje "uspomene". Pišem, da ubijem vrijeme, kad se u toj osamljenosti ne može naučno raditi. Upravo jučer pročitao sam u jednom pismu pokojnoga Šuleka⁵⁶ od g. 1872, da se na 17 travnja imao moj dragi dobri prijatelj Mazzura⁵⁷ vjenčati sa Vrbanićevom⁵⁸ kćeri, a Šulek doda k tomu: sad će imati kravicu ali neće imati štalicu, jer mu Vakanović⁵⁹ neće da daje stallum. Evo vidite, kud sam zalutao, sve u godine

⁵⁶ Bogoslav Šulek (1816. – 1895.), hrvatski jezikoslovac, povjesničar, publicist, prirodoslovac, leksikograf. O njemu vidi: Tomislav Markus, *Bogoslav Šulek i njegovo doba*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2008. Šulek je Jagiću uputio 17 pisama. Vidi: NSK, Zagreb, sign. 4610b. Vidi još: Igor Gostl, *Bogoslav Šulek*. Mala knjižnica Matice hrvatske, Novi niz: kolo IV, knj. 19, ur. Jelena Hekman, Zagreb 1995.; Aleksandra Kolarić, Publicistička djelatnost Bogoslava Šuleka 1948. godine. U: *Časopis za suvremenu povijest*, 39, br. 3, Zagreb 1998., 527-533.

⁵⁷ Riječ je Šimi Mazzura (1840. – 1918.), hrvatski publicist, političar, odvjetnik. O njemu vidi: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/mazzura-sime>. Mazzura je uputio šest pisama Vatroslavu Jagiću. Vidi u: NSK, Zagreb, sign. 4610b.

⁵⁸ Eduard Vrbanić/Slavoljub/ (1823. – 1880.), političar, zalagao se je za stvaranje zajedničke, federativne države svih Južnih Slavena. S Bogoslavom Šulekom pokrenuo je dnevnik *Pozor*, list koji je ubrzo postao glasilo Narodne stranke koja je bila okupljena oko biskupa Jurja Strossmayera, Franje Račkoga i odvjetnika Matije Mrazovića. O *Pozoru* vidi: Szabo, *nav. dj.*, 86-93. Uputno je čitati pisma Franje Račkog upućena Josipu Jurju Strossmayeru što ih je priredio i objavio Ferdo Šišić povodom stote obljetnice rođenja Račkoga, izd. Posebna djela JAZU, knj. prva (pisma od 6. listopada 1860. do 28. prosinca 1875.), Zagreb 1928. Ovdje moram kritizirati članak objavljen u *Hrvatskom tjedniku*, br. 1008. (18. 1. 2024., 37-42), autora Franka Oršulića. Članak je pisan tendenciozno bez poznavanja cjelokupne povijesti onog doba u kojemu su živjeli Franjo Rački i Strossmayer. Naime autor svojim člankom želi obezvrijediti napore i zaslužna djela Račkog i Strossmayera za onodobnu njihovu Hrvatsku protiv koje doista nisu nikada bili. Takvim se napisima ne koristi znanosti. Povijesni se događaji iz prošlosti moraju gledati u onom vremenu i kontekstu u kojem su se zbivali. Današnjim mjerilima i subjektivnim tumačenjima povijesti, podastire se čitateljima iskrivljena slika. Spomenuti bi autor trebao znati da je jugoslavenska, bolje *južnoslavenska*, ideologija izrasla pedesetih godina 19. st. na elementima ilirskih i političkih koncepcija 1848. U tom su pogledu značajna dvojica aktera: Ivan Kukuljević Sakcinski i Franjo Rački. Kod prvoga se jugoslavizam (južnoslavizam) oblikovao kao hrvatska nacionalno integracijska ideologija koja unutar šireg jugoslavenskoga (južnoslavenskoga) okvira sadrži duhovni temelj za stvaranje hrvatske građanske kulture. Rački je pak pisao pod dojmom germanizacije koja je izravno ugrožavala hrvatski nacionalni život. On je bio uvjeren da se samo oslonom na slavenstvo, a unutar njega na jugoslavenstvo (južnoslavenstvo), može stvoriti obrana protiv premoći tuđe njemačke kulture i temelj za sustavnu izgradnju jugoslavenske (južnoslavenske), a unutar nje i hrvatske kulture koja bi osigurala opstanak južnih Slavena. Rački je potkraj apsolutizma bio načistu s pojmom „hrvatski narod“ u smislu hrvatske nacije kao specifičnosti koja se razlikuje od srpske i treba da izgrađuje svoju kulturnu osobnost. Prema tome, članak Oršulića je dobrim dijelom promašena tendenciozna pisarija u kojoj čitatelj nije informiran o širem kontekstu povijesnih zbivanja u doba života i rada Račkoga

prije Vašega rođenja. Meni su sve te male stvari mile uspomene, ali nisam tako bremiran da bih si uobražavao, da to može i druge ljude zanimati, koliko mene.

Ipak u svemu ima u mojim Uspomenama dosta zanimljivih stvari, jer sam se ma i nešto kasno odlučio, da unosim u tekst čitava pisma nekih znatnijih ljudi savremenika, dakako sve mrtvih, koji i mene zovu u svoje kolo.

Do koji dan moći ću Vam poslati najnovije svesku (18 tabaka) "Archiva", ako ushjednete o njemu što progovoriti. A Križanića jednako nema te nema, obećaje mi Manojlović već davno, da će odskora biti broširan. Tada će valjda i vama za *Obzor* poslati jedan eksemplar.

Srdačno Vas pozdravljam.

Vaš V. Jagić

14.

Payerbach, 14. listopada 1918.

Mnogopoštovani Gospodine!

Znajući da smo svi danas nervozni, a osobito publicisti, redaktori i novinari, ja sam si Vaše mučanje tako i tumačio, da niste raspoloženi za suvišno i bez svrhe dopisivanje. A ja se od vjkada držim pravila nikomu se ne narivavati. Zato Vam nisam ni poslao jedne sveske "Archiva", koja je izišla negdje proljetos, računajući da u njoj i nema ništa, što bi moglo zanimati Vas i vaš organ. I Vaš prikaz moje knjige o Križaniću nije odgovorio mojemu očekivanju. Ne mislite, da sam očekivao kakve prazne pohvale, već sam mislio, da ćete kazati ne samo mišljenje svoje o Križaniću, već i o utisku, koje je na Vas učinila knjiga. To isto kažete u pismu, da se imalo drugačije pisati o Križaniću, bilo bi za mene od prevelike zanimljivosti. Možda bi povlaudio Vama da imate pravo ili bih uzeo braniti svoj način pisanja. Uvjeravam Vas, da

i Strossmayera. Stoga upućujem čitatelja na rad: Mirjana Goss i Agneza Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Globus, Zagreb 1992. Uz navedenu literaturu vezanu na Strossmayera i Račkoga, valja vidjeti vrlo instruktivan rad: Marija Sazmann-Čelan, *O nasljeđu J. J. Strossmayera*. U: Riječ. Časopis za filologiju, god. 7., sv. 1, Rijeka 2001., 149-171; Vladimir Koščak, *Josip Juraj Strossmayer - političar i mecena*, Revija, Izdavački centar Otvorenog sveučilišta, Osijek 1990.

⁵⁹ Vakanović Antun (1808. – 1894.), političar, priključio se unionistima. Jedno je vrijeme obnašao dužnost banske časti. Vidi: Vakanović, Antun. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 15.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vakanovic-antun>>. Vidi pisma koja su Vakanoviću drugi pisali u NSK, sign. R5902 prema: *Katalog rukopisa nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, obradio Šime Jurić, knj. 4, Zagreb 1997., 163.

sam ja upravo ovako, kako je knjiga napisana i htio da bude napisana. Nije meni smetala ni akademija ni ratno vrijeme. Ja sam htio predložiti čitatelju Križanića vjerno i objektivno, kakav je po mojem shvatanju bio i kako je o raznim stvarima mislio. Niti sam ga kovao u zvijezde, gdje ne zaslužuje, niti sam mu podmetao tendencija, koje su u njega tražili ruski biografi kao Bezsonov i Bjelokurov. Ja bih rekao uza svu nepotpunost našega poznavanja njegovih djela da sam se ipak bliže primakao k narodu pravoga Križanića, nego li i tko drugi do sada. Tim zanimljivije bilo bi čuti Vaše mišljenje koje kako vidim ne nalazi u knjizi svega, što biste Vi u nju metnuli.⁶⁰

Ne znam, jesam li dobro shvatio Vaše pismo, ali ono kao da je i o političkoj situaciji našoj suviše mračno, pesimistično. Ako igda to je danas nastupilo vrijeme, da su mali prezreni narodi i narodići došli u taj položaj, da budu sami kovači svoje sreće. Kakovu će si sreću skovati Hrvati, toga ja ne znam, jer ne poznam svijesti i snage našega naroda. Kad može Finlandija birati sebi kralja, zar nema u hrvatskoga naroda toliko samosvijesti da može otvoreno, što drži da bi bilo za nj najbolje i da to bude program njegove budućnosti? Vama kao da ne imponira jugoslavenska ideja. Vi ste bliže našoj narodnoj duši, oslušujete kucaje narodnog srca s najveće blizine – ja samo teoretski mislim, da bi već bilo vrijeme da se i mi što smo istog jezika, koji nam je zato bog dao, da se razumijemo – ujedinito u jednu narodnu i kulturnu a po mogućnosti i u političku cjelinu. Kod nas se dolje, rekao bih, suviše samo pazi i gleda na svaki mig, koji se opaža u Pešti i Beču i jedni traže spas u Beču, drugi u Pešti, kao da ne vjeruju u svoju snagu ni fizičku ni moralnu. Nijemci su jače duševno i kulturno ujedinjeni, nego li mi, da vode računa samo o Hrvatim i Srbima, kamoli da uzmem u račun još i Slovence, i opet postoji kod njih savez država – zašto ne bi moglo isto tako biti i kod nas? Mislim dakle, da je južnoslovenska ideja opravdana, uz koji mogu slobodno se kretati i razvijati tri narodne jedinice, a i u politici nije baš potrebna potpuna centralizacija. Politički, ekonomski i možda intelektualni savez mislim da će i u današnjoj monarkiji opet biti na dnevnom redu, kad se samo jedmo skrše današnji lanci. Ali ovo je posljednje za sad najpreče.⁶¹

Dobijate li Vi u redakciju *Internationale Rundschau*?⁶² Ima ondje vrlo mnogo poučnih članaka.

⁶⁰ Jagić je u pismu Juliju Benešiću 12. ožujka 1918. u vezi s Križanićem pisao: "Za 2-3 nedjelje imala bi u akademiji izaći moja monografija o Križaniću. Molio sam da od mojih eksemplara jedan uruče i Vama. Vidjet ćete, kako je zanimljiv bio čovjek taj naš Križanić i kako je za svoje ideje ljuto postradao. Meni je žao, što je knjiga naštampana dosta nezgrapno sa puno griješaka i nevještine ljudi oko posla. A nekim sam netačnostima krivac i ja". Pismo u cijelosti vidi u knjizi: Alojz Jembrih, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022., 362-363.

⁶¹ Kao podsjetnik, spominjem da je Prvi svjetski rat završio je kapitulacijom Austro-ugarske 3. studenoga i Njemačke 11. studenoga 1918. U Zagrebu je 29. listopada bio sazvan sabor na kojemu su zastupnici donijeli odluku o prekidu svake veze s Ugarskom i Austrijom. Istog dana je preuzelo vrhovnu vlast u Hrvatskoj *Narodno vijeće*, koje je imenovalo vladu za tzv. Hrvatsku i Slavoniju, a

Želim Vam krepke živce, puno ustrajnosti i strpljivosti.
Time Vas srdačno pozdravljam.

Vaš V. Jagić

15.

U Beču, 30. prosinca 1918.
VIII/I Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine.

Još prije, no što ćemo pristati pišući g. 1918.-te u kojoj je mnogima mogućnicima ovoga svijeta zauvijek smrklo, a gdje komu i stala svitati bolja budućnost, hoću da Vas pozdravim s novim, mladim ljetom, neka Vama i čitavoj Jugoslaviji bude srećno, dao bog svima, kako pjeva stara kajkavska pjesma, zdravlja i veselja, na tom mladom ljetu, svega obilja. Kod nas u Beču nema ni veselja ni obilja, te se mi nenjemački Bečlije moramo misliti, srcem i dušom, prenositi u naše krajeve i odavle crpati neku uzdanicu, da ne klonemo duhom. U tome su mnogi srećniji od nas bečki Česi, jer se za njih brine domovina, a i granice su joj bliže te lakše ljudi odavle čak jatovice putuju preko granice u novu češko-slovačku državu po živež, po hranu. U južnoslovenskoj agenturi, koja je ne znam čijim razumom tako nevješto sastavljena, nemaju za takve stvari nikakova smisla, van može biti za sebe. Kako čujem, dolaze ovamo iz Zagreba kuriri (tko ih šalje i kakovi su to ljudi, ne znam),

1. studenoga i narodnu vladu za Bosnu i Hercegovinu. Narodnom vijeću u Zagrebu odmah su pristupili i Slovenci. Tako je nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba sa sjedištem u Zagrebu (SHS). 23. studenoga 1918. Svetozar Pribičević, kao dopredsjednik Hrvatskoga sabora, otvorio je sjednicu *Narodnog vijeća* o prihvatanju i modalitetima ujedinjenja Države SHS i Kraljevine Srbije. Više o tome vidi: Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca*, Zagreb 1920., 211 i dalje. Svetozar Pribičević održao se na vodećoj poziciji i kasnije te je kao plod njegova djelovanja vidljiv u sljedećem njegovom potezu. "Potkraj studenoga 1924. godine Svetozar Pribičević, kao ministar prosvjete u Pašićevoj vladi, umirovio je trojicu profesora zagrebačkoga sveučilišta: Franu Barca, prof. Bogoslovskog fakulteta, Alberta Bazalu, prof. Filozofskog fakulteta i Ladislava Polića, prof. Pravnog fakulteta i rektora Sveučilišta. Umirovljeni profesori bili su istaknuti prvaci *Hrvatske zajednice*. Ta se hrvatska građanska stranka teško zamjerila Pašić-Pribičevićevom režimu kada je stupila u užu političku suradnju sa Seljačkom strankom, a napose kada je u mjesecu studenom 1924. prihvatila i Radićev republikanski program". Cit. Jaroslav Šidak, *Sveučilište do kraja Prvog svjetskog rata. U: Spomenica u povodu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb 1969., 138. vidi još str. 139-142. Vidi također, Hrvoje Matković, *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Zagreb 2004., 47-179.

⁶² Bio je to: Die Internationale Rundschau (1915-1918), ein österreichisches Instrument kultureller Demobilmachung. Vidi: Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 65/2 (2015).

koji bi mogli kad god iza nas nešto donijeti koji ovdje stradamo, kad bi to bilo tako organizirano, kao kod braće Čeha. Ali da, kada ćemo se mi isporučivati sa Česima. To je bog i šeširdžija! Česi imadu Masaryka⁶³ i Kramařa,⁶⁴ a Hrvati Radića⁶⁵ i Franka⁶⁶ u tutti guanti! Vi mi potvrđujete, što sam već već čuo s drugih strana, da mi još nismo dorasli do prave političke stranke, već se jednako misli, kako smo do sada bili pod Švabom to pod Mađžarom, tako ćemo od sad pod „Vlahom“. Kraj takova raspoloženja naših masa, ne samo seljačkih već i purgarskih ne bi bilo nikakvo čudo, da demagogu Radiću uspije kakova ludorija, koja bi mogla oštetiti naš politički ugled. Ali ja se bojim opasnosti s druge strane, o čemu je već i *Obzor* natuknuo. Ja poznam dušu naše inteligencije, onamo od 60. godine prošlog stoljeća. Kod Hrvata je uvijek bilo više idealizma, nego li kod Srba ali kod ovih nesavršenosti⁶⁷ više realne ustrajnosti u dokučivanju svojih ciljeva. Ideja narodnog jedinstva, koju danas (ne znam upravo da li još i danas, ali svakako do jučer) sa zanosom propovijedao Slovenci i Hrvati, nalazi puno manje, kako se meni čini, odziva među Srbima. Oni najvole samo znati za sebe “sve i svuda“, a za one krajeve, koji se zovu i osjećaju hrvatskom zemljom, ostaje im duša dosta hladna. Ja bih vam mogao iz iskustva mogega dugog života koje što pričati, što bi danas bilo vrlo neugodno i neumjesno, te ja ne znam, jesu li ove strašne četiri godine ratne ulile u dušu srpske inteligencije druge, šire, pogleda na našu zajedničku budućnost. O tome ne smijemo govoriti javno, ali kod mene, koji sam se borio svagda za jedinstvo, dakako prije svega kulturno, te toga radi bio mnogo napadan upravo od naših Hrvata – kod mene dakle budi se strah u duši, neće li krivo i jednostrano shvaćeni panserbizam izazvati među Hrvatima umjesto oduševljenja najprije snuđenost, a poslije i ne-

⁶³ Tomaš Garrigue Masaryk (1850. – 1937.), češki političar, filozof, sociolog. Vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Tom%C3%A1%C5%A1_Garrigue_Masaryk

⁶⁴ Kramář [Kra'ma:ř], Karel, češki političar (1860. – 1937.). Nakon studija prava u Pragu, Berlinu i Strasbourgu te ekonomije i sociologije u Parizu, vratio se u domovinu i 1890. pristupio Mladočeskoj stranci. Od 1891. zastupnik u Carevinskom vijeću u Beču, a od 1894. u češkom saboru. Predsjednik Slavonskoga kongresa u Pragu (1908.) i Sofiji (1910.). U Prvom svjetskom ratu zagovarao osamostaljenje Češke, pa je 1916. zbog veleizdaje bio osuđen na smrt, no pomilovan je 1917. Godine 1918. bio je predsjednik čehoslovačkoga Narodnog vijeća; šef čehoslovačkog izaslanstva na Pariškoj mirovnoj konferenciji. Prvi ministar predsjednik Čehoslovačke Republike 1918.–1919. Osnivač i vođa Nacionaldemokratske stranke (1918), a od 1934. vođa ultradesničarske stranke Narodnog ujedinjenja. Protivnik je politike E. Beneša. Vidi: https://de.wikipedia.org/wiki/Karel_Kram%C3%A1%C5%99

⁶⁵ Stjepan Radić (1871. – 1928.), vođa Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS). Vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Stjepan_Radi%C4%87

⁶⁶ Josip Frank (1844. – 1911.), vođa *Čiste stranke prava*; odvojio se je od stranke Ante Starčevića. Vidi: Frank, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 17.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/20419>>. Vidi: Mirjana Gross, Geneza Frankove stranke. U: *Historijski zbornik*, XVII., br. 1-4, Zagreb 1964.

⁶⁷ Ne srazmjerno.

zadovoljstvo, koje će opet tjerati ljude k našim narodnim protivnicima, koji već sada smiješeći se čekaju na takove momente. Ne dao bog, da se bojazan moja, moj pesimizam, obistini. Ne dao bog, da se kod nas razviju odnosi, koji bi podsjećali rusko-poljski spor, makar i u nešto blažoj formi. Zato gledajte, boga radi, da Vaš *Obzor* drži siguran pravac zlatne sredine. Uklanjajte se polemici ili je vodite onom dostojanstvenom mirnoćom, kojom do sada.

Kako vidite, ja i ako nisam posvećen u sve zgibove javnoga života naših krajeva, mislim i zamišljam ipak o tome, što bi trebalo da se uradi za sreću i napredak naše južnoslovenske države, zvala se ona kraljevina ili republika.

Moj pesimizam – ne znam znači li taj preveliku starost ili da još nisam dovoljno ostario! – nalazi nešto u dojakošnjim uredjenjima, kojih ne odobravam: **1.** zašto toliko zajedničkih ministara?⁶⁸ Takova centralizacija ne vodi k cilju. Zajednički ministri, dosta bi bilo da su tri-četiri, a sve drugo da ostane autonomno, kao do sada. Nije u redu da Hrvatska išta od svoje autonomije gubi, pošto je i onako osjećala i tu autonomiju, koju je do sada imala, pretijesnom. **2.** ne mogu odobriti, da je namjera poglaviti samo Beograd glavnim gradom. Što bi škodilo stvari, a koliko bi ugodilo osjećajima, da se rekne, jugoslovenska država ima tri glavna grada! Beograd, Zagreb, Ljubljanu! Drugo je praksa, drugo je teorija. Barem u teoriji valjalo bi izreći potpunu ravnopravnost, u praksi bit će kako se stvari dalje razviju.⁶⁹

Ja sam već jedan put u pismu g. Rojcu prigovorio, što se Hrvati prekanjuju⁷⁰ te ne (...) koji vlada ministarstvom. Da su to odmah učinili, ne bi se sada istom govorilo, da je ban u činu podan ministru. To je za hrvatskoga bana premalo! Gdje su Vam historici da pouče publiku, na što ima pravo ban? Molim vas pročitajte u Belostenčevu rječniku posvetu,⁷¹ koja glasi ovako. *Excellentissimo, ac Illustrissimo Domino, Domino Comiti Josepho Eszterhazy de Galantha, perpetuo in Frakno, et Tata, regnorum Dalmatiae, Croatiae, & Slavoniae bano eorundemque Pro-regi, Supremo Regni Croatiae, Confiniorúmque ejusdem capitaneo...* Vidite, što je u 18-tom vijeku bio hrvatski ban, a zašto nisu takove stvari u pravo vrijeme iznesene na vidjelo. Ako je srpski kraljević regenat, ima hrvatski ban pravo da bude proregenat

⁶⁸ Tada je vladar Kraljevine SHS bio Aleksandar Karađorđević koji je naslijedio svog oca kralja Petra I. Glavni su stupovi tadašnje vlasti bili kralj i vojska pod njegovim zapovjedništvom. Što se ministara tiče, po nacionalnosti, ih je bilo: 13 Srba, 4 Hrvata, 2 Slovenca i 1 Musliman. Dakle bilo ih je 20. Vidi: Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942., 60. Ponovljeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1992. Jagić je imao posve pravo kad je primijetio da je previše ministarstava u SHS-u.

⁶⁹ Što se Jagićeva promišljanja, u ovom njegovom diskursu tiče, ona su vrlo pragmatična i objektivna! Vidi: Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Zagreb 2000., 331-368. Uputno je vidjeti: Ferdo Šišić, *Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914. – 1919.*, Zagreb 1920..

⁷⁰ Varaju se.

⁷¹ Belostenčev rječnik dostupan je u pretisku u dvije knjige: Liber, izdanja za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Mladost izdavačko knjižarsko poduzeće. Pogovor je napisao Josip Vončina, Zagreb, 1973.

ili viceregenat, a zadaća bi bila vaših političara, koji vidi se nemaju više u svojoj sredini ni Strossmayera ni Mažuranića ni Račkoga ni Kukuljevića, da ove historijske tradicije svedu u sklad sa potrebama demokratske monarkije ili republike.

Ne računam na svako moje pismo od Vas odgovor. Znam, kolik teret pada na ramena odgovornog urednika. Nije baš ni kod mene suviše besposlice, ipak se ja slobodnije krećem nego li Vi, zato je i ovo pismo izišlo preko mjere dugačko. Srećan Vam bila nova godina, urodila obilatim plodovima.

S iskrenim poštovanjem

Vaš V. Jagić

16.

U Beču 31. siječnja 1919.

Mnogopoštovani Gospodine!

Upotrebljujem priliku, gdje moj zet, prof. Rešetar, putuje u Zagreb i Beograd, da Vam se oglasim s nekoliko riječi, da vam kažem, da sam s potpunim osvjedočenjem istoga političkog mišljenja u velikom pitanju o konačnom uređenju SHS, koje zastupa i *Obzor*. Nalazim, da su njegove kritičke opaske i opomene pisane pristojnim načinom te bi svakako zaslužile, da ih u Beogradu uzmu *ad notam*. Za dokaz, da se s *Obzorom* slažem, priložiti ću Vam ovdje dva moja (... falsifikovana) dopisa u "Information", jedan tobože iz Zagreba, drugi iz Ljubljane. Sve je to samo za vaše znanje, pro... internu; ja ne želim izlaziti u javnost s političkim mislima, pošto se nisam nikada bavio politikom "ex offio", već vazda bio tek tihi promatrač, sa svojim nezavisnim mišljenjem

Još Vam prilažem i pozdrav, koji je moj zet čitao na 26 o. m. u zboru (SHS) bečkih Jugoslovena, kada su slavili naše političko ujedinjenje. Sam nisam mogao večeru prisustvovati, jer je to bio dan smrti moje nezaboravne žene, uzorne Hrvatice, koja je u tudjini čuvala kod svoje djece i u porodici našu narodnost. Žalost me je dakle držala kod kuće, ali na poziv odborske gospode sastavio sam nekoliko riječi. I to neka vam bude ("..."),⁷² kao čovjek u 81 godini svoga života misli i osjeća za svoju domovinu, koja možda neće nigda više ni vidjeti. Sada je saobraćaj po željeznicama tako teži, da se ja ne bih ufao poduzeti putovanje iz Beča do Zagreba.

Srdačno vas i g. dr. Dežmana⁷³ pozdravlja
Vaš V. Jagić

⁷² Nije čitljivo.

17.

Dopisnica:

Beč, 18. svibnja 1919.

Prof. Jagić, VIII/I, Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Kako smo gotovo dva mjeseca bili – zatvoreni od saobraćaja sa SHS, primio sam istom nekim hrpu brojeva *Obzora* od pod kraj ožujka do prvih dana svibnja, ali sa prekidanjem. Osobito mi je žao, što mi ne dostaje onaj broj, u koje ima 4 nastavak nečije ocjene na Bogdanovićev Pregled istorije naše književnosti, dio drugog.⁷⁴ Mene je bistrina misli nepoznatog mi recenzenta vrlo iznenadila te bih zato htio imati i broj 4. ne biste imali dobrotu, da naručite kod administracije, da mi se onaj broj *Obzora* (bit će između 19. i 26. travnja) naknadno pošalje. Kako još nisam mogao dobiti tog drugog dijela Bogdanovićeve "Pregleda", ne smijem da osudim bilo autora bilo recenzenta. Ali mi je krivo, što recenzent još misli da se smije ozbiljno govoriti o jednome Žunkoviću ili Czrljenu,⁷⁵ gdje se radi o važnim pitanjima stare etnografije!

Ne znam, hoću li sad, kad je, kažu, komunikacija opet otvorena, tačno dobivati *Obzor*, kao što ne znam, da li je već nastavljena recenzija poslije onoga, što je kod 5. donio *Obzor* od 26. travnja. Ako ima nastavak, molio bih da se i taj priloži te pošalje. Oprostite, što Vam time dosadjujem ali drugoga načina ne znam.

⁷³ Milivoj Dežman (1833. – 1940.), književni kritičar, dramski pisac, publicist i liječnik. Svoj kritički spisateljski rad započeo je upravo u *Obzoru* u kojem je od 1894. do 1900. objavljivao kazališne prikaze. U svojim je tekstovima isticao da moderni umjetnik ne želi biti sputavan nikakvim školama (smjerovima), nego mu je glavno, da izrazi svoju osobnost, ne zadovoljava se golom realnošću, njega više zanima unutrašnji život nemirne moderne duše. Tako je postao jedan od glavnih ideologa u hrvatskom modernom pokretu (moderne) krajem 19. stoljeća i književni organizator „Mladih“ u borbi protiv shvaćanja „Starih“. Vidi Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Zagreb 1921., 188. O Dežmanu vidi: Hrvatska književna enciklopedija, kj. 1, Zagreb 2010., 368-369.

⁷⁴ David Bogdanović (1869. – 1944.). O njemu vidi: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bogdanovic-david>. Vladimir Lunaček je pisao o njegovom *Pregledu hrvatske i srpske književnosti* u *Obzoru* 1916. i 1919. u nastavcima.

⁷⁵ Vjerojatno misli na Marka Crljena (1840. – 1918.) bio je general, pisac i mecena. O njemu u NSK, Odjel za rukopise i stare knjige postoji opsežna rukopisana ostavština; vidi *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, knj. 4*, obradio Šime Jurić, Zagreb 1997., 244-254. Treba spomenuti da je Marko Czerljén JAZU-i darovao *dvadeset tisuća kruna*, Matici hrvatskoj *trideset* i Hrvatskom zemaljskom kazalištu u Zagrebu *deset tisuća kruna*. On je prvu svotu novca darovao za izradu *Jugoslavenskoga enciklopedijskog rječnika* koji nije ni započeo zbog Balkanskih ratova. Potom je JAZU 1915. odlučila izraditi *Hrvatski biografski rječnik*. Vidi bilješku 16 ovdje.

S poštovanjem

V. Jagić

Adresa primatelja glasi:
Gospodinu Vlad. Lunačeku
Odgovorn. uredniku „Obzora“
U Zagrebu Gundulićeva ulica 18
(Agram)

18.

Dopisnica:

24. lipnja 1919.
Hofrat V. v. Jagić
Wien VIII. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Sa zahvalnošću javljam, da sam primio ona dva broja *Obzora*, kojima se popunjuje vaš odziv o poznatoj knjizi. Isto tako dva broja *Hrvata*⁷⁶ s odgovorom. Napokon i Vaše vrlo zanimljivo i opširno pismo. Nadam se, da će se naći prilika, da Vam o svemu tome napišem nekoliko riječi, za sada imam drugih ozbiljnih briga, koje ne dopuštaju da se saberem. Mi živimo ovdje vrlo kukavno, svakim danom sve gore, sa strahom što će nam donijeti sutrašnji dan. Ne bih bio nikada ni mislio ni vjerovao, da ću doživjeti toliku starost, a uz to mjesto mirne dokolice, u kojoj je čovjek voljan da još što god radi, dok se pero lako kreće u ruci, a ruka sluša glavu i ono malo mozga što ga njoj još ima – da će satrti ostatak fizičke i duševne snage briga za svagdašnji život. I opet je tako.

Pozdravljam Vas

V. Jagić

Adresa primatelja: Gospodinu odg. Uredniku Obzora
Vladimiru Lunačeku
U Zagrebu
(Agram)
Gundulićeva (precrtano) ulica ispod drugom rukom (na pošti)
pisano Makarska 4. I. K.

⁷⁶ Politički časopis Stranke prava koji je imao samo dva suradnika Eugena Kvaternika i Antu Starčevića. Vidi: Szabo, *nav. dj.*, 110. Programa "Hervata" (1868.) objavljen je u: Blaž Jurišić, *prir. Ante Starčević, Izabrani spisi*, Zagreb 1945., 499-500.

19.

Beč 21. kolovoza 1919.

VIII/I., Kochgasse 15

Mnogopoštovani gospodine!

U toj velikoj vrućini, gdje se od tromosti i pero u ruci jedva kreće, priznat ćete mi dvojaki zaslugu, što Vam šaljem ovo nekoliko redaka, koji će Vam doći do ruku možda u debelom hladu, koji negdje uživate u lijepoj hrvatskoj zemlji, dok Vam ja pišem medju stijenama velikogradske kuće. Sve je to posljedica novog društvenog rada, u kojem ručni se rad priznaje i naplaćuje, a naše naučno piskaranje ne vrijedi ni toliko, da prehrani grješno tijelo. Tako sam i ja ove godine hoćeš nećeš morao ostati u Beču te ustupio lijepi Payerbach čivutima i drugim Kriegsgewinnerima. Ništa zato. Ja sam se naužio lijepih dana, mogu za promjenu i malko postradati. Neće ni to do vijeka trajati, neće ni gospodstvo novog beogradskog ministarstva.

Da Vam najprije kažem, da sam s velikom napetošću pročitao onu vašu vragolastu ali ubojitu recenziju nadrugom dio Bogdanovićeve knjige. Vi ste ga hamatom potukli;⁷⁷ moj se prijatelj, koji je u "Archivu" bio oglosio prvi dio knjige, poslije Vaše recenzije odrekao, da napiše što god i o drugom dijelu. Sada razumijem, zašto se pisac te neuspjele kompilacije nije postarao, da meni pošalje eksemplar drugog dijela. Očevidno ni sam ne želi, da mi dodje knjiga do ruku.

Sada čekam, da čujem Vaš odziv o knjizi profesora Prohaske,⁷⁸ koja čujem da je izišla, i ako je ja još ne nisam vidio. Željao sam čitati, što ćete o tome njegovom umovanju kazati, koje često izaziva polemike, opravdane i neopravdane. Predaleko sam od Zagreba, nisu mi poznate njegove ni političke ni književne kozerije, ne znam kojoj pripada on, kojoj li Vi. Možda je dolje kod vas sve to poznato, zato i ne treba da ozbiljno uzmete moju želju, da jednom i takove Epimeteje, (?) kakav sam ja, obavijestite o tim stvarima u feljtonu "Obzora". Svakako smijem Vas uvjeriti, da ja ovaku Vašu stvarcu rado čitam. Isto sam tako posve istog mišljenja, koje zastupa Obzor u pitanjima nutarnje politike SHS. Koliko može štete počinuti jedan jediti čovjek, kad mu se dadne u ruke vlast, to je i ovo ne mnogo mjeseca dokazala situacija

⁷⁷ Jagić tu misli na Lunačekov prikaz u *Obzoru* 1919. koji je objavio u nekoliko nastavaka u br. 81, 84, 90, 94, 95, 106 i 166.

⁷⁸ Dragutin Prohaska (1881. – 1964.). Doktorirao je kod Jagića u Beču 1905. disertacijom: *Zwei Jesuiten in der serbokratischen Literatur des 18. Jahrhunderts*. Vidi: Alojz Jembrih, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022., 323-336. U hrvatskoj verziji disertacija je tiskana u *Radu JAZU*, knj. 175, Zagreb 1908., 115-224, pod naslovom: *Ignjat Đorđević i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*. Prohaska je Jagiću uputio 53 pisma. Vidi NSK, Zagreb, sign. 4610b. Vidi još *Zbornik o Dragutinu Prohaski književnom povjesničaru i književnom kritičaru*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2003.

SHS. A najveći grješnik, koji je skrivio općenito nezadovoljstvo, sjedi on čvrsto na toj stolici i poslije krize.

Kakve se čudne malenkosti javljaju čovjeku pred oči u nevrijeme. Dok evo neka klika ljudi iz Beograda nema preče želje, nego kako bi Zagreb ponizila – ima ondje i pametnih ljudi, koji toga ne odobravaju – da postane “palanka” ili “sreska varoš”, naišao sam evo ja u jednoj srpskoj povelji od g. 1429., da je pred 500 godina u Mačvi zbilja bilo jedno selo, što se zvalo – Zagreb! To je valjda vašim istoričarima poznato, ali meni nije do sada dolazilo pod ruku. Nemam zapisa srpskih mjesta, sela i zaselaka, da bih mogao konstatirati, postoji li još i da nas u Mačvi – Zagreb selo. Svakako živim i umrijet ću sa žarkom vjerom u budućnost Zagreba grada, da ne spade na stepen mačvanskog sela. Ja se ne bih čak bojao za sudbinu Beča, kad ne bi danas vladali kod nas vrlo maleni ljudi bez saznanja pravih potreba toga velikana, dok je udobno živio od dobara sviju naroda nekošnje monarkije,⁷⁹ a danas izmakla mu stolica ispod tuste g....(uzice) te jauče i (traži) pomaganje. Teško si ga nama, koji u njem živimo! t. j. ne svima, već jadnim činovnicima i profesorima, osobito penzionerima.

Srdačno Vas pozdravljam, kraj 21° R. u sobi dosta je i to.

Vaš V. Jagić

20.

U Beču, 8. siječnja 1920.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Ja sam već doživio, da je pismo iz Zagreba u Beč trebalo punih četrdeset dana, ali da ste Vi istom nakon četiri mjeseca u sred zime dobili moje pismo iz ljetne kolovozne vrućine, to je ipak vrhunac našeg saobraćajnog rasula. Kojemu čini se još ni danas nema kraja. Upravo jučer bio kod mene jedan gospodin iz Srbije, koji je sav očajan priznao tu našu sramotu! U tom neredu ima neki sistem, jer ni ja nisam dobio Vaših pisama poslije moga, na koje sam odgovorio u kolovozu. Napisali ste vrlo zanimljivo i poučno kritiku o Prohaskinom “Pregledu”,⁸⁰ knjigu još uvijek nisam ni dobio ni vidio. Nasmijao sam se onomu krupnomu “lapsus calami”, da je Virgilije

⁷⁹ Nekadašnje monarhije.

⁸⁰ *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, napisao Dr. Dragutin Prohaska, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb 1921. Na str. ispred naslova navedeno je : “Nagrađeno iz zaklade grofa I. N. Draškovića za god. 1919.”

napisao odu *Odi profamus vulgus*, a gdje su bili ti glasoviti cenzori Prohaskine knjige, koji toga ne opaziše? Po tim birokratima valjalo bi lupati kao po mješinama. Ipak se i meni čini Prohaska jedan od boljih naših pisaca, ma da se često ne slažem s njegovim mudrovanjem. On barem hoće da bude originalan, da iznese svojih misli, ne ponavljajući što su drugi već prije njega kazali i napisali. Zato mu je učinjena velika nepravda, što ga Ivšić⁸¹ ne htjede ni habilitirati za docenta!

Obzor dolazi u Beč vrlo fragmentarno, zato i nemam jasna pregleda o situaciji kraljevstva SHS. Koliko sam mogao razabrati iz brojeva, koji mi dodjoše do ruku, dolje kod vas nije svijet zadovoljan, ali bogami nije ni ovdje. Kod vas ima bar veliku nadu, da će do skora biti bolje, a kod nas slabi tko vjeruje, da će se današnje stanje moći održati, samo nitko ne zna, što će za ovim kako je danas istom doći. Kod nas se svačije oči uprte u Ugarsku, već zato što se u Beču i prije vidjela samo Ugarska te se odobravalo tlačenje nemagjarskih naroda po svojoj analogiji u zapadnoj polovine nekošnje monarkije. A neće li monarkizam, ako dodje u Ugarskoj do vlasti, naći odziva i u Hrvatskoj, toga ja ne znam, ali se jako bojim, da današnje vladanje iz Biograda silno razvija i podupire separatizam. Kako da ne vide toga ljudi, što danas iz Biograda diktiraju svoju mudrost? Ne bih želio biti svjedokom reakcije, koja bi razorila čak ideju političkog jedinstva, radije da prije zaklopim oči za uvijek. Istina na jedinstvo od sva tri slova SHS nisam računao, meni bi za dogledno vrijeme dosta bila i SH-jedinica, ali kad su u oktobru 1918, opojeni oduševljenjem i Slovenci pristali u to kolo falsificiranog jedinstva, neka ih, oni će biti južnoslovenski Tirolci; svakako SHS donosi njima najviše koristi za sada, a prednjemu slovu H čini se najmanje. To je prema onomu, koji su bili prvi bit će posljednji, dok se kolo opet ne okrene.

Mene nije nikad toliko zanimalo život politički par excellence, nakoliko kulturni u opće, u koji dakako spada i politički napredak. Danas nemam ni dovoljne orientacije o našem općem kulturnom napretku. Sudeći po nekim znacima kao da je narodno bogatstvo znatno ponaraslo, ali se pita, da je time ponarasla i volja za još većim radom? kao da nije, jer kradje i otimačine cvatu, mislim, i u SHS kao ovdje u Austriji. Tako u svim granama narodnog gospodarstva pitao bih: tko napreduje, tko se obogaćuje? Da bi solidni elementi našeg zdravog naroda ili švindleri, vucibatine,

⁸¹ Stjepan Ivšić (1884. – 1962.), hrvatski jezikoslovac, akcentolog, dijalektolog. O njemu vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Stjepan_Iv%C5%A1i%C4%87; *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 6, Zagreb 2005., 208-210. Uputno je vidjeti: *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1963.; Josip Lisac, Hrvatski lingvist i filolog Stjepan Ivšić. U: *Senjski zbornik*, 18, Senjsko muzejsko društvo, Gradski muzej Senj, 1991., 69-80. Kapitalna je Ivšićeva studija pod naslovom: *Jezik Hrvata kajkavaca*, objavljena u *Ljetopis JAZU*, knj. 48, Zagreb 1936., 47-88. Dostupno i u pretisku, priredio Josip Lisac s pogovorom i *Bibliografijom* Ivšićevih radova, izd. Ogranak Matice hrvatske Zapešić 1996. Isto je tako relevantna Ivšićeva rasprava: *Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića* (1574), objavljena u: *Zbornik u čast Aleksandra Belića*, Beograd 1937., 183-195.

tudjinci? Kao ovdje u Austriji. Napokon nema sumnje, da je konsum literarne produkcije znatno ponarastao, ali ja bih htio znati, oblagorodjuje li taj fakat narodne mase ili bar inteligencijine krugove? Evo čitav red pitanja, na koja ja ne znam naći odgovora ni u Obzoru, koji inače vrlo pomnjivo čitam.

Oprostite što Vam ne umijem pričati ništa zanimljiva, moj je život sada vrlo povučen, sjedim od jutra do večera kraj slabo zagrijane sobe za pisaćim stolom, tražeći u radu onu neku utjehu, koju je već stari Rimljanin nalazio u nauci, govoreći: *haec studia senectutem oblectant .. in adversis solatium praebent*. Uvjerem sam, da i Vama neprekidan rad zaslادjuje život, a da Vam taj bude što sladji u novom mladom ljetu, to Vam želim od srca. I time Vas lijepo pozdravljam.

Vaš V. Jagić

21.

U Beču, 14. travnja 1920.
VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Mnogo ste me obradovali svojim opširnim i zanimljivim pismom. Po njemu sudeći meni je situacija stranačkog života u Zagrebu skroz nepoznata, a i izbori za gradsko zastupstvo silno su me iznenadili. Ne bi mi ni u snu palo u glavu, da će u Zagrebu najjača stranka biti – komunisti!! Ako ima u Zagrebu i njegovoj okoli-ci mnogo socijalnih demokrata, ali odakle toliki komunisti? Ili se možda pod tim imenom krije nešto drugo u Zagrebu i Hrvatskoj, nego li u ostalom svijetu? Meni dolazi "Obzor" tako netočno, da se možda upravo onaj broj izgubio, u kojem bih mogao bio pročitati objašnjenje i zamašaj tih gradskih izbora.

U vašem mi je pismu bilo za čudo, što se više hvali Potočnjak⁸² nego li Lag. (inja)⁸³ ja znam jednoga i drugoga gospodina premalo, da bih si mogao stvoriti sud

⁸² Potočnjak, Franko, (1862. – 1932.) hrv. političar, odvjetnik, i publicist. Studij prava završio u Zagrebu. Urednik pravaškog lista *Hrvatska domovina* (1896.–1897.); pokrenuo časopis *Napredna misao* (1898.). God. 1897. izabran u Bakru za poslanika u Hrv. saboru; 1906.–1908. član zajedničkog parlamenta u Budimpešti. Tijekom I. svjetskoga rata aktivan u emigraciji kao član Jugoslaven-skog odbora, sudjelovao u izradbi Krfske deklaracije 1917. Nakon 1918. kraće vrijeme podban (do 1920.) u vladi Stojana Protića, potom se povlači iz aktivnoga polit. života. Djela: *Iz mojih političkih zapisaka*, 1914; *Iz emigracije*, I–IV, 1919.–1926.; *Kobne smjernice naše politike spram Italije*, 1925. i dr. Prema: proleksis.lzmk.hr /42393/.

⁸³ Matko Laginja (1852. – 1930.), pravnik, hrvatski političar. Tijekom 1920. obnašao je dužnost hrvatskoga bana. O njemu vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Matko_Laginja; Matko Laginja, *Književna djela i rasprave*, Pula-Rijeka 1983., priredili Mirjana i Petar Strčić. Vidi: Petar Strčić, *Pravaška*

s njihovim umstvenim sposobnostima. Lag.(inju) držao sam uvijek za vrlo poštena čovjeka, što u današnje vrijeme općeg nepoštenja doista mnogo znači! Može biti njegovi pogledi ne dopiru odveć daleko, kod poštenih ljudi lako je poštenje izvlačiti u prostodušnu naivnost. O svemu tome ne umijem i ne smijem reći nešto za nj nepovoljna. A što se Pot.(očnjaka) tiče imao sam priliku vidjeti ga jednom u Petrogradu. On je tada ne mene učinio utisak nezadovoljna čovjeka, čijemu nezadovoljstvu nisam znao uzroka. Nije li u više prilika izbilo njegovo nezadovoljstvo, a da mu se nije znalo za pravi uzrok?

Da li će uz ovakova duševna svojstva biti dobri administratori, koji će umijeti postupati i blago i energično, i liberalno i nepopustljivo, što nije lak zadatak, toga ja dakako ne znam; meni je današnjim prilikama najsimpatičniji do sada bio Stojan Protić,⁸⁴ koji je vodio poslove, koliko ja odavle mogu prosuditi, mirnom ozbiljnošću, samo ne znam, nije li radi partijskih obzira u biranju ministara u nekoliko promašio cilja? Meni n. p. nikako ne ide u glavu, da se ne bi bio mogao naći bolji ministar prosvjete, nego nekakav klerikalac Janković?

Ja imam sada već preko mjesec dana dva mila gosta iz Srbije, profesora Radonića⁸⁵ i Aleksu Ivića,⁸⁶ koji su društvu sa direktorom Bojničićem⁸⁷ pregovarali s ovdaš-

ideologija i politička praksa u Istri. U: *Ante Starčević i njegova djela*, Zbornik radova, HAZU, Zagreb 1997., 121-131; Nikola Crnković, Luginja: Austrija i hrvatsko pitanje 1883. godine. U: *Ivan Matetić Ronjgov*, zbornik 5, Rijeka 1996. – 1997., 83-102; Hrvoje Matković, Matko Luginja i Hrvatska zajednica. U: *Ivan Matetić Ronjgov*, zbornik 5, Rijeka 1996-1997., 137-144, i ostale radove u istom zborniku na str. 145-185; Bogdan Krizman, Zapisnici Središnjeg odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu. U: *Starine JAZU*, knj. 48, Zagreb 1958. Vidi: Luginja, Matko. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2024. Pristupljeno 17.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/35110>>. Vidi njegovu korespondenciju u NSK, Zagreb, sign. R 5734.

⁸⁴ Stojan Protić (1857. – 1923.), srpski političar. Bio je prvi predsjednik vlade Kraljevine SHS. Vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Stojan_Protić. Od 20. prosinca 1918. na čelu Narodne radikalne stranke u Hrvatskoj i Slavoniji prvu vladu od 20 ministarstava (!).

⁸⁵ Radović Jovan (1873. – 1956.), srpski povjesničar. Vidi: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51554>. Jagiću je uputio 3 pisma. Vidi u: NSK, Zagreb, sign. 4610b.

⁸⁶ Aleksa Ivić (1881. – 1948.), slavist, srpski povjesničar, političar. Godine 1910. izabrana je za zastupnika u hrvatskom saboru. O njemu vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Aleksa_Ivić. Aleksa Ivić pamti se i po tome što je netočno prepisivao ime "Vlasi" kao "Srbi" u bečkom arhivskom gradivu o etničkim skupinama na području Hrvatske, specifično u razdoblju vlaške naseobe tijekom Habsburško-turskih ratova. Njegov arhivski rad uopće obilježava upitna vjerodostojnost prijepisa, a u svojim se djelima ponavljano oslanjao na teze nastale u sklopu ambicija o Velikoj Srbiji. (!!).

⁸⁷ Ivan Bojničić (1858. – 1925.), hrvatski povjesničar i arhivist. Pravo i filozofiju završio u Budimpešti 1876., doktorirao 1880. tezom *Krivotvorenje isprava u srednjem vijeku*. Radio je u Narodnom muzeju u Budimpešti do 1879. te u Arheološkom odjelu Narodnoga muzeja u Zagrebu do 1892. Arhivarom i ravnateljem Hrvatskoga zemaljskog arhiva u Zagrebu bio je 1892.–1925. Od 1910. do 1922. bio izvanredni profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bio je lektor mađarskoga jezika i književnosti na kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, te objavio *Gramatiku magjar-*

njom vladom o onom dijelu dubrovačkog arkiva, koji je već od g. 1833. bio u Beču te sadrži srpske ćirilske listine. Imao sam prilike na ova dva lica, oba nekošnji moji djaci, proučavati razliku u temperamentima između pravih Srbijanaca iz Srbije i "prečana" njihovih i t. j. naših sremskih i bačkobanatskih Srba. Kolika je to razlika! Slobodni sinovi slobodne Srbije mnogo su vredniji, mirniji, širega pogleda ljudi, nego li naši Srbi, koji su imali i suviše prilika, da se miješaju sa Hrvatima te jedni drugim zavidjeli čas ovo čas ono. Tako je mislim sva nesreća bila, što je Pribičević izbrisao svoj antihrvatski temperamenat u Zagrebu, gdje je imao trvenja sa Radičevcima, Frankovcima itd. Zato imam veliku i jaku vjeru, da će upravo Srbijancima poći najprije za rukom, da zavežu jake veze iskrena prijateljstva sa pametnim i trijezni Hrvatima. Ima li takovih dovoljan broj, to će pokazati izbori za konstitualu.⁸⁸ Bojim se simptoma, da naši (hrvatski) klerikalci suviše naginju na klerikalizam slovenački, koji je kod Slovenaca vrlo jak, tako da privlači k sebi i naše. Kako je to žalosna pojava što su se protiv Sokola⁸⁹ podigli nekakvi Orlovi⁹⁰ te posljednji Katolički List pozi-

skoga jezika. Dvorski savjetnik bio je 1914.–1918., zastupnik Narodne stranke u Hrvatskom saboru 1887.–1889., tajnik Hrvatskoga arheološkog društva 1880.–1893., potpredsjednik Društva umjetnosti 1903–1918., jedan je od osnivača slobodnozidarske lože *Hrvatska vila i društva Braće hrvatskoga zmaja* te urednik *Vjesnika Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*. Znanstveni mu se radovi odnose na kulturnu i političku povijest te na pomoćne povijesne znanosti; posebice se bavio genealogijom, numizmatikom i heraldikom. Suradivao u stručnim domaćim i stranim časopisima. Glavno mu je djelo *Plemstvo Hrvatske i Slavonije (Der Adel von Kroatien und Slavonien, 1899)*. Vidi: Bojničić, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 14. 1. 2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/8476>>.

⁸⁸ Konstituenta je Ustavotvorna skupština ili konstituenta je predstavničko tijelo izabrano s ciljem donošenja novog ustava ili mijenjanja postojećega. Radićeva seljačka stranka je na izborima za Konstituantu 28. studenoga 1920. dobila potporu većine hrvatskoga naroda koji nije želio da se država uredi na temelju federacije naroda. Što je Konstituenta, vidi: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Konstituenta>. Vidi još: Josip Matota, "Nova Evropa" i "Srpski književni glasnik" o uzrocima hrvatske seljačke pobune u rujnu 1920. godine. U: *Marulić. Hrvatska književna revija*, br. 5, Zagreb 2005., 928-941. Vidi članak: Stjepan Radić i ujedinjenje. U: *Marulić, Hrvatska književna revija*, br. 4, Zagreb 1991., 529-539. tekst str. 529-532 je potpisan s V. B., a na str. 532-539 predložen je "Govor na noćnoj sudbonosnoj sjednici Narodnog vijeća dana 24. studenoga 1918."

⁸⁹ Hrvatski sokol je bila hrvatska organizacija ustrojena radi promicanja tjelovježbe i širenja nacionalne svijesti među Hrvatima osnovana po uzoru na češki Sokol. Sokol su u Pragu 1862. godine osnovali Miroslav Tyrš i Jindřich Fügner, a osnovni cilj mu je bila borba češkog naroda protiv germanizacije te postizanje veće autonomije. Sokol se iz Češke proširio svim slavenskim zemljama. Sokol se vodio starogrčkim idealom *u zdravom tijelu zdrav duh*. Sokol je kroz predavanja, rasprave i tjelovježbu promicao tjelesni, moralni i intelektualni razvoj naroda. Također je pod maskom gimnastičkog vježbanja imao cilj da okupi što veći broj pristalica u borbi za buđenje nacionalne svijesti i političko osamostaljivanje. Za privlačenje tim idejama koriste se javne vježbe, defilei s nacionalnim obilježjima i posebnim odorama. Vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_sokol

⁹⁰ Korijeni orlovstva su u slavenskim zemljama, u Češkoj i Sloveniji. Nastalo je kao organizacija katoličke mladeži potkraj 19. stoljeća, kao protuteža i okupljalište katoličke mladeži nasuprot liberalnim organizacijama za mladež. Krčki biskup Antun Mahnić (1850. – 1920.) početkom 20. st. u tom

va upravo očajnim fanatizmom “katoličke” Hrvate, “katoličke” Hrvatice da dodju u masama u Maribor na grandiozni sastanak “katoličkih” Orlova.⁹¹ Zar ni u tome ne možemo biti jedinstveni? I tu da se vodi boj Orlova “katoličkih” sa Sokolima, koji koliko ja znam, nisu bili nikada nikakva vjerska frakcija, niti protiv katolicizma niti za nj. Kako dolazi *Katolički List* do toga, da štampa takovu proklamaciju, koja očito smjera na raskol? Zar nam nije dosta Frankovaca, Radičevaca, Komunisti itd?

Oprostite moje jadikovanjem ja sam starac godinama ali za napredak cjelokupne domovine kuca mi na srce još uvijek kao prije pedeset godina. Ja ću možda doživjeti pedesetgodišnjicu mojeg izgnanstva iz domovine ukazom mogega velikog dobrotvora Levina Raucha!⁹² Dat ću odslužiti jednu misu za upokoj njegove duše. On me htio slomiti, ali mu ne podje za rukom. A tko zna, neće li se o toj pedesetgodišnjici riješiti moja sudbina, da se vraćam u SHS? Bilo kako mu drago, ne gubim nade, da naš srpsko-hrvatski narod (sa Slovencima ili bez njih) čeka ljepša budućnost, nego li je bila naša prošlost, koju smo toliko slavili po školama, ali u životu nije joj bilo svijetlih tragova.

Želim Vam svaki napredak i uspjeh u Vašim književno-umjetničkim studijama te se preporučam u Vašu blagonaklonost i prijateljstvo.

Vaš V. Jagić

duhu začinje Katolički pokret, gibanje među katoličkom mladeži kojem je cilj bio suprotstaviti se liberalizmu koji je nadolazio iz zapadne Europe i potiskivao katoličanstvo i vjerske vrijednosti iz javnog života. Budući tajnik Hrvatskih orlova Ivan Merz još se kao srednjoškolac i osobito poslije kao student smatrao članom Katoličkog pokreta. Pred prvi svjetski rat snažno se orlovski pokret razvija u Sloveniji, a u Hrvatsku se širi nakon velikog orlovskog sleta u Mariboru 1920. na kojem je sudjevalo preko 5000 Hrvata i Hrvatice. Vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_orlovski_savez. Vidi: Nastanak i razvoj 'Orlovstva'. U: Hrvatski katolički pokret, Zbornik radova. Ur. Zlatko Matijević, Zagreb 2002., 488-493; Jure Krišto, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, Zagreb 2004., 133-147. Uputno je vidjeti u vezi s Antunom Mahničem: Mario Strehla, *Katoličko hrvatstvo*, B.A.R.B.A.T, Zagreb 1997., 215-250. Kao krčki biskup (od 1897.) Mahnić je pokrenuo časopis Rimski katolik (1888. – 1896.), *Hrvatska straža* (1903. – 1918.) i đачki list Luč. Utemeljio je Staroslavensku akademiju na Krku; istaknuo se kao veliki branitelj glagoljice. Vidi: Vjekoslav Štefanić, Staroslavenska akademija u Krku (1902 – 1927). U: *Croatia Sacra*, XII- XIV, br. 28, Zagreb 1944., 3-56. Vidi također: Zlatko Matijević, Hrvatski katolički pokret i južnoslavenska politika (1912. – 1918.). U: *Dometi*, znanstveno-kulturna smotra, 9, br. 7-12. Matica hrvatska, Rijeka 1999., 61-86.

⁹¹ Vidi Nastanak i razvoj “Orlovstva” u knjizi *Katolički pokret*, zbornik radova. Ur. Zlatko Matijević, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb 2002., 488-493 i dalje.

⁹² Levin Rauch (1819. – 1890.), bio je hrvatski ban od 1867. do 1871. Bio je vođa Unionističke stranke u Hrvatskoj. Vladao je nasilnički, gušeći političke slobode u Hrvatskoj na račun Beča i Pešte. Vatroslav Jagić je bio otpušten iz službe gimnazijskoga profesora odlukom, Levina Raucha od 7. lipnja 1870. godine. Sljedeće godine 1871. Jagić odlazi iz Hrvatske u Odesu. Jagićeva je ironična izjava da mu je Rauch bio *veliki dobrotvor*. Možda u prenesenom značenju što je, upravo, odlaskom iz Hrvatske, kao slavist, postigao u karijeri sveučilišnoga profesora neizmerno mnogo, više nego što bi bio postigao da je ostao u Zagrebu. Uostalom to je i sam priznao, kad je ironično napisao kako će za Raucha “velikog dobrotvora” platiti misu zadušnicu što mu je “omogućio odlazak” iz Zagreba.

22.

U Payerbachu, 28. rujna 1920.

Mnogopoštovani gospodine!

Praštajući se sa boravkom od preko dva mjeseca ovdje na selu pod zaklonom Raks-alpe i Šneberga, htio bih prije no što se izgubim u velikogradskoj vrevi i halabuci, u blaženoj mirnoj samoći napisati nekoliko riječi svojim rođacima i prijateljima u domovini. Ništa ne znam, što se kod vas dolje događa, samo sam u novinama naišao na malu bilješku o nekakvoj "seljačkoj buni" u Hrvatskoj. Bit će nešto istine u tome, kad mi se čak iz Beograda o tome javlja. A lako da je i *Obzor* što god o tome javio, ali ja ga ne dobivam ovamo u selo, čitaju ga moji ukućani (jedna srpska familija) u Beču. Kada sam koji put dolazio na dan dva u Beč, nisam imao vremena, da tražim potonje vijesti. Sad je valjda opet mir i tišina u vilajetu, dok se ne pojavi nova prilika, da blizoruki ultrahrvatski "patrioti" stanu hvatati ribu u mutnoj vodi, a beogradska će štampa vikati na hrvatski separatizam! Teško je presuditi, što je ludje. Dokle će to trajati, tko bi umio kazati; samo ne daj bog, da ta neprekidna trzavica razgradi kuću, prije no što će biti dogradjena. Prianjam za pesimizam, ali za sada još taj ne ide tako daleko, da bih zdvajao o budućnosti SHS.

Vozeći se prije nekoliko dana iz Beča ovamo u Payerbach naišao sam u ponedjeljnom listu "Der Morgen" na pričanje o jednom filozofu, rodnom i imenom Hrvat. Pričanje je tako zanimljivo, da biste mogli o tome progovoriti u *Obzoru*, ako Vas nije već tko god pretekao. Svakako držim za ugodnu dužnost, da Vam taj izrezak pošaljem.

Prekosutra vraćam se u Beč na novo teško životarenje kojega se bojim već radi zime se svim njezinim nepodopštinama kao studen bez uglja, tama bez osvjetljenja, kiša i snijeg bez kišobrana, blatne ulice bez kalaša itd. itd. Evo što smo doživjeli, mi gladni činovnici, osobito još kukavnije penzioner! Ipak me humor, tako zvani galgenhumor ne ostavlja. Mnogo sam toga propatio od same mladosti, i uvijek je sve napokon dobro svršilo, bog će i sada dati, da prije umrem nego bih skapao od studeni ili gladi. A radije bih prije zauvijek zaklopio oči, nego li da doživim katastrofu dolje na jugu!

Ali što toliko govorim o sebi. Danas ličnosti nemaju značenja, odlučuju mase. Ovdje se s velikom zabrinutošću, jedni s onim nadama, drugi sa prijetnjama od straha, ide na susret novim izborima. Kako će biti kod vas dolje, gdje još nije ni došlo do izbora? Nadam se, da ste srećno proveli ljeto, kao i ja ovdje, i ako je bilo suviše kiše.

Lijepo Vas pozdravljam

Vaš V. Jagić

23.

U Beču, 15. studenoga 1920.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Zahvaljujem Vam na prijateljskom pismu, koje mi je nacrtalo dosta tamnu sliku naše SHS-kraljevine. Htio bih Vas prekoriti da ste suviše pesimistički raspoložen, ali na žalost glasovi što mi dolaze iz Jugoslavije, a i vaš *Obzor* prije potvrđuju nego poriču Vaše mišljenje. Počinjem se čak bojati za jakost i snagu našeg vrlo labavoga “Ujedinjenja”. Neću da raspitujem tko je tomu kriv. Krivi smo što smo živi, ili da vjernije kažem, što se još ne probudismo iz sna na novi život, već nastavljamo kao u starom snu stare navade, malene izdihe, lične račune itd. mene bog dugo miluje zdravim životom, zar zato da doživim novi poraz, novu sramotu?

Nije mi poznat domašaj konkordata, koji postoji izmedju Srbije i Vatikana,⁹³ ali sa konkordatom ili bez njega duboko žalim što se tako razmahao u Hrvatskoj ofenzivni klerikalizam, što je Hrvatima i hrvatskomu kleru postao uzorom Slovenci i njihov klerikalizam. Kud je taj razvio koruške Slovence? Kuda koji se sve više pokazuje god načelo, da se imamo pokoravati Rimu, koji se sve više pokazuje talijanskim duhom opojenim i u Vatikanu. Ja im i ne zamjeram, ali žalim naše kojima je bliže Rim nego svoja kuća u svim njenim dijelovima.

Zavidim Vam što možete uživati lijepo more, koje na žalost nije više naše onoliko koliko bi trebalo da je. Ne boli me duša ni za Rijeku ni za Zadar, to su talijanska gnijezda, kojih ne mogosmo nikako oteti Talijanima, jer su njima favorizirali Nijemci i Magjari.⁹⁴ Ali me boli duša za našu Istru, te ako nisu naši mudraci diplomatski koliko se može osigurali njima jezik u crkvi i školi i pred sudom, tada ne zaslužuju imena pametnih ljudi. Po našim novinama izgleda, da su se Talijani živo pobrinuli da nijedna talijanska duša ne bude prisiljena da uči hrvatski, taj barbarski jezik Gundulićev – ali nigdje ne nadjoh ni rječce, da su Talijani našima garantirali slobodu jezika i narodnosti. Bojim se, da će taj ugovor “mira i prijateljstava” imati ubitačan uticaj i na izbore.

Vi me pitate, da li mi nije krivo što ste g. Bazali⁹⁵ govorili o meni. Nije, jer ste rekli istinu, t. j. da bi našoj republici pod uplivom dojekošnjeg socijalizma nitko nije tako zlo prošao kao radnici umom, pameti i perom, osobito koji je član “akademije” još

⁹³ U vezi s tim Konkordatom uputno je vidjeti: Marijan Marino Ninčević, *Diplomatski odnosi Vatikana i Kraljevine Jugoslavije: Konkordat iz 1935. godine*. U: *Nova prisutnost*, 14., br. 2, 2026., 299-307.

⁹⁴ U vezi s time vidjeti: Ivan Pederin, *Pokušaji prodora na zapad Crne Gore, Srbije i pravoslavlja u XIX. stoljeću*. U: *Croatica Christiana Periodica*, br. 30, posebni otisak, Zagreb 1992., 199-203.

⁹⁵ Albert Bazala (1877. – 1947.) hrvatski filozof. O njemu vidi: *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 1, Zagreb 1983., 553-556.

uvijek hoće i želi da radi, t. j. da bude aktivan, ne po formalnomu spisku, ne po šematizmu, već zanimanjem naučnim – toga današnji socijalni demokrati još ne uvidjaju i ne dopuštaju, mi smo svi još za njih buržuà! Ali ako ste mislili, da ćete time pokrenuti kakovu akciju, da mene maknete iz Beča – tada se ja s Vama ne slažem, jer ne želim ostavljati ma i gladnog Beča u kojem mirno živim kao stranac koji nisam nikomu na putu, koji sam ovdje bar trpljen, dok bi mi dolje glasoviti hrvatski jal predbacivao, da jedem nezasluženi hljebac. Na svu sreću znam, da će vaše riječi ostati bez posljedica, zato i ne vodim o tome dalje računa. Na Vašoj prijateljskoj namjeri velika Vam hvala. A da vas umirim, reći ću Vam da me je prošle godine znatno potpomogla srpska akademija u Beogradu, zadavši mi posao, koji je već unaprijed nagradila. Kolika razlika u tom pogledu između Beograda i – Zagreba! O tom mogao bih Vam pričati iz najnovijih dana jedan veliki dokaz uljudnosti zagrebačkih gospode akademika, ali ja sam imao dosta prilike priviknuti koje čemu, tako se sada ničemu ne čudim.

U Obzoru nalazim često vrlo žalosne dokaze neznanja. Tako n. pr. danas sam čitao o tom, kako je u Češkoj skinut spomenik Franje Josipa I. zar zbilja onaj glupan, koji je to metnuo u Obzor, ne zna da se Nijemci nisu nigda oduševljavali za Franju Josipa, već samo za Josipa II.? Vi znate, da su bečki djaci Franza Jozefa zvali Herr Prochaska? Kad je jedan put jedan profesor prozvao djaka Prochasku, odjeknulo je auditoriju: in Ischl!

Čisti morski zrak i mir i tišina pomoći Vam da se brzo oporavite. To vam od srca želi Vaš iskreni poštovalac

V. Jagić

24.

U Beču, 21. siječnja 1921.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Vi znate onu izreku: koji ste bili prvi, bit ćete posljednji.

To sam ja skrivio spram Vas. Priznajem svoj grijeh te hoću da se pokajem ovim pismom. Vi ste bili, koji mi se javio, da ste govorili sa sadašnjim povjerenikom prof. Bazalom o "gladujućem i stradajućem" naše gore sad već usahlom listu, koji živuca u matorom⁹⁶ Beču! Ja nisam tada onog obećanja ozbiljno uzeo, osobito pošto je već i Božić prošao bez dara. Ali gle na samu novu godinu došao zbilja sandučić, koji

⁹⁶ Starom.

je neki čovjek stavio u moju "špajzu", a ja ga gotovo nisam smio ni otvoriti. Istom na 3-ga o. m. otvorismo s teškom mukom čvrsto zabijenu škrinju te nadjosmo u njoj blaga božjega u izobilju, t. j. tri šunke i prilično krupne komade slanine! Kad sam postao *beatus posidens* tolikog "jestiva", pohvalih se i zahvalih se g. Knollu, koji je tu narudžbinu otpravljaao te ga ujedno zapitah, kako je do tog "masnog" dara došlo, čijom inicijativom. I gle jednoglasno potvrdi mi i moj zet i g. Knoll, da ste glavni krivac tog atentata na budžet kraljevine Hrvatske – Vi! Vas dakle ide prije svega moja hvala, moja priznateljnost. I opet sam sve do danas, gdje je jedna šunka već došla do kosti, oklevao da Vam srdačno zahvalim. Ali ako toga do sada nisam učinio pismom, budite uvjereni, da sam kod svakoga zaloga mislio na Vas! Da vam pravo kažem, koliko sam vama dužan priznanjem i hvalom, toliko mi je neobično, da sam pod stare dane spao na tako tanke grane, da moram objeručke primati milostinju. Tko bi mi bio to predskazao još prije desetak godina, krivo bih ga odmjerio pogledom! A sada gle, svi mi prosjačimo i ne stidimo se! Te jest, upravo milo nam to nije, ali što ćete kad su takva bezobrazna vremena. Molim vas dakle, da primite moju iskrenu, srdačnu, veliku zahvalnost za prijateljsku riječ, za koju vrijedi ona biblijska *et verbum caro factum est!*

Vi ste bili tako ljubazni te mi napisali nekoliko riječi Vašeg zadovoljstva sa ruskim umjetnicima. Ta je vaša pohvala iz ustiju kompetentna sudije meni vrlo ugodila, jer su moje pomisli, moja najmilije uspomene vezane na Rusiju, dakako na Rusiju do rata, koju sam ja g. 1913. posljednji put vidio u njezinom starom obličju, otkinjen od mnogih prijatelja, kojih već danas nema svih u životu, jer ih je lišio snage i života strašan poraz, koji se oborio na jednu Rusiju. Mene tješi samo to, što je Rusija i ako u manjim razmjerima, već mnogo toga pretrpjela. Početkom 17. stoljeća osvojili su Poljaci čak Moskvu, poslije je bilo razbojničkih pustošenja i haranja (Pugačev,⁹⁷ Rjazin⁹⁸) – i sve je to snaga velikoruskog plemena odoljela. Bit će dakle i boljševizmu kraj, ako ga možda ja i neću doživjeti. Mene boli u duši samo jedno, što je tako nesmiljeno pogažena od vlastitih ljudi sva ruska kultura, osobito književnost i umjetnost. Kad će se opet roditi talenti, kakovima je izobilovalo 19-o stoljeće? Milo mi je, što se Vam svidja i ruski jezik. U istinu on je po mojem mišljenju najljepši, najmilozvučniji od svih slovenskih jezika, odmah za njim dolazi naš. Ali za čudo, ta pohvala ide samo velikoruski književni jezik, koji su počevši od Karamzina⁹⁹ (da ne govorim o Lomonosovu¹⁰⁰ i Deržavinu¹⁰¹) sve do čehova obradjivali toliki genijalni

⁹⁷ Pugačov, Jemeljan Ivanovič (o. 1742. – 1775.), ruski ustanik. Vidi: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 14.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/51046>>.

⁹⁸ Stjepan (Stjenka) Timofejevič Razin (1630. – 1671.). Bio je kozački vođa velikog ustanka protiv carske vlasti u južnoj Rusiji. Vidi: https://hr.wikipedia.org/wiki/Stjenka_Razin

⁹⁹ Karamzin, Nikolaj Mihajlovič (1766. – 1826.), ruski pjesnik i pisac.

¹⁰⁰ Lomonosov, Mihail Vasiljevič (1711. – 1765.) ruski pjesnik i znanstvenik. Vidi: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 14.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/37069>>.

pisci, da se sada obiljem i preciznošću takmi s naprednijim zapadnijim jezicima kakva bi grdna šteta bila, da se taj jezik spusti sa svoje visine i opuzne. Nadajmo se, da toga neće biti, a dok se opet pojave novi geniji, nasladjivat ćemo se ostavštinom velikih pjesnika i pisaca 19-a stoljeća.

Vi se ne hvalite zdravljem, ali ja jednako nalazim u *Obzoru* vaše izvještaje i ocjene, koje i ako možda umijete brzo raditi ipak oduzimaju mnogo vremena. I ja ću Vam se pohvaliti, da marljivo piskaram, kad nemam ovaj čas ništa ozbiljnijega, radim na "Spomenima iz mog života". Tu će biti svega i svačega, za veliku većinu mnogo stvari suvišnih, za koje bi da ih tko štampa odmah bio prigovor: što to koga zanima. Ali ja i ne pišem da komu ugodim, već me tjera na pisanje osjećaj zahvalnosti najprije prema obiteljskoj kući, poslije prema učiteljima u Zagrebu i Beču, zatim ljubav prema mladeži zagrebačke gimnazije, i opet zahvalnost prema onima koji mi pomogaoše sretno u dalek svijet itd. ne pitam, koga može to zanimati, jer mi je dosta da zanima mene da mogu reći: *haec studia in adversis solatium praebeant*. Koliko bi život bio nesnosniji, da nemam te zabave!¹⁰² Molim Vas, da još jednom primite moju srdačnu zahvalnost!

Vaš iskreni poštivalac

V. Jagić

¹⁰¹ Deržavin, Gavrila Romanovič (1743. – 1816.). ruski pjesnik i dramaturg prosvjetiteljstva, državnik, senator i aktivni tajni savjetnik. Vidi: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. Pristupljeno 14.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/14694>>.

¹⁰² Jagić o tom svom pisanju memoara pisao i Juliju Benešiću 16. studenoga 1917. „(...) To isto i ja pišem u tim teškim vremenima, gdje se ne mogu baviti ozbiljno naukom, uspomene su sabrane iz mnoštva sitnica, kojima je obilovao moj život, ali za živu publiku, bojim se, nemaju ni značenja ni zanimljivosti. Mene tjera besposlica da to pišem, da bih zaboravio strahote vremena, a mislim si da bi možebit za sto godina negdje netko naišao na zaprašene tabake mojih uspomena te bi ih iznio na vidjelo kao dokaz, kakova su to bila vremena nekoć. (...) ja pričam suštu istinu, ne pišem romana, htio bih biti objektivn, ali mogu biti za čitaoca po strani i suviše subjektivn. Sve bi to trebalo da ocijenite Vi i g. Lunaček. Meni neće biti nimalo krivo, ako reknete, to nije pisano za nas i naše ljude, ta ja sam računao na 100 godina iza nas!“ Pismo u cijelosti vidi u: Jembrih, *nav. dj.*, 2022., 357-358.

25.

U Beču, 10 studenoga 1921.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine!

Već se davno spremam da vam se sa nekoliko riječi oglasim, ali i ako ćete mi teško vjerovati, ipak je cijela istina, da sam jednako zabavljen svakojakim poslovima, sada već pod stare dane više kao šegrt ili kalfa, nego li kao majstor, to jest ne radim što bih ja htio, već što drugi od mene traže. A sve su to donesla teška vremena, u kojima mi ovdje živimo, kao ono u sedam gladnih godina staroga zavjeta. Hvala bogu ne zdravlju, koje mi još u mojim visokim godinama dobro služi, tako da mogu raditi i služiti, ne ulazim u broj "der Arbeitslosen" ili u invalide, i ako kao penzionirac stojim u aussterbe-etatu, koje bi ministar finacija najvolio da briše, jer su mu i činovnici i penzionirci već preko glave te ne zna kako bi se ih oprostio.¹⁰³ Ja dakle ne dangubim, ne besposličim, i ako moja današnja radnja naliči više onomu, što Rusi zovu "crnom rabotom", nego li čemu sam privikao u preko pedeset godina boljega i razumnijega života.

Htio sam vam odmah, kada dotjeraste na kraj, svoj obširan odziv o Prohaskinoj knjizi, staviti pitanje, niste li računali i koliko posebnih otisaka one vrlo poučne recenzije u *Obzoru*. Vi znate, kako su sada pošte neuredne, pa lako i meni po koji broj dodje a po koji opet pofali, tako da potpunog teksta nisam imao pri ruci. Kad bi dakle kod vas bilo posebnih otisaka, vrlo biste me zadužili jednim eksemplaram.

Ja sam počeo već i sam čitati Prohaskinu knjigu, moram mu priznati da je marljivo ispisao odzive savremene kritike, samo ne znam, da li su ti izvori njegova znanja svagda čisti i bistri. U prikazivanju stvari za čudo je neokretan, ono vječito ponavljanje kod svakoga pisca kad i gdje se rodio, gdje polazio škole to dosadjuje preko svake mjere. Veliku opažam nejednakost, čak u stilistici, između pisaca hrvatskih i srpskih, to sve stoji daleko u vezi sa njegovim izvorima. Po njegovu prikazivanju ne vidi se tačno i jasno, jesu li to zbilja dvije nezavisne literature ili su nešto srednje između dvije i jedne. Toliko sam zaostao u poznavanju novije literarne radnje, da se u njegovu dijeljenju na starije i mlađe, realiste i simboliste, moderne i najmodernije itd. ne umijem snaći. Tačne definicije, zašto je netko ovakav a netko onakav, nisam mogao naći u njegovoj knjizi. Možda će Vaša kritika izazvati njegovu odbranu, njegov odgovor. Time bi se mogla koje gdje stvar objasniti.

Sudeći po vašoj radnji mogu mislim pretpostaviti, da vam sad zdravlje dobro služi. Ne mogu se ni ja potužiti, i ako sam u mojem Payerbachu proveo u dva maha svega jedva 14 dana, ne bih mogao kraj strahovite skupoće ni toliko izdržati, da mi

¹⁰³ Jagić je u Beču 1908. kao umirovljenik godišnje primao 14.000 kruna mirovine.

nije jedna stara prijateljica ponudila kod sebe u vili besplatan stan. U septembru bile su kod mene kćerka (g. Rešetarova) i unučica. Narazgovarasma se do mile volje o Zagrebu i zagrebačkom životu. Po svemu vidim, da se kod vas ipak lakše i veselije živi, nego kod nas. Samo ljudi sa inostranom valutom hvale se, da je kod nas jeftino, mi tuzemci toga ne opažamo.

Znam, da na vas ne spada, i opet ću vas lijepo umoliti, da reknete u administraciji *Obzora*, da neka ne šalju ovamo po dva broja *Obzora*, jedan na moje, drugi na sinovljevo ime. On čita, ako ga kad god što zanima, u mojem broju, a ne bi mu bilo milo, da poslije dobije računa, kojem nije dao uzroka, jer nije *Obzora* naručio. Danas se kod nas brišu svi troškovi, bez njih se može biti. Ja sam neki dan, upravo pred sam početak studeni, naručio u horu, 25 metr. centi ugljena platilo sam 25 hiljada kruna. I još sam dobro prošao jer sad stoji 100 kila već preko 1500 kruna. A k novoj godini groze nam se, da će jedan hljebac crnoga kruha stojati oko 350 kruna!! Kad sve to uzmem na um, tada ne mogu zaboraviti, da ste Vi, da upravi Vi, dolje inicijativu za onu blagu misao, što je hrv. vlada pomogla životnim namirnicama. Čujem, da će mi i opet nešto u tome doznačiti. Bog im platilo!¹⁰⁴

Preporučam se u Naše lijepo prijateljstvo te ostajem Vaš iskreni poštovalac

V. Jagić

26.

Beč, 32. prosinca, 1921.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine i prijatelju!

U zadnjim časovima ove teške godine, koja će kod nas može biti roditi još težu, hoću da se i vama odužim na prijateljskom pismu, na koje nisam žalibog prije odgovorio ispunjenjem obećanja, kojemu ste se može biti nadali. Zato ću najprije ne opravdati već ispričati moje čutanje. Nije pomanjkanje dobre volje, već neka slabost i neodlučnost – znak staračke slabosti – uzrok da se nisam Vašemu pozivu k božićnom prilogu odazvao. Mene sve muči misao, zašto da se stari čovjek glasi, kao živ mrtvac iz groba, dok veliku riječ vode sasvim nove generacije, kojima nije ni malo stalo do uspomena iz starih vremena. To smeta mojem raspoloženju, da iznesem ma što god na vidjelo iz onoga, što u časovima odmora stavljam na papir, i onako ne znam pravo za koga! Kad je prije mjesec dana bio u Beču prof. Radonić¹⁰⁵

¹⁰⁴ Vidi bilj. 103 ovdje.

¹⁰⁵ Jovan Radonić (1873. – 1956.) srpski povjesničar; o njemu vidi: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51554> Radonić je Jagiću uputio 63 pisma; vidi u NSK, Zagreb, sign. 4610b.

iz Beograda, dao sam na njegovu želju 50 tabaka mojih "Uspomena", da ih čita, on ih je, polazeći iz Beča u Berlin meni vratio, ne rekav ni "Hvala". Po tome slutim i sudim, ako je što god i čitao, da nije bilo za nj ni malo zanimljivo. A kad nije moje pričanje zanimalo njega, koji je kao istoričar ipak dosta blizu filologu, kako bih mogao očekivati da ću ugoditi komu god drugomu. Nije dakle bilo pravog raspoloženja. Ali nije bilo ni slobodnog vremena, pošto sam ova posljednja dva mjeseca mnogo zabavljen čitanjem svakojakih korektura svojih i tuđih lektora. Mi smo penzionirci slavne Austrijske republike dotjerali tako daleko, da pod stare dane tražimo neka-kvu zaslužbu po strani, u krugu svojih sposobnosti. U jednim današnjim novinama priča se, kako je penzonirani hofrat šivao, je se naučio šivati, cipele sebi i svojoj unučici za svadbu. Ja te vještine ne umijem, i ako je moj otac bio ugledan čičmar u Varaždinu,¹⁰⁶ ali što umijem, to je čitati korekture. I tako sam za nevolju postao kod firme Holzhausen-Hauskorektor za tekstove, koji se kod nje štampaju za srpsku akademiju u Beogradu. Ta zaslužba nije tolika, kolika je šteta za moje slabe oči. Ali što ćemo, kad nas republika i akademija tako slabo hrane, da jedva izlazimo. Tako nije ni ta pomoć za odmet. Osim toga kod te dosadne "zabave" barem se um ne napinje, osim kad se korektura tiče moje stvari, kao što upravo sada čitam jedan svoj članak koji sam napisao još prije rata za beogradsku akademiju o slovenskom prevodu grčke "hrišćanske topografije" nekog Kozme Judikoplova, po jednom do sada jedinom poznatom rukopisu nekog srpskog kalugjera Gavrila od g. 1649-e, a taj je Gavrilo svoj srpsko-slovenski priјepis izradio prema ruskom originalu. Moj je rukopis još prije rata bio odaslan u Beograd, a poslije rata god. 1918-te našao se u Nišu, u nekoj hrpi rukopisa, koji bi bili došli na gjubre, da ih nije slučajno spasao pokojni Ljuba Kovačević te donio u Beograd! *Habent sua fata libelli*.

Evo vidite, da nisam upravo bez posla, ma da nije taj posao vrlo interesantan, a na nešto zanimljivije nemam ni sredstvi, jer su mi one moje družice knjige u Beogradu, a bez knjiga ne umijem izmišljati. Tečajem vremena postao sam veliki realista, prema onomu: *der Spiritus ist beim teufel, das Phlegma ist geblieben*.

I ako marljivo čitam *Obzor* (božićnog broja netko mi je ukrao na pošti ili na putu u Beč, jer ga nisam dobio), opet ne razumijem današnje zamršene situacije, ni kako se razvija u Beogradu ni kako u Zagrebu. Beogradski telebani ne poznaju Hrvatske, vode ih za nos Prečani a la Pribičević,¹⁰⁷ a pametniji Srbi, kao Protić,¹⁰⁸ ne

¹⁰⁶ Vidi Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Varaždin 1963.

¹⁰⁷ Adam Pribičević, brat Svetozara Pribičevića slijedio je bratovo političko mnijenje iz 1897. da "narod koji nosi ime srpsko kao i hrvatsko jedan je isti narod". Vidi: Svetozar Pribičević, *Misao vodilja Srba i Hrvata*. U: *Narodna Misao*. Za ujedinjenu hrvatsku i srpsku akademsku omladinu, Zagreb 1897., 49-77. Vidi Hrvoje Matković, *Hrvatska zajednica*, u autorovoj knjizi: *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2004., 47-179. Vidi također, Matota, *nav. dj.*

¹⁰⁸ Stojan Protić (1857. – 1923.), srpski političar i publicist, jedan od osnivača Narodne radikalne stranke, prvi predsjednik Vlade Kraljevine SHS. Za mjesto njenog vođe sukobio se s Nikolom Pašićem.

mogu dobiti većine za svoje mišljenje. Nevolja je i to, što se sa hrvatske strane ne ide pametnijim Srbima dovoljno na susret. Jer jedan Radić kao jedini reprezentant za sve Hrvate – to mi se ipak čini nešto premalo. Zašto nema još tko da vodi veliku riječ? gdje su Trumbići,¹⁰⁹ Smolake,¹¹⁰ Laginja¹¹¹ itd? Jesu li se ti ljudi barem me-

ćem, te izgubio. U hrvatskim i slovenskim krajevima vjerovalo se da se sukobio s Pašićem jer je bio prijatelj s Hrvatima i Slovencima, no to se mišljenje ispostavilo pogrešnim jer se zalagao za *Veliku Srbiju*. Protić je autor knjiga *O Makedoniji i Makedoncima, Albanski problem i Srbija i Austro-Ugarska, Srbi i Bugari u Balkanskom ratu, Tajna konvencija između Srbije i Austro-Ugarske* itd. Prema Google: https://hr.wikipedia.org/wiki/Stojan_Protić%C4%87

¹⁰⁹ Ante Trumbić (1865. – 1938.) odvjetnik, narodni zastupnik i vođa *Hrvatske narodne stranke* na dalmatinskom saboru; bio je načelnik Splita i zastupnik kotara zadarskoga u austrijskom Parlamentu. Bio je predsjednik Jugoslavenškoga odbora. Vidi Šišić, *nav. dj.* 84-85. Google: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/trumbic-ante>. O Trumbiću vidi: Ivo Perić, *Ante Trumbić na dalmatinskom političkom poprištu*, Split 1984.

¹¹⁰ Josip Smolaka (1869. – 1956.) Od 1897. bio je član vodstva Stranke prava, a od 1901. zastupnik Dalmatinskoga sabora u Zadru. Podupirao je politiku »novoga kursa«, a nakon sukoba s A. Trumbićem, odrekao se mandata i napustio Stranku prava. God. 1905. osnovao je Hrvatsku demokratsku stranku i glasilu *Sloboda*. Odobravao je Riječku i Zadarsku rezoluciju i surađivao s Hrvatsko-srpskom koalicijom. Od 1910. bio je zastupnik u Carevinskom vijeću u Beču, a od 1911. zastupnik u Dalmatinskom saboru. God. 1917. kao član Jugoslavenškoga kluba u Carevinskom vijeću sudjelovao je u potpisivanju Svibanjske deklaracije. God. 1918. bio je izabran u Središnji odbor Narodnog vijeća SHS te je bio član Zemaljske vlade za Dalmaciju. Bio je član izaslanstva koje je 1. XII. 1918. u Beogradu dogovorilo stvaranje Kraljevine SHS, potom sudionik mirovne konferencije u Parizu 1919.–1920., gdje se protivio odricanju od Rijeke i Zadra u razgraničenju s Italijom. Sudjelovao u radu Privremene narodne skupštine, a 1920. izradio je Nacrt jugoslavenškog ustava. U međuratnom razdoblju bio je veleposlanik u Vatikanu, Berlinu i Madridu. God. 1941. usprotivio se pristupanju Trojnomu paktu, a 1943. uključio se u partizanski pokret i bio vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a, a u NKUJ-u povjerenik za vanjske poslove. Na Visu je sudjelovao u pregovorima Tito-Šubašić (1944.). U Privremenoj vladi Demokratske Federativne Jugoslavije bio je ministar bez resora (1945.–1946.); bio je i predstavnik Jugoslavije u Savezničkom vijeću za Italiju. Prema Google: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/smolaka-josip>. Treba još spomenuti da je Smolaka, prigodom oblikovanja kraljevine SHS, potpisao "Predlog zemaljske vlade za Dalmaciju". Vidi Šišić, *nav. dj.*, 1920., 268-269.

¹¹¹ Matko Laginja (1852. – 1930.) hrvatski političar. Studirao pravo u Zagrebu (1871.–1873.) i Grazu (1873.–1875.), gdje je doktorirao 1885. Od 1890. odvjetnik u Puli, a od 1915. živio je u Zagrebu. U mladosti je prihvatio politički program A. Starčevića, a zajedno s pravašima V. Spinčićem i M. Mandićem odlučno se suprotstavljao talijanskom nacionalizmu u Istri. God. 1882. bio je urednik lista *Naša sloga*, a 1883. izabran je u Pokrajinski sabor Istre, u radu kojega je sudjelovao do 1914. Od 1891. do 1901. i 1907–1918. bio je zastupnik u Carevinskom vijeću u Beču. Jedan je od osnivača Istarske posujilnice (1891) i Gospodarske sveze za Istru (1903.), utemeljenih u Puli. Sudjelujući u radu Carevinskoga vijeća zagovarao je sporazum s talijanskim liberalima (1908.), dok se za I. svjetskoga rata zauzimao za politiku *Jugoslavenškoga kluba* zastupajući pravo južnoslavenskih narodâ na samoodređenje unutar Austro-Ugarske Monarhije. God. 1917.–1918. bio je predsjednik Starčevićeve stranke prava, a 1918.–1919. povjerenik za Istru u *Narodnome vijeću* u Zagrebu. Nakon I. svjetskoga rata bio je član Privremenoga narodnog predstavništva (1919.–1920.), član Zakonodavne narodne skupštine te ban Hrvatske i Slavonije (1920.). Nakon *Rapalskoga ugovora* (1920.) bio je predsjednik *Narodnoga kluba* (1920.–1922.), a potom *Hrvatske zajednice*. Premda

dju sobom, ako i tajno, dogovorili, što hoće i što bi ih zadovoljilo? Pasivna politika nije nikada vodila k cilju. Istina čitao sam u nekom intervju Drinkovićevom,¹¹² da današnje držanje Hrvata nije samo pasivno, već i aktivno, ali ja tragova te aktivnosti nigdje ne opažam.

Ja sam Vam puno zahvalan, što mislite da bih imao i ja misliti na povratak u domovinu. Ali od toga ne može, dragi gospodine i prijatelju, ništa da bude. Pod stare dane treba da čovjek čami u kutu, gdje ima koliko toliko pravo na uživanje mirovine. A to je pravo meni osigurano samo u Beču, gdje sam ipak službovao 22 godine, dok su me iz Hrvatske otpravili već g. 1870-e. Po kojem bi titulu mogao tražiti, da budem na teret SHS? Ja bih bio zadovoljan, da mi Beograd prema odluci ministarskog savjeta od 20 hiljada švajc. franaka dadne svake godine 5 hiljada dinara, koliko čini hiljada švajc. franaka po kursu u dinarima. To je, čini mi se, ipak znatno više nego li 5 hiljada dinara. To bi bila "interpolatio in melius", dok je današnjih 5 hilj. Dinara za mene *interpelatio in peius*, a in melius za beogradsku kasu. A ja sam može biti ipak toliko zavrijedio, da se kod aut-aut na mene protegne tumačenje, koje je povoljnije za mene lično. To mi je zbila i obećano, samo ne znam ne misle li pričekati s ispunjenjem, dok odem na drugi svijet?

Želeći Vam srećnu novu godinu, zahvaljujući za onu dragocjenu pošiljku Vaše ocjene na Prohaskinu knjigu, molim vas da me zadržite i nadalje u dragocjenom prijateljstvu.

Vaš iskreni poštovalac

V. Jagić

je bio izabran u Ustavotvornu skupštinu, 1921. napustio je njezin rad zbog izrazite centralističke politike. Bivio se i znanstvenim radom, poglavito pravnom poviješću i kulturnim naslijeđem Istre. Stručne je radove objavljivao u listovima *Naša Sloga*, *Pravo* i *Vienac*. Značajnija djela su mu: *Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju u Istri i kvarnerskih otocih* (1880.), *Austrija i hrvatsko pitanje* (Oesterreich und die kroatische Frage, 1883), *Kastav: grad i občina* (1889.), *Istarske narodne pjesme* (1924), *Istarske pričiće* (1945), *Istranom: književna ostavština* (1970.). Prema Google: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35110>

¹¹² Mate Drinković (1868. – 1931.), političar i publicist, pristaša stranke prava. O Njemu vidi: *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 3, Zagreb 1993., 611-612.

27.

Beč, 19. ožujka 1922.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine i Prijatelju!

Na vaše ljubazno i zanimljivo pismo htio bih odgovoriti opširno, kad bih samo umio na svaku stvar, koje se dotaknuste, dati odgovor koji bi Vas zadovoljio. Ali to je teško, gotovo nemoguće, jer sam više nego što si možete i zamisliti ovdje osamljen i neobaviješten o stvarima koje se dogagjaju našoj blaženoj Jugoslaviji ili kako službeno glasi u Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca. Kažu da je Beč pun Hrvata, koji ovdje žive ili ovamo dolaze. Ali to su nove generacije, ljudi meni nepoznati, za koje niti sam ja objekt koji bi njih zanimao niti su oni potrebni meni. Tako Vam ja buchstäblich aber wahr, ne vidim u Beču gotovo ni jednoga Hrvata ako izuzmete sina mogega sinovca Gitnera (iz Našica), koji ovdje polazi trgovačku akademiju. Nešto bolje stoje koneksije sa Beogradom, jer odanle dolaze ipak ovamo i profesori meni poznati n. pr. Pavle Popović,¹¹³ Radonić, Ćorović, Barić,¹¹⁴ i još neki. Moj je dakle

¹¹³ Pavle Popović (1868. – 1939.), srpski književni povjesničar i kritičar. Kad je riječ o tom Popoviću treba spomenuti da je on u svojoj knjizi *Pregled srpske književnosti*, Beograd 1927. tvrdio, a to prihvaćaju još i danas (2024.) u Beogradu, da je stara dubrovačka književnost 15. do 18 vijeka "vrlo važna oblast srpske književnosti". Vrlo je indikativno da je taj literarni historičar posegnuo za našim Dubrovčanima. Da Popović u tome nema nikakvo opravdanje, potvrdio je Jovan Skerlić u svojoj *Istoriji nove srpske književnosti* (1921., 4) koji tvrdi, da „su latinicom štampane knjige dalmatinskih književnosti, i ako pisane dobrim narodnim jezikom, izgledale potpuno tuđe pravoslavnim Srbima“. Skerlić kaže i to: "Za tu književnost u Srba se gotovo nije ni znalo, i ako je ko od obrazovanijih Srba i poznavao nije je smatrao kao svoju". Skerlić navodi razloge tomu: „Srbi su sa krajnjim nepovjernjem gledali na svaku knjigu latinicom štampanu“. Čudno je da su današnji "znalci" srpske književne povijesti u Beogradu prezreli svog Skerlića i upustili se u krađu dubrovačke književnosti, svojatajući ju kao srpsku književnost?! Moglo bi se zaključiti da je Pavle Popović zapravo htio popuniti 400-godišnju prazninu i nedostatak umjetničke književnosti kod Srba, te je zbog toga posegnuo za dubrovačkim hrvatskim piscima. No žalosno je to danas u 21. stoljeću, da u Srbiji književni povjesničari čine to isto. Vidi: Alojz Jembrih, Glasovi 19. stoljeća protiv srpskog prisvajanja hrvatskih pisaca. U: *Vijenac*, književni list za umjetnost, kulturu i znanost, br. 685, Zagreb 2020., 9.

¹¹⁴ Barić, Henrik, hrvatski jezikoslovac (1888. – 1957.). Studirao poredbenu gramatiku u Grazu (kod R. Meringera i L. v. Schrödera) i romansku lingvistiku u Beču (kod W. Meyer-Lübkea). Od 1920. docent, pa izvanredni i redoviti profesor poredbene lingvistike u Beogradu; od 1954. u Sarajevu i direktor Balkanološkog instituta. Bavio se indoeuropeistikom s težištem na albanskom. Datirao je tzv. Milanski odlomak u kraj XIV. stoljeća i tako utvrdio da je to najstariji spomenik albanskoga jezika. Djela su mu: *Albansko-rumunjske studije* (*Albanorumänische Studien*, 1919.), *O uzajamnim odnosima balkanskih jezika* (1937), *Praindoevropska i indoevropska pitanja* (1940.), *Ilirske jezične studije* (1948.), *Rečnik srpskoga ili hrvatskoga i arbanaskoga jezika* (1950.), *Lingvističke studije* (1954.), *Istorija arbanaškog jezika* (1959). God. 1923.–1926. u Beogradu izdavao *Arhiv za arbanskostarinu, jezik i etnologiju*. Zastupao tezu o tračkom podrijetlu albanskoga. Perma Google: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5929>.

glavni, gotovo jedini izvor vaš "Obzor", koji ja s velikom zadovoljštinom čitam i uvijek odobravam njegovu politiku i njegov ugledan način pisanja, bez prostačtva koje se u srpskoj, a možda i u hrvatskoj publicistici tako goropadno širi. To je valjda ta hvaljena sloboda štampe? Neki je dan bio kod mene nekakav mladić Nijemac (iz Sedmogradske), koji je došao, da me ako je istina interviuira u ime Agramer Tagblatta.¹¹⁵ Ja bih čini se pametnije bio uradio da sam ga otjerao, ali kako ne umijem biti neuljudan pustio sam ga da govori (vidio sam da je velika neznalica) te sam mu na neka pitanja i odgovorio, ali samo općenitim riječima kojih on valjda nije ni pravo razumio, te ako zbilja što napiše za Agramer Tagblatt, bojim se da će tu biti svega i svačega. Hoće li bar spomenuti, kako sam pohvalio "Obzor" kao najugledniji južnoslovenski organ? Valjda neće! Da, dakle vaš *Obzor* donio mi je veliku nasladu onim vašim člankom o profesorima medju sobom, u kojem ste kazali mnogo živih istina. Ali Vaše pismo priča mi stvar mnogo Vaša obavijest osnovana na istini. Mislim vaše spominjanje, da Ivšić¹¹⁶ kani nametnuti zagrebačkom Filozofskom fakultetu za profesora – Bogdanovića.¹¹⁷ I to poslije Vaše kritike, koju je potvrdio Pavle Popović? Može li to biti? Ili bolje da kažem ima li on zbilja toliko značenja u fakultetu, da se nada da će sa svojim predlogom prodrijeti? Zar je Zagreb. univerzitet spao na tako tanke grane? Budimo pravedni, ako se mora zbilja popuniti Šurminova¹¹⁸ katedra – a zar on odlazi? – valjalo bi naći (a možda i imate) kojega mladjega čovjeka te ga poslati s "komandirovkom", kako Rusi kažu, u svijet da 1-2 godine študira te se spremi za posao kako valja. Vi spominjete članak Kolendićev¹¹⁹ u "Životu", ja toga članka nisam čitao, ali to znam, da su Bogdanovića na osnovu referata prof. Kidriča¹²⁰ u Ljubljani jednoglasno odbili. Dakle ni za Ljubljanu nije bio dobar, a sada da bude predložen za – Zagreb?! Tu bih ja sto puta volio Prohasku, ma da ni meni ne imponira njegova starija književnost. Za onoga drugoga gospodina ne umijem ništa kazati, jer se po objelodanjenim tekstovima ne može suditi o njegovu znanju. Jedan gospodin ovdje, koji ga zna od davnna, ne hvali ga odveć, ali

¹¹⁵ Dnevne novine izlazile su na njemačkom jeziku u Zagrebu od 1886. do 1922. Uredništvo je bilo na strani oporbe protiv unionista.

¹¹⁶ Stjepan Ivšić (1884. – 1962.) hrvatski jezikoslovac, akcentolog i dijalektolog. Vidi: Google tražilicu u: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28255>; *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 6. Zagreb 2005., 208-210. Vidi bilješku 81 ovdje.

¹¹⁷ David Bogdanović (1869. – 1944.), hrvatski književni povjesničar, Vidi Google tražilica: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2224> Valja spomenutu da je u Jagićevu *Arhivu*, u svesku 36, str. 559-561 i 37, str. 219-220 Josip Nagy napisao recenziju Davidovićeve knjige: *Pregled književnosti hrvatske i srpske*.

¹¹⁸ Đuro Šurmin (1867. – 1937.), književni povjesničar, kritičar i političar. Vidi u: Google tražilica: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/surmin-djuro>

¹¹⁹ Petar Kolendić (1882. – 1969.), kulturni i književni povjesničar. Vidi: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kolendic-petar>

¹²⁰ France Kidrič (1880. – 1950.), slovenski književni povjesničar, teoretičar; vidi: https://sl.wikipedia.org/wiki/France_Kidri%C4%8D. Vidi Kidričeva pisma Jagiću u: Jembrih, *nav. dj.*, 2022., 305-322.

ga i grdi, samo kaže da je tašt i ambiciozan. Ne čini li mu Drechsler¹²¹ krivo? Njegovo opravdavanje u *Obzoru* nije me sasvim umirilo. Slažem se s vama da bi se imalo mnogo paziti, kako će se popunjavati univerzitetske stolice na svim fakultetima bez razlike. To je jedino poprište, gdje se Hrvati mogu uspješno boriti za kulturno prvenstvo na slovenskom jugu. Ako Beograd preotme mjesto Zagrebu u pitanjima političkog života, trgovine bogatstva itd, ali u kulturnim zavodima mogao bi Zagreb, kao do sada, bez prigovora prednjačiti, samo ne bi smjeli profesorski zborovi gledati ni na kakve druge preporuke van na naučnu ili umjetničku spremnost. Već se do sada čini mi se, kod namještenja dosta griješilo tako da su i Beč i Graz puni hrvatskih djaka što je za Zagreb *testimonum paupertatis*. S te strane je Vaše negodovanje potpuno opravdano. Ja se dobro opominjem kako se Rački u sedamdesetim godinama meni tužio na zagrebački univerzitet, da nije ono što se od njega očekivalo te je naknadno odobravao što ja nisam došao iz Odeze u Zagreb. Bog je milostiv, kažu Rusi, te da iskreno kažem odbranio je i mojega sina!

Ja vam i u tome za pravo dajem, da će iz današnjeg mamurluka u koji je ugrezao sav današnji svijet jednostranim klanjanjem mamonu novcu u prekomjernom uživanju – izvući neka idealna sila, koju obično zovemo religija, samo što današnja ni katolička ni pravoslavna službena crkva ne stoje na visini te lijepe, velike zadaće! Čini se da bolje njoj odgovara protestantizam te su za to Nijemci, Englezi i Amerikanci zdravije rase od romanskih naroda. Bio sam vrlo zadovoljan pročitav jučer u *Katoličkom Listu* kritiku na onoga Poljaka koji bi htio da Rim povjeri Varšavi pitanje ujedinjenja zapadne i istočne crkve. Tu sam jednom našao u Kat. Listu pametnu stvar. Meni su od svih Slavena najmanje po duši Poljaci radi njihove neiskrenosti koliko se po poljskoj literaturi širi mesijanizam, a gle, sada kad su došli do vlasti kakvi su spram Malorusa i Bjelorusa! Ne vjerujem mnogo ni u njihov odnos spram Češke republike i naše SHS.

Najposlije kazat ću Vam nekoliko riječi o sebi. Nemojte, molim Vas, o meni voditi brige, osobito ne mislite da je moj ovdješnji boravak odveć težak. Istina nije ono i onako, kako je bilo prije rata t. j. do godine 1914-te, ali kraj umjerenih potreba, kojima sam malo po malo privikao, mogu snosno živjeti. Da sam za nevolju postao antialkoholik i vegetarijanac, to čini se momu zdravlju čak i prija, mogu Vam se pohvaliti da sam za svoje 84 godine upravo neobično zdrav i krepak. Što kako vidim a i sluh nije kako bi trebalo, tko će se tomu u takvim godinama čuditi? Ali zato mogu još dobro hodati a kako vam i ovo pismo svjedoči, lako vodim rukom pero (kad bi samo tinta bila nešto bolja). I posla imam uvijek dosta, ne smijem se potužiti na besposlicu. Istina od kako mi biblioteka ode u Beograd, kao da mi je tko

¹²¹ Branko Vodnik. Vidi: *Zbornik o Branku Vodniku, književnom povjesničaru*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2001. i u njemu: Alojz Jembrih, *Branko Drechsler (Vodnik) u zrcalu svojih pisama Vatroslavu Jagiću*, str. 265-281.

odsjekao obje ruke; koliko mi god puta pofali koja knjiga, zazebe me u srcu, postajem malodušan, ali se tješim time, da su i mnogi drugi u tom teškom vremenu na sličan način postradali. Ostaje mi jedan način zabave i posla: radim na "Spomenima mog života". Ja sam počeo te Spomene njemačkim jezikom za bečku akademiju te sam ih dotjerao čak do blizu kraju, a poslije razmislio sam te stao to isto samo "malko drukčije" izradjivati našim jezikom. Pošto se jugosl. akademija spram mene nije odlikovala ljubaznošću, odlučio sam pisati *Spomene* ćirilicom za beogradsku akademiju, ali sada mi je to žao zbog žalosnih odraza između Srba i Hrvata, koji postaju svakim danom žalosniji. Da vam se ipak pohvalim, do sada sam pričanje dotjerao do godine 1886-te, mogeg odlaska iz Petrograda u Beč. Ja samo tome napisao 80 (!) tabaka u folio, po 4 stranice svaki list, dakle u svemu preko 320 stranica sitnog pisma. Već po tome možete sračunati, da je to čitava omašna knjiga, koju ja sam za utjehu rado čitam, ali ljude današnje generacije sve to malo bi zanimalo, već zato što je velika većina sadržine ipak namijenjena slovenskoj (slavenskoj) filologiji. Tu ima opširnih izvadaka iz moje bogate prepiske sa rođacima (oba brata, Petar Zoričić), sa prijateljima (Rački, Šulek, Daničić, St. Novaković) – sa ovima dakako našim jezikom – zatim češki sa Gebauerom,¹²² Jirečekom, ruski sa Sreznevskim¹²³ i svima onodobnim ruskim profesorima, itd, itd. Kad bi bila bolja (...) za štampanje knjiga jeftinija vremena, i kad bih ja imao novaca kao kakav "Kriegsgewinnwer", ja bih o svom trošku dao naštampati samo nekoliko eksemplara koji dakako ne bi došli na prodaju (tako je nekoć uradio Veber), da se ne bi reklo, da Jagić prodaje samog sebe, kao što se u Beogradu govorilo o Miličeviću da prodaje svojega oca! Ali to su puste želje, koje me ipak ne mogu odvratiti od nastavka posla već zato, što je to za mene u toj velegradskoj samoći velika naslada, da se mogu osvrtni na moju i ako skromnu ipak ne sasvim beskorisnu prošlost.¹²⁴

¹²² Jan Gebauer (1838. – 1907.) češki slavist, vidi: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=21487>. Gebauer je Jagiću uputio 228 pisama. Vidi u: NSK, Zagreb, sign. 4610b.

¹²³ Izmail Ivanovič Sreznevskij (1812. – 1880.) ruski slavist. Vidi: Google tražilica: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=57625>.

¹²⁴ Jagić je o tim svojim spomenima pisao i Juliju Benešiću 16. 11. 1917.: "(...) To isto i ja pišem u tim teškim vremenima gdje se ne mogu baviti ozbiljnom naukom, uspomene su sabrane iz mnoštva sitnica, kojima je obilovao moj život, ali za živu publiku, bojim se, nemaju ni značenja ni zanimljivosti. Mene tjera besposlica da to pišem, da bih zaboravio strahote vremena, a mislim si da bi možebit za sto godina negdje netko naišao na zapašene tabake mojih uspomena te bi ih iznio na vidjelo kao dokaz, kakova su to bila vremena nekoć. (...) Kad čovjek broji 80-u godinu, ne smije se s poslom odgadati! – Ako me ne snadje kakova nevolja, ako ne nastradam od gladi ili od studeni – jedno i drugo prijeti Bečlijama, dakle i meni – mogao bih do kraja ove godine taj suvišni posao zbilja dovršiti. Ako se tada desi zgodna i sigurna prilika, poslat ću rukopis u Zagreb, ako se nadje netko tko će htjeti čitati moje piskaranje, moći će se vidjeti, što bi moglo od toga ući u Suvremeni ili u Obzor. Ja pričam suštu istinu, ne pišem romana, htio bih biti objektivan, ali mogu biti za čitaoca po strani i suviše subjektivan Sve bi to trebalo da ocijenite Vi i g. Lunaček". Jagić je zapravo Juliju Benešiću nudio da hrvatsku verziju njegovih spomena on objavi. Vidi se to iz pisma od 27.

Evo vidite, ja nemam razloga željeti, da izadjem iz bečke osamljenosti, ja sam ovdje što no kažu u svom kutu nikomu na putu, niti me tko žali n i tko zavidi, nemam povoda ljutiti se na ljudsku nevaljalštinu ili glupost, a što dopre do mene preko Obzora iz domovine, ne uzrujava tako ovdje na strani, kako bi da sam kod kuće. Živim u vjeri, da će današnje vlastoderšce prije ili poslije zamijeniti bolji, pametniji ljudi, koji će većom uvidjavnosti udesiti snosne prilike ne samo za Srbe već i za Hrvate, da će doći do pravedne podjele vlasti da bi se osjećao i Hrvat u svojoj kući svojim gospodarom kao što Srbin u svojem zavičaju. Vjerujem u političku Jugoslaviju, koja podnosi eksistenciju Hrvata uza Srbe i Srba uz Hrvate, da će doći bolje vrijeme kad se ne bude Srbin zgražao nad imenom Hrvatskim ili napako. Tih boljih vremena ja doživjeti dakako neću, ali vjerujem da će to jednom, prije ili kasnije doći. Današnja generacija imaće već tu znatnu zaslugu za očekivanu bolju budućnost, ako srećno izdrži ovo teško prelazno vrijeme, bez odveć velike štete za celinu, koja nam je i onako po našoj nedalekovidnosti znatno okrnjena.

Hoćete li da Vam još nešto kažem. Još u 84 godini imam čak u univerzitetu posla, t. j. funkcioniram kao eksaminator kod rigoroza i kod državnih ispita za slovenske (slavenske) jezike i literature, i to ne samo za Beč već za Gradac (Graz). Nadam se ipak, da će se taj teret od skora skinuti sa mojih ledja! Evo gle, i tu u Beču nisam sasvim suvišan. U bečkoj akademiji sad sam najstariji, koji još dolazi i to vrlo redovito na sjednice, redovne i razne vanredne. Ne mogu se dakle potužiti, da ne bih imao ipak koliko toliko posla.

Iz svega toga možete zaključiti, da nemam nikakva razloga željeti, da okrenem ledja Beču, u kojem vlada istina grdna skupoća, ali kad se računa po kursu, mnoge su stvari kako čujem jeftinije nego li u Beogradu (kako je u Zagrebu, ne znam). Vama za vaše velike nezaslužene simpatije sto i sto puta velika, toplu, srdačnu, iskrena hvala. Budite mi i nadalje isto tako naklon i dobar, a ja Vama želim svaku sreću i svaki uspjeh.

Molim Vas, primite moj srdačni pozdrav.

Vaš V. Jagić

11. 1917. u kojem Jagić opet piše: "(...) Kazat ću Vam ovo: kada dovršim posao – a blizu sam kraju – ako samo nadjete toliko vremena, da završite u moj njemački rukopis, stavit ću Vam na dušu, da presudite, ne kao redaktor, koji je lakom na svaki rukopis, već kao strog bespristran sudija, bi li to zbilja zgodno bilo da se već sada štampa?" Jagićeva pisma Juliju Benešiću prvi put objavio sam u časopisu Kroatologija, 5, br. 1, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2014., 117-132.

28.

Beč, 14. prosinca 1922.

VIII/I. Kochgasse 15

Mnogopoštovani Gospodine i Prijatelju!

Čudim se, što se na me žalite, kao da sam kod vas s pismima na dugu, a ja sam, mislim, na svako vaše pismo odgovorio. Istina već je mnogo vremena prošlo u mučanju, ali to je bilo ljeti, kad nismo mogli jedan za drugoga znati, gdje smo i kamo da si dopisujemo. Dodat ću odmah, da sam ja sve do druge polovice jula bio u Beču, istom 18/7 pošao sam na 10 dana u Baden sa mojom rođakinjom (Njemicom iz Koruške, koja je upravo u rodu ne sa mnom, već s mojom snahom, isto tako Njemicom iz Koruške), a poslije vrativ se na nekoliko dana u Beč, pošao sam opet sâm onamo od 8. do 28. augusta. Tako sam ipak skucao 30 dana na "ladanju", i ako Beden nije za ljeto, jer je odveć malo svježine gorske. U tom je pogledu kud i kamo ljepše u Pajerbachu, gdje Raks-alpa daje divni gorski vazduh. Ali u Pajerbachu, je preko ljeta strašna skupoća, koju čine najviše magjarski čivuti. Već u Badenu stajalo me 30 dana boravka u sauerhof (nekoč je to bio vojni za oficire proračunani zavod, sad je vlasništvo državno te činovnicima davaju nešto popustnine, meni su dali 10%) oko 600 hiljada naših kruna, a u Pajerbachu trebalo bi za toliko vremena najmanje 1½ milijuna. Toga "drobiša" kod mene nema, zato sam se zadovoljio sa Badenom. Čini se, da mi je ipak i badenski boravak dobro učinio, jer se hvala bogu za sada bar ne mogu potužiti, 85-tu godinu snosim još uvijek prilično lahko. Za dokaz navest ću, da mogu svaki dan iz moje ulice do nekošnjeg burga (to je dobra ½ sata) pješke na ručak, gdje imamo u jednoj dvorani novoga krila burga (koja je valjda bila proračunana za dvorske slugu) naš na amerikanska sredstva ustrojani „professorentisch“, gdje kao penzionirac plaćam za ručak sam 2 hiljade kr., dok moja rođakinja za puno slabiji ručak plaća 4 hiljade. Šetnja do burga i povratak kući prija ugodno mojem zdravlju, ovako sam svaki dan (osim nedjelja o praznika) dobar sat na vazduh. Dok mogu podnijeti to kretanje, dotle mi je starost šala.

Sada kad je sve otišlo iz Beča, što su bili moji poznanici, osjećam se vrlo osamljen, barem što se tiče naših ljudi, ostaje mi jedino općenje sa domovinom preko *Obzora*, i rijetkih pisama. Iz *Obzora*, za koji ne mogu dosta zahvaliti staroj uspomeni porodice Mazzurine, što mi ga šalje, doznajem o svim nevoljama političke situacije, u koju su nas naši veliki državnici zapleli kao pile u kućine. Najviše su po mom ne mjerodavnom mišljenju skrivili Pašić i Pribičević i onaj više njih, koji bi već davno imao priliku da ih zamijeni ljudima novog mentaliteta, ako ih ima, a mislim da bi se našli, kad bi bilo dovoljno uma u onih, čija bi dužnost bila da ih traže. Ja sam prije nekoliko mjeseci pisao jednomu prijatelju u Beograd, da bi nam povoljno rješenje srpsko-hrvatskih zadjevica moglo doći, kad bi se kojim čudom našli zajedno Protić

i Davidović,¹²⁵ ali sam odmah dodao, da za Hrvate ne znam ko bi im mogao biti premac. Može bit Trumbić i ko još? Svakako ne bih rekao, da je za to pozvan Smoldaka, a neće biti ni Luginja ni Rojc itd. Koga imate još? Oprostite staru čovjeku, koji ej *laudator temporis acti*, što ću kazati, da danas nema Hrvatska za situaciju ovoga časa ljude, koji bi bili ono, što su nekoć bili Mažuranić, Kukuljević, Mrazović,¹²⁶ Vončina,¹²⁷ da ne govorim o Štrosmajeru i njegovu doglavniku Račkom. Ako se ja varam, ne uzmite mi za zlo.

¹²⁵ Davidović, Ljubomir (1863. – 1940.), srpski političar. Najprije je radio kao gimnazijski profesor. Kao radikalni narodni poslanik odvojio se sa skupinom oko Ljubomira Stojanovića od Radikalne narodne stranke i 1902. osnovao (s J. Prodanovićem, Lj. Stojanovićem i Lj. Živkovićem) Samostalnu narodnu stranku. Od 1904. nekoliko puta bio ministar (prosvjete i unutarnjih poslova), 1905. predsjednik srpske Narodne skupštine, predsjednik vlade Kraljevine SHS (1919. i 1924.). Sudjelovao u donošenju Krfske deklaracije 1917. Od 1919. predsjednik novostvorene Demokratske zajednice. Suradivao s Hrvatskom (republikanskom) seljačkom strankom, ali sporazum Cvetković–Maček nije odobravao. Protivnik Šestosiječanjske diktature i jedan od vođa ujedinjene oporbe nakon 1935. Prema: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/14020>. Ljubomir Vidović uputio je Vatroslavu Jagiću četiri pisma, vidi u NSK, Zagreb, sign. 4610b. O spomenutom ovdje Ljubomiru Stojanoviću vidi u knjizi: Alojz Jembrih,

¹²⁶ *Dragutin Domjanić u novom svjetlu*, POU Sveti Ivan Zelina, 2019., 34–42.

Mrazović, Matija (1824. – 1896.), hrvatski političar i publicist. Nakon studija prava u Zagrebu radio kao odvjetnički vježbenik pri banskoj vladi (1848.), a potom pri vojnom povjerenstvu u Varaždinu. Publicistički rad započeo je 1846. u Gajevim *Novinama horvatsko-slavonsko-dalmatinskima*, a 1848.–1850. suradivao u *Slavenskom jugu* i *Jugoslavenskim novinama*. God. 1850. otvorio je odvjetničku kancelariju u Zagrebu. Od 1853. do 1854. izdavao časopis *Pravnik*, a od osnutka *Pozora* (1860.) suradivao političkim člancima te je 1867. bio i njegov glavni urednik. God. 1871., zbog članaka u *Zatočniku* o konzorciju za isušivanje Lonjskoga polja koji su kompromitirali bana L. Raucha, bio je optužen zajedno s I. Vončinom i J. Miškatovićem. God. 1861. i 1865.–1867. biran je za zastupnika u Hrvatskome saboru kao član Narodne stranke. Zauzimao se za uređenje državnopravnog odnosa s Austrijom neovisno o Ugarskoj, za političko ujedinjenje Južnih Slavena unutar Monarhije, a kao član hrvatskog izaslanstva pregovarao je o reviziji Hrvatsko-ugarske nagodbe. God. 1880. napustio je Narodnu stranku i osnovao Neodvisnu narodnu stranku s programom ujedinjenja Trojedne Kraljevine i njezine državne i financijske samostalnosti. Od 1879. do 1881. bio je gradonačelnik Zagreba te se istaknuo u poboljšanju komunalnih uvjeta grada, kao i za potresa 1880. Prema: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42213>

¹²⁷ Vončina, Ivan, (1827. – 1885.), hrvatski političar. Pošto je diplomirao pravo u Zagrebu, uključio se u rad Narodne stranke. God. 1860. bio je načelnik u Karlovcu, a 1861. imenovan je prvim podžupanom Riječke županije. Zbog sukoba s Mađarima 1868. bio je umirovljen. Na području Vojne krajine u Sisku pokrenuo je tiskaru u kojoj je izdavao opozicijske listove *Zatočnik*, *Branik* i *Südslawische Zeitung*, u kojima napada bana L. Raucha i Hrvatsko-ugarsku nagodbu iz 1868. Blisko je suradivao s I. Mažuranićem. God. 1874.–1876. bio je gradonačelnik Zagreba te je za njegova mandata na Katarininu trgu svečano bilo otvoreno Sveučilište u Zagrebu (1874.). Dvije godine potom, nakon burnih rasprava u gradskom zastupstvu oko gradnje novoga vodovoda, odstupio je s položaja gradonačelnika. Dolaskom L. Pejačevića za bana (1880.), pristupio je mađžaronskoj Narodnoj stranci. Bio je potom predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade (1882.–1885.). Zaslužan je za osnutak Obrtne škole i Kemijskoga laboratorija u Zagrebu (1882.), za useljenje Sveučilišta u Zagrebu u današnju zgradu (1882.), za izgradnju nove zgrade Kraljevske nautičke škole u Bakru (1883.–1884.) i za osnutak Botaničkoga vrta u Zagrebu (1889.). Bio je i prvi predsjednik Zagrebačkoga tjelovježbenog društva Hrvatski sokol. Prema: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65319>.

Evo vidite, preko volje i potrebe zalutao sam u politiku, kojom se nisam nigda *ex professo* bavio, i ako sam zbog nje morao prije 50 godina (ja sam ostavio hrvatsku 9. okt. 1871. godine, dakle sada je prošlo već 51 godina!) otići iz domovine. A sudbina je tako dosudila, da sam sada već i ovdje, i ako sam istom 1887-e godine ušao u bečku akademiju, ipak u našem razredu senior. Ja sam dakle sada senior i za Zagreb i za Beč i za Petrograd. Pomislite samo, iz Petrograda umoliše me da opet preuzmem redakciju *Enciklopedije slovenske filologije*, koju sam vodio prije rata.¹²⁸ Ja bih drage volje na to i pristao, kad bi akademija mogla ishoditi kod današnje ruske vlade, da preuzme na svoj trošak korespondenciju i pošiljanje rukopisa, korektura itd. danas je to teško i skupo te se bez vanredne pomoći ne može ništa uraditi. Pitanje ostaje dakle neriješeno, dok ga ne riješi bradati kosac čovječjih života.

S velikim interesom čitam vaše feljtone u *Obzoru*. Lijepo ste odčitali lekciju onoj jednoj dami, koja nije imala prečega posla, nego da iskali svoj jed nad Hrvatima. Želim Vam ugodno raspoloženje duha i volje, da nastavite svoj posao.

Molim Vas za dokaz, da Vam je ovo pismo došlo do ruku, pošaljite priloženu karticu mojemu zetu, profesoru Rešetaru (Mažuranićev trg 6). sada stoji pismo iz Beča u Zagreb 1500 kruna, to je za vas koji živite o jugosl. kruni malo (t. j. nije baš ni za vas malo, nešto manje od 7 kruna!), ali kod nas je to čitav kapital. Mora se dakle štediti. Nekoć u doba mogega djetinjstva slala su se pisma sve preko prijatelja, nije se pitalo kada će pismo stići adresatu (pa tim se vremenima opet približujemo), a s vana je obično napisano: na dragovoljno otpisanje?

A ja dodajem: otpravite ovu karticu dragovoljno!

Sa srdačnim pozdravom očekujem od Vas obećano opširno pismo.

Vaš iskreni štovalac

V. Jagić

29.

Dopisnica:

Beč, 3. veljače 1923.

Mnogopoštovani Gospodine!

Ne znam, jeste li primili o novoj godini od mene opširno pismo, u kojem sam odgovarao na Vaša prijašnja, te se podjedno požalio, što se tolika pisma i Vaša i

¹²⁸ Što se tiče Jagićeva rada na spomenutoj Enciklopediji vidi: Alojz Jembrih, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022., 136-141.

moja gube. Ponavljam danas, da sam s velikom zahvalnošću primio one izreske Vaše recenzije na Prohaskinu knjigu, što ste mi ih ljubazno spravili iz *Obzora*. Čujem da je i u Beogradu nešto izišlo, ali moja molba, da mi se pošalje, ostala je glas vapijućega! O knjizi Prohaskinoj o Dostojevskom pročitao sam u *Srpskom književnom Glasniku* recenziju poznate srpske spisateljice, koja je u tako visokom stilu napisana, da je nisam razumio! Kod vas dolje sve nosi svoju odredjenu političku boju, prema tom može policija čak i takove zabranjivati. To mi napominje postupanje bečkog magistrata spram čeških škola. Kad nije bilo drugog uzroka, morala je građevinska komisija konstatirati, da zgrada nije zgodna za češku školu. Nije li i zagrebačka policija zabranila ples od straha, da se poruši zgrada te zaspe kojeg opozicionalca?

Čitam rado i pomnjivo *Obzor*, ali me svagda zabode u srcu, kad vidim da se vaši redaktori boje riječi Beč, te su počeli i za naše nutarnje potrebe pisati Wien. Čemu toliko " ...", kako bi Rus rekao? To je, oprostite, isto takova kukavština kao kad pišu *Graz* u mjesto *Grac* ili još pametnije *Gradac*. Mnogo nam fali još samosvijesti: čas smo pretjerani čas preposlušni, fali nam zlatna sredina, mirno poznavanje samog sebe i svoje vrednoće.

Srdačno Vas pozdravljam

V. Jagić

Adresa na dopisnici:
Gospodinu uredniku *Obzora*
Vladimiru Lunačeku
U Zagrebu (Agram)
Marovska ulica 24, I. kat
Hrvatska – Kroatien

30.

Dopisnica:
Beč, 23. veljače 1923.

Mnogopoštovani Gospodine,

Da ne biste rekli, da ja vas zaboravljam, pišem vam ovo nekoliko riječi, koje imaju svoj osobiti povod. Prije 3 nedjelje posjetio me došav po svojem poslu u Beč, g. prof. Prohaska, moj nekošnji djak. Njegovo političko mišljenje – on je čisti Pribičevac!! – nije ni malo simpatično, niti mi je mило bilo čuti, da on Pribičevićev pansrbizam preporuča našim djacima u Pragu. Ali kad mu rekoh, da njegove knjige

o Dostojevskom nisam još čitao (jer je nisam ni imao), on mi obeća i održa riječ, t. j. poslao mi iz Praga jedan eksemplar. Od onog doba ja sam, kad nije bilo drugog prečeg posla marljivo prionuo za čitanje te monografije. Ja znam, da ste Vi njegovu historiju naše hrvatske i srpske literature oštro ocijenili, možda bih morao reći, i osudili. Ja sam i onu knjigu u svoje vrijeme pročitao te sam našao, da doista nije dotjerana, marljivo je ali prebrzo skompilirana, ne odgovara svrsi, koja mu je lebdila pred očima (ali budimo iskreni, gdje ima u nas što bolje?). No koliko sam kimao glavom čitajući onu historiju, toliko moram reći, da je knjiga o Dostojevskom daleko natkrilila moja očekivanja.¹²⁹ To je vrlo ozbiljna, duboko proučena monografija o Dostojevskom, koja bi da su druge prilike svratila na sebe pažnju i u ruskoj kritici. Čak ondje bi je bolje razumjeli i pravednije ocijenili, nego kod nas. Ako g. Prohaska nije knjigu pošto mu je od fakulteta odbijena bila kao habilitacija, sasvim preradio, tada je to upravo jedna velika sramota, što su je odbili i bacili. Mogli su, da su iskreni bili reći: knjiga vam je dobra, ali mi vas ne želimo vidjeti u fakultetu.

Svracam vašu pažnju na tu preveliku pristranost naše naučne kritike. Znam da se može reći, da je sada već prekasno o njoj govoriti u Obzoru, tek mislim da bi se mogla naći zgodna prilika, da se bar nuzgredice prizna, da je to jedna od najboljih naših današnjih monografija po historiji literature, dakako ruske.

Sa srdačnim pozdravom.

Vaš iskreni poštovalac

V. Jagić

Adresa na dopisnici:
Gospodinu redaktoru
Vlad. Lunačeku
In Zagreb (Agram)
Preradovićev trg 9, I

POPIS LITERATURE

- 1/ Ante Starčević i njegovo djelo, zbornik radova, ur. Dubravko Jeličić i Tomislav Sabljak, HAZU, Zagreb 1997.
- 2/ *Academie Journal of Interdisciplinary Studies*, Vol. 10, No 3, May 2021.
- 3/ *Archiv für slavische Philologie*: Gesamtinhaltverzeichnis. Veröffentlichungen des Instituts für Slavistik in Berlin. Ur. H. H. Bielefeld, Akademie-Verlag, Berlin 1962.

¹²⁹ Knjiga o Dostojevskom objavljena je u Zagrebu 1921. godine pod naslovom: *Fjodor Mihajlovič Dostojevski. Studija o sveslavenskom čovjeku*. Vidi: Jembrih, nav. dj., 2022., 257-277.

- 4/ Pavo BARIŠIĆ, Ante STARČEVIĆ, *Ideali slobode i prava*, ŠK, Zagreb 2022.
- 5/ BELOKUROV, S. A., *J. Križanić v Rusii*, Moskva 1901.
- 6/ *Belostenčev rječnik* dostupan je u pretisku u dvije knjige: Liber, izdanja za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Mladost izdavačko knjižarsko poduzeće, Zagreb, 1973.
- 7/ P. A. BEZSONOV: "Katoličij svjaščenik' Serb' (Horvat') Jurij Križanić', revnitet' vozsoedinenija cerkvej i vsego slavjanstva v XVII vjek", *Pravoslavnoe obozrenie*, 1870., I, 129-159; II, 338-394; IV, 661-723; V. 854-871; XI, 646-702; XII.
- 8/ *Časopis za suvremenu povijest*, 39, br. 3, Zagreb 1998.
- 9/ *Die Internationale Rundschau* (1915-1918), *ein österreichisches Instrument kultureller Demobilmachung*. Vidi: Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 65/2 (2015).
- 10/ Đuro DEŽELIĆ, Dora SEČIĆ, Milovan PETKOVIĆ, *Dr. Velimir Deželić stariji (1864. – 1941.)*, Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Zagreb 2002., 115.
- 11/ Krešimir FILIĆ, *Lik Vatroslava Jagića*, Varaždin 1963.
- 12/ Ivan GOLUB, Zrinski, "Križanić i Lippay-tragovi dodira". U: *Kolo*. Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu., XIX., br. 1, Zagreb 2011.
- 13/ *Građa za povijest književnosti hrvatske*, JAZU, knj. VIII., 1915.
- 14/ Mirjana GROSS, *Izvorno pravaštvo*, Zagreb 2000.
- 15/ Igor GOSTL, Bogoslav ŠULEK. *Mala knjižnica Matice hrvatske*, Novi niz: kolo IV, knj. 19, ur. Jelena Hekman, Zagreb 1995.
- 16/ Mirjana GOSS i Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Globus, Zagreb 1992.
- 17/ Mirjana GROSS, "Geneza Frankove stranke". U: *Historijski zbornik*, XVII., br. 1-4, Zagreb 1964.
- 18/ Marta HUSIĆ, *Pregled razvoja pravaštva: od postanka do 1914. godine*. Dipl. rad, mentor prof. dr. sc. Stjepan MATKOVIĆ. U: Lucius. Zbornik radova Društva studenata povijesti Hrvatskih studija, "Ivan Lučić-Lucius", god. XI., svez. 16-17, Zagreb 2012., 297-325. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.,
- 19/ *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 9, Zagreb 2021.
- 20/ *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 1, Zagreb 1983.
- 21/ *Hrvatski tjednik*, br. 1008., 18. 1. 2024.
- 22/ *Hrvatska književna enciklopedija*, knj. 2, Zagreb, 2010.
- 23/ *Hrvatska književna enciklopedija*, knj. 1, Zagreb 2010.
- 24/ *Hrvatski katolički pokret*, Zbornik radova. Ur. Zlatko Matijević, Zagreb 2002.
- 25/ Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942., 60. Ponovljeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1992.
- 26/ *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 3, Zagreb 1993.

- 27/ *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 6. Zagreb 2005.
- 28/ Janko IBLER, *Stranačko-političke prilike u njegovoj knjizi: Hrvatska politika 1903.*, knj. prva, Zagreb 1914.
- 29/ Vatroslav JAGIĆ, "Moj boravak u Berlinu i njegove posljedice". U: *Savremenik*, god. 7., br. 1. Zagreb.
- 30/ Alojz JEMBRIH, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022.
- 31/ Alojz Jembrih, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022.
- 32/ Alojz JEMBRIH, "Vatroslav Jagić i starija kajkavska književnost kao oslonac u pogledima na kajkavštinu". U: *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, ur. Ivo Frangeš i dr., Zagreb 1986., 59-75. Jireček je Jagiću uputio 93 pisma. Vidi u: NSK, Zagreb, sign. 4610b.
- 33/ Alojz JEMBRIH, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022. U hrvatskoj verziji disertacija je tiskana u Radu JAZU, knj. 175, Zagreb 1908. pod naslovom: Ignjat Đorđević i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti.
- 34/ Alojz JEMBRIH, *Korespondencija iz Jagićeve ostavštine*, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb 2022.
- 35/ Blaž JURIŠIĆ, prir. Ante STARČEVIĆ, *Izabrani spisi*, Zagreb 1945.
- 36/ "Juraj Križanić u kontekstu hrvatske književnosti 17. stoljeća (1618 – 1683)", u knjizi: Rafo BOGIŠIĆ, *Tisuću života jedan put, književne studije i eseji*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1991.
- 37/ *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, knj. 4, obradio Šime Jurić, Zagreb, 1997.
- 38/ Bogdan KRIZMAN, "Zapisnici Središnjeg odbora Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu". U: *Starine JAZU*, knj. 48, Zagreb 1958. Vidi: Laginja, Matko. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod.
- 39/ Vladimir KOŠČAK, "Josip Juraj Strossmayer - političar i mecena", *Revija*, Izdavački centar Otvorenog sveučilišta, Osijek 1990.
- 40/ Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret 1903. – 1945.*, Zagreb 2004.
- 41/ Matko LAGINJA, *Književna djela i rasprave*, Pula-Rijeka 1983., priredili Mirjana i Petar Strčić.
- 42/ *Ljetopis JAZU*, svezak 34, za godinu 1917.
- 43/ *Ljetopis JAZU*, knj. 31, svezak 1 za godinu 1916.
- 44/ *Ljetopis JAZU*, svezak 34, za godinu 1917.
- 45/ *Ljetopis JAZU*, knj. 48, Zagreb 1936.
- 46/ *Nastavni vjesnik*, knj. XLI, svez. 8-10, Zagreb 1933.
- 47/ *Obzor*, god. 59, Otac slavenske misli. Br. 187, 188, 193; mjesec kolovoz, 23, 24. i 30, 1918.

- 48/ Martin POLIĆ, *Ban Dragutin grof Khuen Hedervary i njegovo doba*, Zagreb 1901.
- 49/ Dragutin PROHASKA, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Zagreb 1921., 188.
- 50/ Ivan MATETIĆ RONJGOV, zbornik 5, Rijeka 1996-1997. i ostale radove u istom zborniku.
- 51/ Hrvoje Matković, *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Zagreb 2004.
- 52/ Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, Zagreb 2001.
- 53/ Marulić, *Hrvatska književna revija*, br. 5, Zagreb 2005.
- 54/ Marulić, *Hrvatska književna revija*, br. 4, Zagreb 1991.
- 55/ Zlatko MATIJEVIĆ, "Hrvatski katolički pokret i južnoslavenska politika (1912. – 1918.)". U: *Dometi, znanstveno-kulturna smotra*, 9, br. 7-12. Matica hrvatska, Rijeka 1999.
- 56/ Tomislav MARKUS, *Bogoslav Šulek i njegovo doba*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2008.
- 57/ Hrvoje MATKOVIĆ, "Hrvatska zajednica", u autorovoj knjizi: *Studije iz novije hrvatske povijesti*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2004.
- 58/ Nastanak i razvoj "Orlovstva" u knjizi *Katolički pokret*, zbornik radova. Ur. Zlatko Matijević, Kršćanaka Sadašnjost, Zagreb, 2002.
- 59/ Marijan Marino NINČEVIĆ, "Diplomatski odnosi Vatikana i Kraljevine Jugoslavije: Konkordat iz 1935. godine". U: *Nova prisutnost*, 14., br. 2, 2026.
- 60/ *Povijesni radovi*, ur. Ljubo Boban, Zagreb 1986. (Radovi o životu i djelu Jurja Križanića sv. 4).
- 61/ *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973.
- 62/ *Pravaška misao i politika*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2007.
- 63/ *Pravaške novine*, tjednik u kojima su glavni suradnici bili Ante Starčević i Eugen Kvaternik.
- 64/ *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, napisao Dr. Dragutin Prohaska, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb 1921.
- 65/ *Prilozi za istraživanje filozofije*, br. 39-40, Zagreb 1994.
- 70/ Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, Zagreb 2000.
- 100/ Ivan PEDERIN, "Pokušaji prodora na zapad Crne Gore, Srbije i pravoslavlja u XIX. stoljeću". U: *Croatica Christiana Periodica*, br. 30, posebni otisak, Zagreb 1992.
- 101/ Svetozar PRIBIČEVIĆ, "Misao vodilja Srba i Hrvata". U: *Narodna Misao*. Za ujedinjenu hrvatsku i srpsku akademsku omladinu, Zagreb 1897.
- 102/ L. N. PUŠKAREV, "Jurij Križanić očerk i žizn i tvorčestva", *Akademija nauk SSSR*, Institut istorii SSSR, Izdatel'stvo „Nauka“, Moskva 1984.
- 103/ Ivo PERIĆ, *Ante Trumbić na dalmatinskom političkom poprištu*, Split 1984.
- 104/ *Rad*, JAZU, knj. 18 (1872.).

- 105/ Marija SAZMANN-ČELAN, "O nasljeđu J. J. Strossmayera". U: Riječ. Časopis za filologiju, god. 7., sv. 1, Rijeka 2001.
- 106/ Marko SAMARDŽIJA, *Hrvatski kao povijesni jezik*, vlastito izdanje, Zaprešić, 2006., 64.
- 107/ Senjski zbornik, 18, Senjsko muzejsko društvo, Gradski muzej Senj, 1991.
- 108/ *Spomeni moga života*, I., 125-126. 18/ *Vienac* 1877., br. 10. i 11.
- 109/ *Spomenica u povodu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb 1969.
- 110/ *Spomenica u povodu proslave 300 godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb 1969.
- 111/ Petar STRČIĆ, "Pravaška ideologija i politička praksa u Istri". U: Ante Starčević i njegova djela, Zbornik radova, HAZU, Zagreb 1997.
- 112/ Agneza SZABO, *Središnje institucije hrvatske u Zagrebu 1860 – 1873*, I. Zagreb 1987., 98.
- 113/ Mario STREHA, *Katoličko hrvatstvo*, B.A.R.B.A.T, Zagreb 1997.
- 114/ Jaroslav ŠIDAK: *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Školska knjiga, Zagreb 1981.
- 115/ Ferdo ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, Naklada "Matice hrvatske", Zagreb 1920., 189-210.
- 116/ Život i rad Jurja Križanića 1917. u izdanju JAZU u Zagrebu.
- 117/ Ferdo ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca*, Zagreb 1920.
- 118/ Ferdo ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914. – 1919.*, Zagreb 1920.
- 119/ Vjekoslav ŠTEFANIĆ, "Staroslavenska akademija u Krku (1902 – 1927)". U: *Croatia Sacra*, XII- XIV, br. 28, Zagreb 1944.
- 120/ Jasna TURKALJ, *Prilog istraživanju pravaškog pokreta 1880-tih*. Pravaška misao i politika. Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2007.
- 121/ VINCE Zlatko, "Pravopisno-jezična previranja i sjevernoj Dalmaciji prije 1860. god". U: *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, svez. VIII.
- 122/ *Vijenac*, književni list za umjetnost, kulturu i znanost, br. 685, Zagreb 2020.
- 123/ *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti*, JAZU, 15, Zagreb 1988.
- 124/ *Zbornik o Dragutinu Prohaski književnom povjesničaru i književnom kritičaru*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003.
- 125/ *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1963.
- 126/ *Zbornik u čast Aleksandra Belića*, Beograd 1937.
- 127/ *Zbornik o Branku Vodniku, književnom povjesničaru*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2001. i u njemu: Alojz Jembrih, *Branko Drechsler (Vodnik) u zrcalu svojih pisama Vatroslavu Jagiću*.

- 128/ *Život i djelo Jurja Križanića*, Biblioteka Politička misao, svezak 7, zbornik radova, ur. Radovan Pavić, Fakultet političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu, Liber, Zagreb 1974.
- 129/ *Život i djelo Jurja Križanića*, Biblioteka politička misao, knj. 7, zbornik radova, Zagreb 1974.

NSK

- 1/ NSK, sign. R 6399.
- 2/ NSK, Zagreb, sig. R 4610b.
- 3/ NSK, Zagreb, sign. R 4610b.
- 4/ NSK, sign. R 6491 i R 6492.
- 5/ NSK, Zagreb, sign. R 4610b.
- 6/ NSK, Zagreb, sign. R 4610b.
- 7/ NSK, Zagreb, sign. 4610b.
- 8/ NSK, Zagreb, sign. 4610b.
- 9/ NSK, sign. R5902 prema: Katalog rukopisa nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, obradio Šime Jurić, knj. 4, Zagreb 1997., 163.
- 10/ Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, knj. 4, obradio Šime Jurić, Zagreb, 1997., 244-254.
- 11/ NSK, Zagreb, sign. 4610b.
- 12/ NSK, Zagreb, sign. 4610b.
- 13/ NSK, Zagreb, sign. 4610b.
- 14/ NSK, Zagreb, sign. 4610b.

Internetski izvori

- 1/ https://de.wikipedia.org/wiki/Brockhaus_Enzyklop%C3%A4die
- 2/ https://de.wikipedia.org/wiki/Joseph_Seem%C3%BCller
- 3/ https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_M/Mattus_Jaroslav_1867_1922.xml
- 4/ https://sh.wikipedia.org/wiki/Pavel_Miljukov
- 5/ https://de.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1ndor_Wekerle
- 6/ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Futurizam>
- 7/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/mazzura-sime>
- 8/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Tom%C3%A1%C5%A1_Garrigue_Masaryk
- 9/ https://de.wikipedia.org/wiki/Karel_Kram%C3%A1%C5%99
- 10/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Stjepan_Radi%C4%87

- 11/ <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bogdanovic-david>.
- 12/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Stjepan_Iv%C5%A1i%C4%87; Hrvatski biografski leksikon, knj. 6, Zagreb 2005., 208-210.
- 13/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Matko_Laginja;
- 14/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/35110>
- 15/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Stojan_Proti%C4%87.
- 16/ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51554>.
- 17/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Aleksa_Ivi%C4%87aleksa_ivić.
- 18/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/8476>>.
- 19/ <https://sh.wikipedia.org/wiki/Konstituanta>
- 20/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_sokol
- 21/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_orlovski_savez.
- 22/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/51046>>.
- 23/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Stjenka_Razin
- 24/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/37069>>.
- 25/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/14694>>.
- 26/ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51554>
- 27/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Stojan_Proti%C4%87
- 28/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/trumbic-ante>.
- 29/ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35110>
- 30/ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5929>.
- 31/ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28255>;
- 32/ <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2224>
- 33/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/surmin-djuro>
- 34/ <https://hbl.lzmk.hr/clanak/kolendic-petar>
- 35/ https://sl.wikipedia.org/wiki/France_Kidri%C4%8D.
- 36/ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=21487>
- 37/ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=57625>.
- 38/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/14020>.
- 39/ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42213>
- 40/ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=65319>.
- 41/ Miroslav Krleža, 2013–2024. Pristupljeno 17.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/35110>>.
- 42/ https://hr.wikipedia.org/wiki/Aleksa_Ivi%C4%87aleksa_ivić.
- 43/ BOJNIČIĆ, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 14. 1. 2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/8476>>.
- 44/ VAKANović, Antun. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 15.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/vakanovic-antun>>.

45/ Frank, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 17.1.2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/20419>>.

46/ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/trumbic-ante>

ZUSAMMENFASSUNG

BRIEFE VON VATROSLAV JAGIĆ AN VLADIMIR LUNAČEK

Wie aus Jagić's Briefen an Vladimir Lunaček hervorgeht, erhalten wir ein neues Bild von Jagić's Überlegungen im Zusammenhang mit den gesellschaftspolitischen Verhältnissen in Kroatien, bzw. im neuen Staat – dem Königreich SHS und den darauffolgenden politischen Unruhen darin nach dem Zusammenbruch der österreichisch-ungarischen Monarchie. Obwohl Jagić betonte, dass er kein Politiker sei, interessierte er sich dennoch für die politischen Ereignisse im Königreich, dem damaligen Jugoslawien SHS. Dieser Umstand könnte durch die Zeitspanne erklärt werden, in der er sich nicht mehr so intensiv mit slawistischen Wissenschaftsthemen beschäftigte. Darüber hinaus fühlte er sich in diesen Jahren in Wien einsam und so fand er in Zagreb in Vladimir Lunaček einen Mann seines Vertrauens, mit dem er über die damaligen Verhältnisse in Kroatien sprechen konnte, welche ihn beunruhigten, obwohl er Kroatien aus politischen Gründen verlassen musste. Aufgrund dieser Umstände wollte er auch nicht mehr nach Kroatien zurückkehren. Die von Vladimir Lunaček herausgegebene Tageszeitung "Obzor" war für Jagić die einzige verlässliche Informationsquelle aus seiner Heimat Kroatien. Immerhin betonte Jagić dies in einem Brief: "Meine wichtigste, fast einzige Quelle ist also Ihr "Obzor", den ich mit großer Freude lese und dessen Politik und seine respektvolle Schreibweise stets gutheiße (...)."

Die hier vorgestellten Briefe von Jagić wurden vom Autor dieses Beitrages transkribiert, ohne seine Sprache, Rechtschreibung und seinen Wortschatz zu beeinträchtigen. Allen Briefen sind Fussnoten mit wertvollen Kommentaren und Informationen zu den Quellen beigelegt, aus denen die Notizen in ihrem Diskurs formuliert wurden. Jagić's Briefe an Lunaček enthielten eine Reihe wertvoller Informationen, die bisher nicht bekannt waren. Daher haben diese Briefe den Wert von Quellen aus erster Hand und sind dadurch auch für die kroatische Geschichtsschreibung, wie auch für Slavistik und Kroatistik, relevant.

Schlüsselwörter: Vatroslav Jagić; Vladimir Lunaček; Korrespondenz; kroatische Geschichte; Juraj Križanić; Slavistik; Kroatistik.